

Erkki Saari

PAHANTAPAIKUUS YKSILÖN
SOPEUTUMATTOMUUDEN OIREENA
SIELULLISESTI POIKKEAVAT LAPSET

ERKKI SAARI

LAITOSKASVATUS

ERÄS EPÄSOSIAALISTEN NUORTEN
KÄSITTELYMENETELMÄ

K. J. GUMMERUS OSAKEYHTIÖ
JYVÄSKYLÄ

K. J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapainossa
Jyväskylässä 1961

ALKUSANAT

Laitoskasvatusta pidetään yleensä erityisen tehokkaana kasvatuksen muotona ja sitä käytetäänkin useimmiten silloin, kun pyritään vaikuttamaan käyttäytymistapoihin ja luonteenmuodostukseen. Näistä seikoista johtunee, että laitoskasvatus on saanut keskeisen aseman myös epäsosiaalisten alaikäisten käsittelyssä. — Laitoskasvatusta on harjoitettu jo vuosisatoja, mutta siitä huolimatta vain harvoin on pysähdytty tarkastelemaan toimintaa kokonaisuutena, sen järjestelyjä, menettelytapoja ja keinoja. Alasta on tuskin ainoatakaan kokonaisesitystä ja vain muutamia erillisiä selvityksiä. — Käsillä oleva kirja on eräs yritys tämän puutteen poistamiseksi.

Päämääränä ei ole ollut käsitellä laitoskasvatuksen koko aluetta vaan tyytyä, kuten nimen alaotsikkokin ilmoittaa, tarkastelemaan sitä yhtenä epäsosiaalisen nuorison kasvatukseen. — Toivon, että kirjasta olisi hyötyä alan opiskelijoille ja että se muillekin epäsosiaalisten nuorten parissa työskenteleville antaisi yleiskuvan tästä toiminnasta.

Kirja on ollut tekeillä jo vuosikausia, mutta se olisi tuskin vieläkään valmis ilman Huoltaja Säätiön tarkoitukseen myöntämää apurahaa. Myös Yhteiskunnallinen korkeakoulu on tukenut työtäni. Saamastani avusta pyydän esittää vilpittömän kiitokseni. Kiitollisuuteni kohdistuu lisäksi niihin moniin henkilöihin, asiantuntijoihin, työtovereihin ja ystäviin, jotka ovat vaivautuneet lukemaan käsikirjoituksen ja antamaan opastusta sekä neuvoja.

Leppävedellä, syyskuun 1. päivänä 1960.

Erkki Saari

SISÄLLYS

ALKUSANAT

I OSA EPÄSOSIAALISET ALAIKÄISET

1. Epäsosiaalisten alaikäisten käsittely

Yleistä, Suojeluskasvatus.

Kehitystä rikoslainsäädännön piirissä — Korvaus — Rangaistus — Korjaaminen — Tavoitteet — Suomen olot

*Turvattomien huollon vaiheita — Kirkon laupeudentyö — Kerjäläisvaiva — Sodat ja nälänhädät — Bridewell — Amsterdam — Francke — St. Michael — Wichern — Mettray — The New York House of Refuge — Ruotsi — Ruotsin kuninkaat — Suomen sota — Kylliälä — Kato-
vuodet*

*Suojeluskasvatuksen erikoisjärjestelyjä — Erikoislakeja — Suomi — Komiteoja — Erityiskasvatus — Paikallinen viranomainen — Tuomio-
istuini — Lautakunta — Sopeutumattomuuden muotoja — Ikäraajat —
Menetelmiä — Laitos vain välivaihe*

2. Laitosoppilaiden ominaisuuksia

32

Oppilasaines poikkeavaa — Älykkyystaso — Luonne — Muita poikkeavuuksia — Fyysinen kehitys — Kasvuolosuhteet — Perinnöllisyys — Ikä — Kehitysvaihe — Sopeutumattomuuspiirteet — Syysuhteita

II OSA LAITOSKASVATUS

3. Yleisiä näkökohtia

53

Kasvatussuunnitelma — Tarkkailulaitos — Oppilaiden vanhemmat — Koulukotisijoituksen vaikutuksia — Tavoitteita — Yhteistyö vanhempien kanssa — Laitoskauden pituus — Tavoitejärjestelmä

4. Käytännön kysymyksiä

65

Kasvatus- ja käsittelysuunnitelma — Kasvatussuunnitelman muutokset — Käsittelysuunnitelma — Tapausneuvottelut

Oppilaan saapuminen koulukotiin — Tulokas — Vastaanotto-osasto Laitos kasvuympäristönä — Oppilaan tarpeita — Kodinomaisuus Koulumaisuus

— Kotikunta — Koko — Koostumus — Oppilaiden ikäsuhteet — Oppilaiden poikkeavuus — Ruokailujärjestelyt — Ohjaajien työjärjestelyt — Kotikunnan sääntöjä — Makuutilat — Päivähuoneet — Yksilölli-

syiden huomioon ottaminen — Lemmikkieläimet — Kotikunnan välineistöä — Säilytystilat — Ohjaajien asuminen
Koulu — Koulu laitoksessa — Luokan koko — Todistukset — Oppi-
koulun käyminen

Ammattikoulutus ja työkasvatus — Ammattikoulutuksen rajoitukset —
Yleiset ammattikoulut — Koulukodin ammattivalikoima — Poikien
ammatteja — Tyttöjen ammatteja — Kurssit — Työopetus — Oppi-
laiden palkka — Ulkopuoliset työpaikat

Vapaa-aikatoiminta — Oppilaiden passiivisuus — Teknillisiä taitoja
— Joukkuepelit — Yhteistoiminta ympäristön kanssa

Järjestyksenpito — Järjestysvaatimus — Ennaltaehkäisy — Hajoita ja
hallitse — Suhteutus itsen — Luonnollinen seuraamus — Rangais-
tusten välttäminen — Rajoitukset — Kiitos ja moite — Työ oikaisui-
keinona — Yleinen levottomuus — Kollektiiviseuraamus — Yksilö
ja yhteisö — Uhkaus — Rangaistukset — Eristys — Ruumiillinen
rangaistus — Rikkomuksia koulukodissa

Laitoskasvatuksen erityispiirteitä — Yhteys kotiin — Vanhemmat
kasvattajatovereina — Vanhempien vierailut — Oppilaiden lomat —
Oppilaiden yhteydet kotiin — Sunnuntaivanhemmat — Oppilaiden
rahankäyttö — Vaatetus — Terveystieteiden — Vuoteenkastelu —
Tupakanpolto — Karkaaminen — Yleinen mielipide

Kotiuttaminen — Vaikutus kodin olosuhteisiin — Koulun vaihto —
Sijaiskoti — Kotiuttamisen ajankohta — Työpaikan hankkiminen —
Asevelvollisuus — Vapaa-ajan käyttö — Jälkivalvonta — Koulukoti
jälkivalvojana — Ammattivalvoja

5. KASVATUSMENETELMIÄ 142

Elämyksellinen kasvatus — Tarpeiden tyydytys — Henkilökohtainen
huolto — Ryhmähuolto — Psykodraama

6. TEKNILLISIÄ RATKAISUJA 160

Ulkonaiset olosuhteet — Laitoksen sijainti — Koulukodin koko — Van-
hat rakennukset — Rakennusten sijoitus — Paloturvallisuus — Liiketoiminta

Henkilökunta — Lukumäärä — Pätevyys — Henkilökohtaiset ominai-
suudet — Mielenterveys — Henkilöstön jako — Erityiskasvatuksellisen
henkilöstö — Koulutushenkilöstö — Taloushenkilöstö 129

7. KOULUKOTIJÄRJESTELMIÄ 180

Oppilasjaottelu — Älykkyytaso — Ikä — Muita jaotteluperusteita —
Tutkimus ja jaottelu

8. LAITOSKASVATUKSEN TULOKSIA 185

Onnistumisen määreet — Laitossijoituksen välitön vaikutus — Jälki-
vaihetutkimus

LOPPUSANAT 190

KIRJALLISUUTTA 195

I OSA

**EPÄSOSIAALISET
ALAIKÄISET**

1. Epäsosiaalisten alaikäisten käsittely

Yleistä

Yhteiskunta joutuu aina edellyttämään kansalaisiltaan yksilöllisten vapauksien rajoituksia. Kullakin on omat oikeutensa, joita toisten täytyy kunnioittaa. Jokaisella on näitä oikeuksia suurelta osalta sen vuoksi, että hän vastaavasti myöntää samat edut toisille. Mielivallan välttämiseksi ei yksilö voi vaatia toista alistumaan vaatimuksiinsa. Rajoituksista ja tottumuksista muodostuu vähitellen tapoja, jotka suurissa yhteisöissä, yhteiskunnissa, muovataan kiinteiksi säädöksiksi, laeiksi. Laki antaa ihmisen toiminnalle yleensä vain sangen karkeat rajat. Sosiaalisesti hyväksyttävän käytöksen puitteet ovat paljon ahtaammat.

Yhteiskunnassa on aina myös sellaisia jäseniä, jotka eivät kitkatta alistu rajoituksiin. Yhteisö tarvitsee tällöin keinoja tuollaisten yksilöiden palauttamiseksi järjestykseen. Rikoslakien säädöksissä nämä keinot ovat nykyajan yhteiskunnassa saaneet varsin kiinteät muodot.

Epäsosiaalisten yksilöiden joukossa muodostavat alaikäiset oman ryhmänsä, johon usein sovelletaan erilaisia menettelytapoja kuin täysikasvuisiin. Näistä menetelmistä käytetään yhteisenä nimityksenä sanaa *suojelukasvatus*.

*Suojelukasvatuksella tarkoitetaan yhteiskunnan tabolta ta-
pahtuvaa kasvatustoimintaa, joka kohdistuu pahantapaisiin tai
vaarannetussa asemassa oleviin alaikäisiin.*

**Suojelu-
kasvatus**

Yhteiskunnan itsenäisenä toimintamuotona suojelukasvatus on varsin myöhäisen kehityksen tulos, eikä se vieläkään ole saavuttanut lopullista vaihettaan. Suojelukasvatuksen

työkenttä on muodostunut yhteiskunnan kahden muun toimintapiiriin, *rikollisten käsittelyn ja turvattomien huollon* raja-alueelle. Tästä syystä onkin tarkoituksenmukaista suojelukasvatuksen kehitystä tarkasteltaessa seurata erikseen kummankin mainitun toimintamuodon vaihteita.

Kehitystä rikoslainsäädännön piirissä

Korvaus Rikoslainsäädännön varhaisimmat normit sisältyivät tapoihin ja muistitiedon varassa kulkeviin oikeussäätöihin. Keski-Euroopassa olivat mm. germaaniset heimosäännökset lainkäytön pohjana. — Skandinaviassa oli olemassa ns. maakuntalakeja, joista Uplannin maakuntalakia lieene sovellettu Suomessakin. Näissä laeissa oli lainsäätäjän huomio kohdistunut lähinnä *rikoksesta kärsineeseen*. Hänelle koituneen vahingon korvaaminen katsottiin oikeudenkäytön ensisijaiseksi tehtäväksi. Tällaisella korvauksella, sovintosakolla, voitiin sovittaa jopa väkivallantekoja ja henkirikoksia. Alaikäisten rikoksiin suhtauduttiin yleensä lempeämmin kuin täysikasvuisten tekoihin ja heille määrätty sakko oli pienempi.

Rangaistus Kirjoitettujen lakien ilmaantumisen ajankohtana oli havaittavissa pyrkimystä kansallisten keskushallitusten muodostamiseen. Nämä hallitukset korostivat antamiensa lakien pyhyttä ja tehty teko, *rikos*, oli säännöksissä keskeisenä. Lain pyhyys oli yhtäläinen niin täysikasvuiselle kuin alaikäisellekin ja kummankin rikkomus arvosteltiin siten samojen mittapuiden mukaan. Oli myös sellaisia käsityksiä, että valtakuntaa saattoi kohdata taivaallinen kosto, ellei tietyistä karkeista rikoksista rangaistaisi. Alaikäisten kohdalla ymmärrettiin, että 'pahuus täydentää iän'. Tällainen käsitys johti siihen, että oikeudessa annettiin sama rangaistus, olipa rikkojana täysikasvuinen, lapsi, vajaa-mielinen tai mielisairas. Vieläpä eläinkin saattoi joutua tuomittavaksi.

Kerrotaan tarinaa eräästä ranskalaisesta kaupungista, jossa oikeuden eteen oli viety emakkosika ja sen pienet porsaas syytettynä ihmisruumiin tonki-

misesta. Asia tutkittiin ja langetettiin tuomiokin: emakko tuomittiin kuolemaan, mutta porsaas, huomioon ottaen heidän nuori ikänsä ja äidin antama huono esimerkki, vapautettiin vastuusta. — Olkoonpa kertomus tosi tai seipitetty, joka tapauksessa se havainnollisesti osoittaa, millaisiin tilanteisiin saatetaan joutua, jos rikoksentekijän yksilöllisyys jätetään huomiotta.

Seuraavana kehitysvaiheena rikoslainsäädännössä olikin huomion kohdistaminen *rikoksentekijään*. Tällöin havaittiin useita sellaisia tapauksia, joissa rikokseen syyllistyneen vastuullisuus oli kyseenalainen. Ei voida olettaa, että vajaa-mielinen kykenee kypsän ihmisen tavoin harkitsemaan ratkaisujaan. Mielisairaana rikolliset teot eivät ole vastuunalaisuuden vallitessa tapahtuneita. Ei myöskään ole varmaa, että alaikäinen pystyy näkemään toimintansa lopulliset seuraukset.

Korjaaminen

Uuden oivalluksen ohessa astuivat esille myös uudet päämäärät rikollisten käsittelyssä. Enää ei korvaus vahingosta kärsineelle ollut keskeisin. Enää ei ollut välttämättä kostettava sille, joka rikkoi lain pyhää säädöstä. Nyt katsottiin, että oli pyrittävä *korjaamaan* lainrikkoojaa, jotta hänestä saataisiin sosiaalinen yksilö.

Alaikäiset rikoksentekijät joutuivat tällöin erityisen huomion kohteeksi. Olihan heidän rikollinen uransa ainakin ajallisesti lyhyt. He tuskin olivat ehtineet siinä määrin paatua kuin rikolliseen elämään jo tottuneet vanhemmat yksilöt. Syysuhteet olivat nuorilla helpommin selvitettävissä ja siten parannuskeinotkin paremmin löydettävissä. Yhteiskunnan kannalta oli lisäksi merkittävää, että rikollinen kehitys saatiin katkaistuksi jo alkuvaiheessa. Alaikäisellä on elämässä ajallisesti vielä pitkä taival edessään. Yhteisölle ei ole yhdentekevää, kulkeeko hän sosiaalisia vai epäsosiaalisia polkuja.

Tämä viimeinen kehitysvaihe ilmenee lainsäädännössä ensimmäisen kerran Ranskan keisari Napoleon I:n vuonna 1810 julkaisemassa lakikokoelmassa. Siinä katsottiin rangaistusten soveltamisen 16 vuotta nuorempiin yksilöihin riippuvan siitä, oliko asianomainen ymmärtänyt tekonsa rikollisuuden, eli, kuten laissa sanottiin, oliko hän toiminut

avec discernement. Jos alaikäinen ei oikeuden käsityksen mukaan ollut ymmärtänyt tekonsa merkitystä, saatettiin hänet joko palauttaa kotiinsa tai sijoittaa erityiseen kasvatustiloihin. Alaikäinen, jolla oli riittävä 'oivallus', tosin tuomittiin rangaistukseen, mutta kuitenkin pienempään kuin täysikasvuinen samasta rikoksesta. Mitään alinta ikärajaa ei ollut säädetty.¹

Ranskan lainsäädännön vaikutus heijastui varsinkin eurooppalaisessa sivistyspiirissä, jonka eri valtioissa säädettiin 19:nneen vuosisadan puolivälissä kokonainen sikermä rikoslakien muunnelmia. Niissä ei kuitenkaan kaikissa hyväksytty Ranskan lain käsitystä siitä, että oikeus saattoi ratkaista, oliko alaikäisellä riittävä kyky käsittää tekojensa seuraamuksia. Useihin lakeihin otettiin ikäraja, jonka alapuolella rikosoikeudellista vastuuta ei katsottu olevan olemassa. Rajan yläpuolella saattoi olla toinen ikäraja, johon saakka sovellettiin joko kasvatustiloihin tai lievempiä rangaistuksia.

**Kehitystä
tavoitteissa**

Rikoslakeihin tehtyjen muutosten lisäksi syntyi myös lakeja, joilla pyrittiin säätämään yhteiskunnan kasvatuksen kohteeksi joutuvien alaikäisten käsittelyä. Jo näiden lakien nimissä oli havaittavissa, millaiset näkökohdat olivat välikynneet laatijoiden mielissä. Varhaisimpia niistä kutsuttiin *pakkokasvatustiloihin*, myöhemmissä esiintyi sana *suojelukasvatus* keskeisenä.

Kehitystä tapahtui myös rankaisumenetelmissä. Varhaimman sakkorangaistuksen rinnalla käytettiin yleensä varsin yksipuolisesti erilaisia väkivaltarangaistuksia, kuten raippon antamista, jäsenien leikkaamista, kuolemantuomioita yms. Vapausrangaistusta nykyisessä mielessä ei tunnettu. Vankila oli lähinnä rikollisten tilapäinen säilytys- tai eristyspaikka.² Vielä 1600-luvulla oli mm. hirttäminen usein varkausrikoksien seuraamus.

Myös ruumiillisen kurituksen käyttö nimenomaan alaikäisten käsittelyssä oli mahdollista ja joistakin rikoksista,

¹ Henri et Fernand Joubrel: *L' Enfance dite »Coupable»,* s. 89.

² Max Grünhut: *Penal reform.* Ss. 11—13.

joista aikuiselle seurasi rangaistus, saatettiin alaikäiselle määrätä annettavaksi kuritusta.

Kun rikoslainsäädännössä esiintyi ajatus, että tuomioistuimella oli oikeus määrätä nuori kasvatuslaitokseen, jouduttiin viranomaisten toimesta perustamaan tällaisia huoltoloita tai käyttämään jo olemassa olevia laitoksia mainittuun tarkoitukseen.

Myös meidän maamme kohdalla näkyi heijastuksia niistä kehityskuluista, joita rikollisten käsittelyssä muualla Euroopassa seurattiin. Rikoslakimme, jonka uudistustyö alkoi jo 1860-luvulla, mutta joka valmistui vasta vuonna 1889 ja astui voimaan vuonna 1894, sisälsi sen edistyksen, joka Ranskan rikoslaissa oli nähnyt päivänvalon. Laissamme, joka pääosiltaan on vieläkin voimassa, ei hyväksytty *discernement*-käsitystä, vaan rangaistavuuden rajat määriteltiin.¹ Alaikäinen, joka ei ollut täyttänyt 15 vuotta, ei joutunut rangaistavaksi. Silti tuomioistuin saattoi määrätä 7—14 vuotiaan sijoitettavaksi kasvatuslaitokseen.² Tätä tarkoitusta varten valmistui vuonna 1891 Koivulan kasvatuslaitos — nykyinen Keravan nuorisovankila — poikia varten ja vuonna 1894 tytöille Vuorelan kasvatuslaitos. Kun paikkojen tarve oli suuri, tarvittiin pari väliaikaistakin kasvatuslaitosta, kunnes uusi Kotiniemen kasvatuslaitos valmistui Vilppulaan vuonna 1905. — Vielä vuonna 1909 perustettiin tarkoitukseen uusi huoltola, Sippolan kasvatuslaitos. Kaikki nämä laitokset olivat vankeinhoitoviranomaisten johdossa.

Suomen
olot

Turvattomien huollon vaiheita

Turvattomien tai huollon tarpeessa olevien alaikäisten hoitaminen samoin kuin muukin huoltotyö on yleensä joutunut yhteiskunnan huomion kohteeksi myöhäisemmässä vaiheessa kuin rikollisten käsittely. Yhteiskunnan panoksen

Kirkon
laupeu-
dentyö

¹ Inkeri Anttila: Nuori lainrikkoja. S. 35, alaviitta 16.

² Vuonna 1940 lakia muutettiin siten, että 15 vuotta nuorempaa henkilöä koskevista toimenpiteistä säädetään lastensuojelulaissa, joten tuomioistuin ei enää ratkaise kasvatuslaitossijoitustakaan.

puuttumisen tällä alalla on korvannut osittain se seikka, että kristillinen kirkko harjoitti usein suurisuuntaistakin laupeudentyötä. Korostamalla almujen annon merkitystä mm. katolinen kirkko auttoi turvattomien asemaa. Almujen jako oli kuitenkin järjestämätöntä ja monet vastuuttomat yksilöt pitivät kerjäämistä suorastaan ammattinaan. Jopa avioparit ja kokonaiset perheet saattoivat elättää itseään kerjuulla. Uuden ajan alussa oli tästä vaivasta muodostunut huomattava raskaus, joka kohdistui etenkin kaupunkeihin. Niissähän tavallisesti asui varakkaampaa väkeä kuin varsinaisella maaseudulla. Puhuttiin todellisesta 'kerjäläisvaivasta' ja monet kaupungit julkaisivat ns. kerjäläissääntöjä. Erityisen kohtalokkaana pidettiin sitä, että kerjäläisten mukana kulki myös lapsia. Siksi määrättiin useissa kerjäläissääntöissä, että kerjäläisten lapset oli sijoitettava kunnollisiin porvarisperheisiin huollettaviksi ja saamaan ammattiopetusta, jotteivät he jatkaisi vanhempiensa elämäntapaa.¹ Kerjäläisvaivan ohessa olivat myös sodat ja nälänhädät omiaan kiinnittämään huomiota lasten vaikeuksiin. Yleensäkin yhteiskunnan poikkeavina tai epänormaaleina kausina juuri alaikäisten osa näkyy kaikkein vaikeimpana ja siihen pyritään löytämään korjausta.

Kerjäläis-
vaiva

Sodat ja
nälänhädät

Uuden ajan ensimmäisinä vuosisatoina otettiin kaupunkipaikoissa käytäntöön myös eräänlainen yleiskeino irrallisia ja kaupungeille rasitukseksi käyviä yksilöitä varten, ns. 'kuritalo'.^{2 3} Varhaisimpia tietoja tällaisesta laitoksesta on Englannista, jossa kuningas Edward VI luovutti vuonna 1553 Bridewell-nimisen kuninkaallisen palatsin käytettäväksi köyhien ja epäsäännöllisesti elävien yksilöiden oikaisemista varten.⁴ Toimenpiteelle esitettiin kolme perustelua:

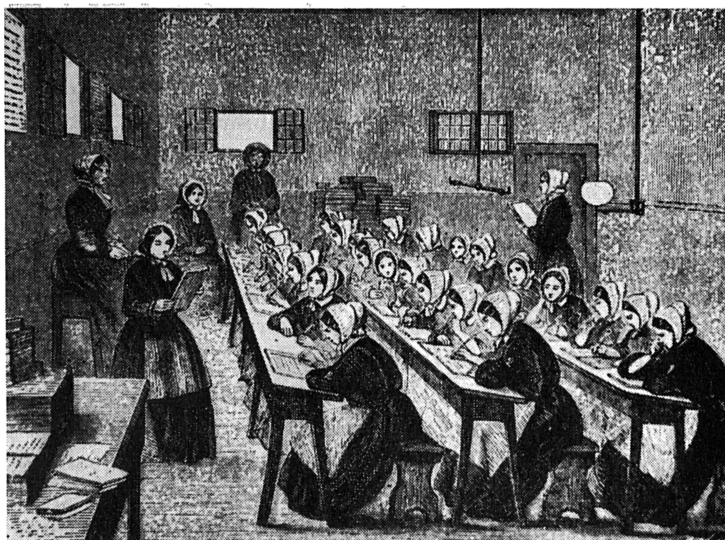
Bride-
well

¹ Max Rehm: Das Kind in der Gesellschaft. S. 303.

² » » » S. 307.

³ Engl. *the house of correction*, saks. *Zuchthaus*. Näillä vieraskielisillä sanoilla on tosin täsmällinen suomalainen vastine, *kuritushuone*, mutta kun tällä nimityksellä tarkoitetaan tiettyä, määriteltyä vankeusmuotoa, on tekstissä käytetty toista sanaa.

⁴ Max Grünhut: Penal reform. Ss. 15—16.

Tytöjen koululuokka englantilaisessa vankilassa. — Samoin kuin vankiloissa harrastettiin koulukodeissakin aikaisemmin erityisiä laitospukuja

- a) asianomaiset oli saatava elättämään itsensä,
- b) heidän oletettiin korjautuvan pakollisen työnteon ja kurin avulla ja
- c) laitostokemuksen tuli pelottaa heitä enää antautumasta kerjäävään elämäntapaan.

Bridewellin hoidokit harrastivat päätyönään kutomista, kehräämistä ja vaatteiden valmistusta. Laitoksen ulkopuoliset ammattimiehet hankkivat työaineet ja huolehtivat tulosten markkinoimisesta. Asukeille maksettiin myös pientä palkkaa.

Tällaisia laitoksia perustettiin Englantiin vähitellen muitakin. Alkuaikoina ei tehty sanottavaa eroa varsinaisten köyhien ja muiden irtainten aineiden välillä, mutta vuonna 1576 nimenomaan määrättiin, että köyhistä oli huolehdittava muulla tavoin ja että oikaisulaitokset, joita oli perustettava jokaiseen kreivikuntaan, olivat tarkoitetut epäsosiaaliselle ainekselle.

Pyrkimys kuritalojen perustamiseen virisi myös manner-

Amster- maalla. Varhaisimmaksi mainitaan Amsterdamiin vuonna
dam 1596 perustettu laitos. Sen pystyttämiseen antoi sysäyksen eräs oikeustapaus. Vuonna 1589 kieltäytyi näet Amsterdamin oikeusistuin tuomitsemasta hirsipuuhun erästä varkauksen syyllistynyttä nuorukaista ja pyysi kaupungin viranomaisia ryhtymään toimenpiteisiin tällaisten yksilöiden toimittamiseksi säännölliseen työhön, jossa he saattaisivat korjautua. Menettelyn kerrotaan johtaneen kuritalon perustamiseen. Tässä laitoksessa oli oikaisuosasto, kehruuosasto ja erikoisosasto. Oikaisuosastoon sijoitettiin varkaita, kulureita ja kerjäläisiä. Kehruuosasto oli tarkoitettu epä säännöllistä elämää viettäneille naisille ja erikoisosasto huolehti vanhempiensa hylkäämistä pojista. Laitoksen kaikkien asukkaiden oli tehtävä työtä. Naiset kehräsivät ja miehet valmistivat väriaineita viilaamalla eräitä puulajeja jauhomaiseksi. Viimeksi mainittu työ oli kuritalon yksinoikeutena. Tästä oli se etu, ettei syntynyt vahingollista kilpailua vapaiden markkinoiden kanssa, kuten tavanomaisia tarvikkeita tuottavien laitosten kohdalla helposti tapahtui.

Alaikäisen nuorison kohdalla katsottiin laitoksen tehtäväksi, kuten ohjeissa mainittiin, »kasvattaa sellaisia (= pahantapaisia) porvarislapsia säännölliseen työhön, jotta he vapautuisivat pahoista tavoistaan ja heidän elämässään olisi odotettavissa parannus».¹ Kasvatit saivat johtotähdkeen seuraavan kehotuksen: »Älä pelästy. Tarkoitukseni ei ole tuottaa sinulle tuskaa, vaan haluan pakottaa sinut hyvään. Rangaistus on käteni, mutta mieleni on täynnä rakkautta.»

Sijoittaminen kuritaloon merkitsi täten enemmän pakko työtä kuin varsinaista vapausrangaistusta. Näitä laitoksia syntyi useille paikkakunnille irtolaisten, kerjäläisten ym. yhteiskunnalle hankalaksi käyneiden yksilöiden tilapäisiksi sijoituspaikoiksi. Kuritaloihin otettiin myös pahantapaisia alaikäisiä. Kun yleinen mielipide alkoi pitää turmiollisena nimenomaan viimeksi mainittujen asumista yhdessä varttuneen irtolaisaineksen kanssa, muodostettiin alaikäisille

¹ Max Rehm: Das Kind in der Gesellschaft, s. 305.

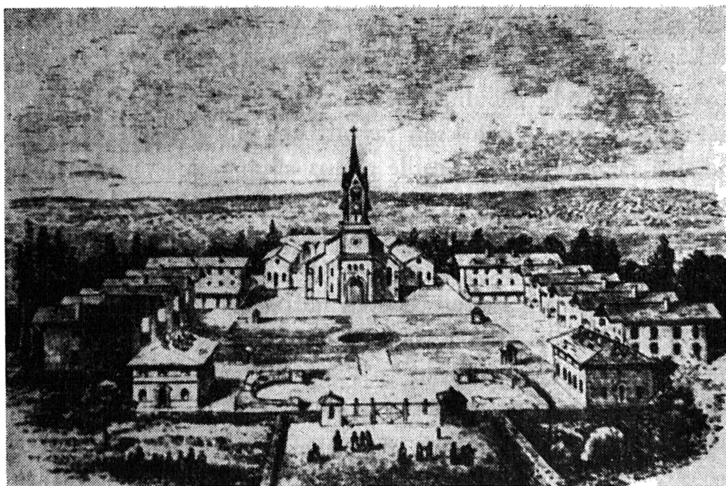
laitoksien yhteyteen erikoisia osastoja. Näiden osastojen nimet osoittavat selvästi, mihin suuntaan nuorten käsittelyä koskeva ajattelu oli liikkumassa. Ensin puhuttiin 'oikaisu-osastoista', joissa laitoksen tavoitteena oli kasvatuksellinen oikaisu. Vähitellen tuli esille ajatus siitä, että kyseessä olisi jonkinlainen 'lääkintärangaistus' ja sitten, kun oikaisu-osastot olivat itsenäistyneet omiksi laitoksikseen, puhuttiin 'parannuslaitoksista'.

Yleensä oli tapana, että lasten laitoksiin sijoitettiin huollon tarpeessa olevia lapsia riippumatta siitä, olivatko he pahantapaisia vai muutoin turvattomia. Vähitellen kuitenkin alettiin tällaista menettelyä pitää kohtalokkaana varsinaisille turvattomille. He saattoivat saada pahantapaisista tovereistaan kielteisiä vaikutteita. Niinpä ryhdyttiin varaan omia laitoksia kumpaakin lapsiryhmää varten. Esi-merkkinä todettakoon, että Hampuriin vuonna 1604 perustettu orpokoti oli tarkoitettu nimenomaan avioliapsina syntyneille orvoille. Pahantapaisia lapsia varten perustettiin muutamaa vuotta myöhemmin työlaitos, jotta »köyhät, hyljätyt lammasraukat tulisivat erotetuksi löyhkäävistä pukeista», kuten perusteluina varsin selväsanaisesti mainittiin.¹

Huomattava osa laitoksista oli yksityisten henkilöiden aloitteesta aikaansaatuja. Erityisesti on mainittava pietistisen uskontosuunnan tunnetun edustajan, August Hermann Francken nimi. Hän perusti vuonna 1694 Halleen laiminlyödyille lapsille, etupäässä orvoille tarkoitettun laitoksen. Laitos työskenteli ankaran uskonnollisessa hengessä. Francke

Varsin maineikas oli aikanaan paavi Clemens XI:n aloitteesta vuonna 1703 Rooman St. Michaelin laitokseen järjestetty erikoisosasto. Sinne sijoitettiin alle 20 vuoden ikäisiä nuorukaisia, jotka oli tuomittu rangaistukseen sekä myös, vanhempien tai holhoojan anomuksesta, tottelemattomia tai käytökseltään korjaantumattomia poikia. Molemmat ryhmät pidettiin erillään toisistaan. Vitsaa käytettiin run-

¹ Max Rehm: Das Kind in der Gesellschaft, s. 305.

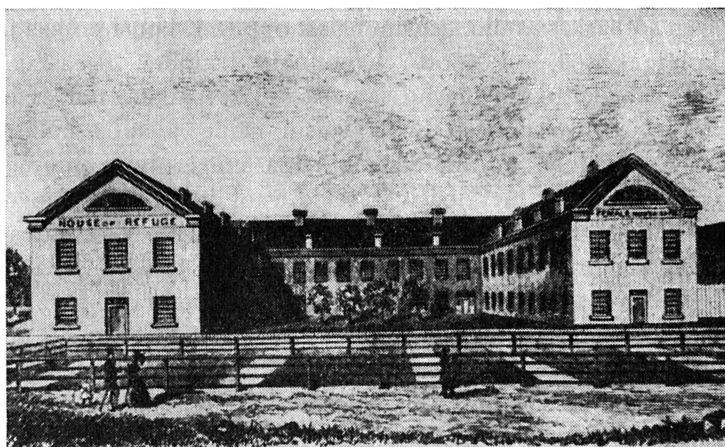
Mettrayn laitos

saasti sekä rangaistuksena 'entisistä synneistä' että järjestyksiksi.

Michael Englannissa oli perustettu ihmisystävien seura, *Philanthropic Society*, joka järjesti vuonna 1788 kolme pientä rakennusta käsittävän laitoksen kodittomille kadun lapsille. Tässä laitoksessa korostettiin erityisesti perheenomaisen ryhmittelyn etuja ja käytettiin maanviljelystyötä eräänä kasvatukseen.

Wichern Pienten perheenomaisten kasvatusryhmien periaatetta seurasi tunnettu saksalainen pedagogi, Johann Heinrich Wichern, joka vuonna 1833 perusti lähelle Hampuria aikaan varsin kuuluisan *Das Rauhe Haus*-nimisen laitoksen. Tämä laitos toimi uskonnollisessa hengessä, mutta vailla sitä ahdasmielisyyttä, joka Francken laitokselle oli ominaista. Wichernin ajatuksena oli kasvattaa lapsia vapauden avulla. Kyseessä ei kuitenkaan ollut ohjaajaton ja vastuuton vapaus, vaan tilanne, jossa kasvattia opastettiin itse pitämään itsensä kurissa.

Mettray Käsitys työnteosta tärkeänä kasvatuksen välineenä oli keskeisenä 1800-luvun kasvatustyöntekijöiden mielessä. Ehkä selvimmin tätä ajatusta korostettiin ranskalaisen tuo-

The New York House of Refuge — New Yorkin turvakoti

marin Frédéric Auguste Demetzin aikaansaamassa Mettray-nimisessä laitoksessa lähellä Toursia. Demetz oli tyrmistytynyt aikansa tavasta pitää alaikäisiä vankiloissa ja pyrki löytämään muita menettelytapoja. Ulkomaillekin suuntautuneilla opintomatkoillaan hän tutustui alan laitoksiin ja etenkin Wichernin *Das Rauhe Haus* oli hänen esikuvanaan. Mettrayn laitokseen otettiin ensimmäiset oppilaat vuonna 1840. Tärkeimpänä kasvatukseen oli työ laitoksen maatilalla. Oppilaat asuivat ryhminä erillisissä rakennuksissa. Kullakin täten muodostuneella 'perheellä' oli omat kasvattajansa ja verraten vähän yhteyttä toisiin perhekuntiin. Laitoksella vallitsi sotilaallinen kuri, mutta siellä pyrittiin myös jonkinlaiseen oppilaiden itsehallintoon käyttämällä näiden kuukausittain valitsemia 'vanhempia veljiä' apuna järjestyksenpidossa.¹

Samalla vuosisadalla ilmeni myös Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa kiinnostusta pahantapaisten nuorten kasvatukseen. New Yorkin kaupungissa toimiva seura *The Society for the Reformation of Juvenile Delinquents* perusti vuonna 1825 ensimmäisen ns. turvakodin pahantapaisten lapsille. Laitos oli sijoitettu kaupungin alueella sijaitsevaan enti-

**The New
York House
of
Refuge**

¹ Teeters and Reinmann: The challenge of delinquency. Ss. 61—62.

seen sotilaskasarmiin. Ensimmäiset oppilaat, kuusi poikaa ja kolme tyttöä, oli koottu kaupungin kaduilta. Perustajat katsoivat laitoksen olevan samalla säilytyspaikka, tehdas ja koulu. Avajaispuheen pitäjä lausui näille pienille kulkureille: »Teidän ei tule katsoa taloa ympäröiviä muureja ikään kuin ne merkitsisivät teille vankilaa. Nämä suojat edustavat vieraanvaraista asuntoa, missä voitte elää mukavasti ja turvassa niiltä, jotka johdattivat teidät harhaan. Uskallan sanoa, että teistä useimmille tämä on parhain tähänastinen kotinne. Minun ei tarvinne kuitenkaan sanoa, että nämä edut velvoittavat teitä alistumiseen, työteliäisyyteen ja kiitollisuuteen. Teidät on sijoitettu tänne yhtä hyvin rangaistusta kuin teidän moraalista korjautumistanne varten.»

Turvakoteja perustettiin maassa muuallakin. Niissä oli yleensä melko tiukka järjestys. »Lasten tulee ruokapöydässä olla hiljaa. Heidän on kohotettava kätensä, jos he haluavat vettä, peukalo tahtoessaan etikkaa, kolme sormea leipää varten ja yksi sormi suolan saamiseksi.» Näin kerrotaan ensimmäisen turvakodin tavoista.

Ruotsi Ruotsi-Suomessa tiedetään jo kuningas Kustaa Vaasan kiinnittäneen huomiota nuorison pahantapaisuuteen. Julistuksessaan Distingin markkinoilla vuonna 1541 hän moitti kansaa siitä, että lapsia kasvatettiin niin, »etteivät nämä pelänneet Jumalaa, esivaltaa eivätkä vanhempia». Mitään erityisiä tuloksia ei tästä huomautuksesta kuitenkaan tiettävästi aiheutunut. Kustaa II Aadolf ryhtyi ensimmäisenä toimenpiteisiin lasten hoidon järjestämiseksi. Hän määräsi vuonna 1619, että jokaiseen kaupunkiin oli perustettava lastenkoti. Myöhemmin säädettiin lastenkodin lisäksi perustettavaksi kuritalo. Keski-Euroopan yleiskeino oli täten leviämässä Pohjolaankin.¹

**Ruotsin
kuninkaat**

**Suomen
sota** Suomessa kuninkaan määräys ei aiheuttanut toimenpiteitä. Sen sijaan se hädänalainen asema, johon monet lapset joutuivat vv. 1808—1809 käydyin sodan takia, oli virikkeenä aloitteisiin. Suomen silloinen armeija hajosi ja osittain

¹ Betänkande och förslag . . . v. 1898. Ss. 72 ja seurr.

pakeni Ruotsiin. Samalla lakkautettiin entinen ruotujakolaitos ja sotilaiden perheet karkotettiin torpistaan. Etenkin lapset joutuivat tällöin vaikeuksiin. Virkakertomuksessaan toteaa silloinen kenraalikuvernööri, kreivi Fabian Steinhil nähneensä Pohjanmaalla laumoittain kuljeskelevia lapsia.

Tässä vakavassa tilanteessa ehdotettiin erilaisia järjestelyjä. Hämeenlinnan kirkkoherra Cygneus esitti, että hoidottomia lapsia sijoitettaisiin perheisiin korvausta vastaan. Uudenmaan läänin maaherra Gustaf Stjernvall puolestaan teki aloitteen erityisten 'teollisuuskoulujen' perustamiseksi. Näissä kouluissa olisi vaikeimmassa asemassa olevia lapsia kasvatettava yhteiskunnan hyödyllisiksi jäseniksi. Ehdotukset eivät toteutuneet, mutta ne osoittivat kuitenkin asian harrastusta olevan olemassa.

Muuan yksityinen henkilö, paroni Johan von Stampher, teki toimenpiteellään mahdolliseksi ensimmäisen lasten laitoksen perustamisen. Hän lahjoitti testamentissaan vuonna 1805 omistamansa Kylliäisten tilan laitosrakennukseksi Viipurin läänin vähävaraisia lapsia varten. Kun oli saatu vielä lisälahjoituksia, voitiin vuonna 1829 perustaa Kylliälän kasvatuslaitos. Samanaikaisesti syntyi toinen laitos, Pantsarlahden työ- ja ojennuslaitos, joka oli tarkoitettu mm. 'tottelemattomille oppipojille'. Ajatus 'löyhkäävien pukkien' erotamisesta ilmenee täten myös meidän maamme laitoksissa.¹

Kylliälä

Uudet vaikeat ajat kohtasivat maata katovuosien 1867—68 aikana. Kodittomien ja turvattomien lasten määrä oli silloin niin suuri, että sen arvioitiin nousevan n. 1,5 %:iin maan koko väestöstä. Lasten hätä herätti huomiota myös emämaassa ja mm. Pietarissa järjestettiin varsin tuottoisia varojen keräys Suomen hätäkärsiville lapsille. Suomen silloisen kenraalikuvernöörin, kreivi Nikolai Adlerbergin toimesta perustettiin vuonna 1870 'yhdistys turvattomien lasten kasvattamiseksi Suomessa' eli alkuperäisen ruotsinkielisen nimensä mukaisesti *Föreningen för värnlösa barns uppfostran i Finland*. Perustettu yhdistys sai käyttöönsä em. keräyksen tuoton ja paljon lahjoituksia kotimaastakin.

Kato-
vuodet

¹ I. Vartiainen: Kylliälän kasvatuslaitos 1829—1939.

Kuhunkin lääniin muodostettiin lääninkomitea, ja ajatukseen oli sijoittaa turvattomia lapsia perheisiin korvausta vastaan. Pian kävi kuitenkin ilmi, ettei näitä, jo jossakin määrin villiytyneitä lapsia, haluttu perheisiin korvauksestaakaan. Yhdistys joutui siksi perustamaan laitoksia.

Näin syntyneistä laitoksista mainittakoon Myrskylän asyyl, jossa oppilaat kävivät laitoksen koulussa asuen laitoksen valvonnan alaisina yksityisperheissä. Kuopion maaseurakuntaan syntyi Kehvon kasvatuslaitos ja sen lähelle Likolahteen 'turvattomien tyttölasten maja'. Samanlainen 'maja' perustettiin myös Liminkaan. Eräät tällöin perustetut laitokset ovat vieläkin toiminnassa, mm. Koivikon koulukoti (1870) Mikkelin maalaiskunnassa ja Käyrän koulukoti (1877) lähellä Turkoa.

Yhdistys lopetti toimintansa vuonna 1904 ja tarjosi omistamansa laitokset valtiolle. Ehdotus hyväksyttiin, osa laitoksista lakkautettiin ja osa jatkoi toimintaansa 'turvakoti'-nimellä. 'Kasvatuslaitos'-nimitys haluttiin nähtävästi varata yksinomaan oikeusviranomaisten hallinnassa oleville laitoksille. — Koska valtiolla täten oli hallinnassaan joukko lasten laitoksia, määrättiin erityinen henkilö huolehtimaan niiden valvonnasta. 'Suojelukasvatuksen väliaikaiseksi tarkastelijaksi' tuli vapaaherra Adolf von Bonsdorff, joka laajoilla ulkomaanmatkoilla perehtyi alaansa. Vuonna 1918 muodostettiin Koulutoimen Ylihallitukseen erityinen lastensuojeluosasto huolehtimaan näistä ja muistakin erikoiskouluista. Koska itse asiassa vankeinhoidon kasvatuslaitosten oppilasaines oli varsin samankaltaista kuin turvakotienkin, siirrettiin samalla myös mainitut kasvatuslaitokset lastensuojeluosaston johtoon. Kun oli perustettu sosiaaliministeriö vuonna 1924, muodostettiin sinne oma toimisto huolehtimaan suojelukasvatusasioista.

Suomessa yhdistettiin siten sekä oikeudenkäytön linjalla että turvattomien lasten sektorilla syntyneet laitokset jo varhain yhteisen johdon alaisiksi. Täten tuli kouriintuntuvasti esille, kuinka yhteiskunnan uusi työkenttä muodostui kahden entisen raja-alueelle.

Samalla olemme huomanneet kaikkialla tapahtuneesta kehityksestä, että kumpaakin tietä kulkien on päädytty yhteen pahantapaisten nuorten yleiseen käsittelymenetelmään, *laitoskasvatukseen*.

Suojelukasvatuksen erikoisjärjestelyjä

Etenkin silloin, kun alaikäisten rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa korotettiin, tunnettiin tarvetta myös lainsäädännöllä järjestää niitä muotoja, joilla yhteiskunta käsitteli epäsosiaalisen nuorison kasvatusta. Tätä koskevaa lainsäädäntöä syntyi runsaasti 18:nalla vuosisadalla. Eräinä esimerkkeinä mainittakoon Ranskassa 1850 aikaansaatu laki *sur l'éducation et le patronage de jeunes détenus* ja laki vuodelta 1889: *sur la protection des enfants maltraités ou moralement abandonnés*. Edellinen käsitteli nuorten vankien kasvatusta ja jälkimmäinen huonosti hoidettujen lasten suojelua. Vastaavaa lainsäädäntöä edusti Englannissa *reformatory schools act* vuodelta 1854 ja *industrial schools act* vuodelta 1857.

Erikois-
lakeja

Suojelukasvatuksen alueen laajennuttua käsittämään myös muulla tavoin epäsosiaalisiksi osoittautuneita nuoria kuin rikoksiin syyllistyneitä ja kasvatuksellisten sekä huollollisten näkökohtien merkityksen noustua yhä keskeisemmäksi pyrittiin aikaansaamaan koko lastensuojelun työkenttää sääteleviä yleislakeja, joita syntyi erityisen runsaasti vuosisadan vaihteen tienoilla. Ranskassa vuonna 1912 annettu laki sisälsi mm. säädöksen nuorisotuomioistuinten perustamisesta paikallisiksi suojelukasvatuselimiksi. Englannissa annettiin lasten laki (*Children Act*) vuonna 1908 ja Saksassa hyväksyttiin yleisvaltakunnallinen lastensuojelulaki (*Reichsjugendwohlfahrtsgesetz*) vuonna 1922.

Myös Pohjoismaissa olivat samat kysymykset vireillä ja pahantapaista nuorisoa koskevia lakeja syntyi Norjassa vuonna 1896, Tanskassa 1905 ja Ruotsissa 1902. Yleistä lastensuojelua koskeva lainsäädäntö valmistui hieman myöhemmin, mm. Ruotsissa vuonna 1924. Skandinavian maiden

lastensuojelulainsäädännölle oli yhteisenä piirteenä se, että paikallisena suojelukasvatusviranomaisena toimi kunnallinen lautakunta.

Suomi Suomessakin olisi aika ollut kypsä suojelukasvatuksen erikoislainsäädännölle sen jälkeen, kun uusi rikoslaki oli astunut voimaan vuonna 1894. Tällöin tehtiinkin asiassa aloite ja asetettiin komitea kysymystä valmistelemaan. Komitean mietintö ilmestyi painosta vuonna 1905 ja se sisälsi myös ehdotuksen uudeksi laiksi.¹ Muiden Pohjoismaiden tavoin suositeltiin kunnallista lautakuntaa lain paikalliseksi toimeenpanijaksi. Mietintö oli varsin perusteellinen, mutta osittain levottomien valtiollisten olosuhteiden, osittain mietintöön liitettyjen laajahkojen vastalauseiden vuoksi ei suunniteltua lakia saatu aikaan. Silti mietintö vaikutti monessa suhteessa suuntaa antavasti maamme lastensuojelutyöhön, mm. kasvatuslautakuntia perustettiin eräisiin kaupunkeihin.²

Komiteoja Vuonna 1918 asetettiin lastensuojelulakia valmistelemaan uusi komitea Adolf von Bonsdorffin johdolla. Tämänkin komitean mietintö julkaistiin, mutta toivottua tulosta, lakia, ei kuitenkaan välittömästi syntynyt. Silti komitean mietintö vaikutti edeltäjänsä tavoin alan kehitykseen. Komitea oli yhtynyt aikaisempaan käsitykseen kunnallisen lautakunnan käyttämisestä paikallisena viranomaisena ja suositteli 'lastensuojelulautakunta'-nimitystä. Lautakunnan asiantuntemusta pyrittiin lisäämään ehdottamalla siihen ammattijäseniksi kansakoulunopettajaa, lääkäriä ja lakimiestä. Tärkeänä pidettiin, että lautakunnassa olisi myös naisjäseniä. Mietinnössä suositeltiin myös ns. suojeluvallannon käyttämistä. Edelleen katsottiin, että pahantapaisen lapsen kasvatuksen suunnittelu edellyttää perusteellista tutkimusta, minkä vuoksi ehdotettiin erityisten tarkkailupaikkojen, vastaanottolaitosten, perustamista. Tärkeänä pidettiin, että kullekin alaikäiselle saataisiin hänen erikoislaatuksensa edellyttämä kasvatus. Tämän vuoksi mm. perus-

¹ Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi 1905.

² Yhteiskunnan lasten- ja nuorisonsuojelu 1921.

tettiin valtion toimesta Järvilinnan vastaanottokoti vuonna 1921, ja valtion poikalaitokset, joihin oppilaat vastaanottokodista siirrettiin, pyrkivät erikoistumaan kukin oman oppilaslainsaansa kasvatukseseen.

Monien vaiheiden jälkeen, joissa mm. lastensuojelujärjestöt esiintyivät aktiivisesti, saatiin lopulta aikaan lastensuojelulaki, joka astui voimaan vuonna 1937. Siinä keskitettiin kaikki lastensuojelun paikalliset kysymykset kunnalliselle elimelle. Varsinaista lautakuntaa ei kuitenkaan edellytetty perustettavan, vaan tehtävät annettiin sosiaalihuoltoja hoitavalle lautakunnalle, sosiaalilautakunnalle, johon voidaan perustaa tarvittaessa erityinen lastensuojeluosasto.

Suojelukasvatuskysymykset ovat myöhäisempinäkin vuosina olleet pohdinnan kohteena. Erityisesti on kiinnitetty huomiota laitostoimintaan. Kasvatus- ja työlaitoskomitea ehdotti mietinnössään vuodelta 1946 laitososuhteiden järjestelyjä ja alan työntekijäin koulutuksen tehostamista. Kasvatuslaitos-sanan vastineeksi esitettiin nimitystä 'koulukoti'. Koulukotikomitea kiinnitti vuonna 1958 ilmestyneessä mietinnössään erityistä huomiota laitospäätösten kasvatuksellisiin kysymyksiin.

**Erityis-
kasvatus**

Nykyisiä menetelmiä

Suojelukasvatuksen alkaessa kehittyä omaksi työmuodokseen, olivat sen yleiset päämäärät jo kiinteytyneet. Huomioon ottaen alaikäisten kypsyttömyys ei pidetty suotavana suhtautua rankaisevasti heidän epäsosiaaliseen käytökseensä siinäkin tapauksessa, että se tuli esille rikoksina. Kuitenkin todettiin, ettei yhteiskunta voinut jäädä syrjästäkatsojaksi silloin, kun nuoren käytös osoitti hänen kehityksensä olevan menossa kielteisille raiteille. Nuoren elämään oli puututtava niin yhteiskunnan kuin nuoren omankin edun vuoksi. Alaikäinen, joka ei sopeutunut tavanomaisten kasvatusmuotojen avulla, tarvitsi *suojelukasvatusta*.

Uuden työkentän ensimmäiseksi ongelmaksi muodostui

Paikallinen viranomainen kysymys paikallisesta viranomaisesta. Tarvittiin elintä, jonka puoleen sopeutumattomia nuoria koskeissa asioissa voitiin kääntyä ja joka pystyi myös suorittamaan ratkaisuja. Tällaista viranomaista pyrittiin etsimään kahdelta suunnalta, juuri niiden molempien yhteiskunnan toimintamuotojen pohjalta, joiden kosketuspiirissä suojelukasvatuksen alue oli muodostunut. Useissa maissa pidettiin lähtökohtana oikeusviranomaisia, olivathan tuomioistuimet siihenkin asti käsitelleet myös nuoria lainrikkoojia koskevia asioita. Näyttää siltä, että tätä tietä kuljettiin nimenomaan siellä, missä oikeudellisia näkökohtia pidettiin asiassa tärkeimpinä. Kun kuitenkin haluttiin korostaa myös kasvatuspulaa, muodostettiin erityistuomioistuinta. Paikalliseen tuomioistuimeen saatettiin perustaa osasto, jonka toimialaan kuuluivat nuorisoa koskevat asiat, nimenomaan suojelukasvatus- ja holhouskysymykset.

Tuomioistuin

Erityisosasto kokoontui joko eri suojissa tai ainakin muuna ajankohtana kuin varsinainen tuomioistuin, jotta nuoret eivät joutuisi tekemisiin varttuneempien rikollisten kanssa. Haluttiin myös tuoda oikeuteen luontevampi ja vähemmän virallinen tunnelma kuin se, mikä tavanomaisissa oikeudenistunnoissa vallitsi.

Monessa maassa, mm. USA:ssa ja useissa Euroopan valtioissa, päädyttiin täten ns. *nuorisotuomioistuinten* perustamiseen. Nuorisotuomioistuin toimii tavallisesti samoin muodoilla kuin normaali paikallinen tuomioistuin. Siellä voidaan esittää syytteitä, käyttää todistajia ja antaa tuomioita. Näitä näkökohtia onkin pidettävä nuorisotuomioistuintenjärjestelmän vahvoina puolina. Ei voida väittää oikeusturvan karsivan, koska asiat nuortenkin kohdalla käsitellään samoja juridisia muotoja noudattaen kuin varsinaisissa tuomioistuinten. Myös valituksissa voidaan seurata normaaleja oikeuskanavia. Kyseenalaista on sen sijaan, missä määrin ratkaisujen kasvatuksellinen luonne tajutaan. Kun päätöksen tekee tuomioistuin, on asianomaisen nuoren ja ilmeisesti myös hänen vanhempiensa vaikea käsittää, ettei kysymyksessä ole tuomio ja rangaistus.

Tämän haitan välttää huomattavassa määrin sellainen **Lauta-**
viranomainen, joka rakenteeltaan on lähempänä kasvatuk-
sellista elintä. Näin on laita kaikissa Pohjoismaissa, joissa
kunnallinen lautakunta toimii paikallisena suojelukasvatus-
viranomaisena. Kyseessä saattaa olla joko tehtävään erikseen
asetettu lautakunta, taikka, kuten meillä Suomessa, suojelu-
kasvatustoimi voidaan antaa jollekin muulle lautakunnalle
lisätehtävänä hoidettavaksi. Lautakuntamenettely korostaa
työn kasvatuksellista puolta, koska nuori ei missään vai-
heessa joudu oikeuden tuomittavaksi.

Vakavimpana moitteena lautakuntajärjestelmää vastaan
on esitetty, että lautakunnalta puuttuu tuomioistuimen
pätevyys. Kansalaisten oikeusturva saattaa siten olla vaa-
rassa. Tämä uhka tuskin kuitenkaan on niin suuri kuin
oletetaan. Kunnallinen lautakunta puuttuu harvoin liian
jyrkästi asioihin. Kokemus osoittaa, että lautakunnat pi-
kemmin helposti katsovat nuoren rikkomuksia 'läpi sor-
mien' ja kaihtavat puuttumista välttämättömiinkään ta-
pauksiin. Huomautukseen, joka koskee lautakuntien kom-
petenssin riittämättömyyttä rikosasioiden tutkimisessa, on
vastineeksi todettava, ettei syyllisyyskysymys suojelukas-
vatusasioissa yleensä ole erityisen keskeinen. Yksityistä
tekoa tärkeämpi on nuoren yleinen elämäntapa, joka ilman
oikeuskäsittelyäkin on varsin luotettavasti todettavissa.

Perussyynä siihen tilanteeseen, ettei paikallisen viranomai-
sen kohdalla näy löydettävän moitteetonta ratkaisua, on
kuitenkin se kaksinaisuus, joka vielä heijstuu suojelukasva-
tustoimessa: ilmennyt sopeutumattomuus on tosin ollut
välittömänä aiheena siihen, että viranomaisten huomio on
kiintynyt tiettyyn alaikäiseen, mutta päätöstä tehtäessä ei
epäsosiaalisuus ole pääongelma. Keskeisenä on kysymys
positiiviseen tulokseen johtavasta kokonaisratkaisusta.
Juridinen ongelma on yksinomaan siinä, onko viranomai-
sella oikeutta tiettyssä tapauksessa ryhtyä toimenpiteisiin.
Toimenpiteiden valinta sen sijaan on tarkoituksenmukai-
suuskysymys. — Soveliain menettely olisi ilmeisesti se, että
kummankin alan viranomainen ratkaisisi oman osansa.

Laissa olisi määriteltävä, milloin nuoren kehitys on niin vaarannetussa vaiheessa, että hänen kasvatukseensa on viranomaisten toimesta puututtava. Tämän kysymyksen päättäisi paikallinen tuomioistuin. Mikäli puuttuminen katsottaisiin juridisesti oikeutetuksi, kasvatuksellinen viranomaisen suorittaisi menettelytapaa koskevan ratkaisun.

**Sopeut-
matto-
muuden
muotoja**

Suojelukasvatuksen kehittyessä omaksi työkentäkseen on havaittu, että varsinaisten rikosten ohella muutkin epäsosiaalisuuden piirteet saattavat vaarantaa nuorten kehityksen. Koulunkäynnin laiminlyönti, työn vieroksuminen, irtolaisuus ja siveellisesti holtiton elämä, karkaileminen sekä väkijuomien ja huumausaineiden käyttö ovat ilmiöitä, jotka alaikäisen kohdalla voivat olla yhtä olennaisia merkkejä kieroönkasvaneisuudesta kuin varsinaiset rikokset. Usein saattaa riippua sattumasta, missä muodossa nuoren epäsosiaalisuus ensiksi ilmenee.

**Ikä-
rajat**

Suojelukasvatuksen kohde on laajentunut myös siinä mielessä, että ikärajoja on pyritty nostamaan. Varsin useissa tapauksissa voidaan perustellusti katsoa, ettei vielä 16-18 vuotiaskaan ole saavuttanut sellaista kypsyyttä, että hänen epäsosiaalisuuteensa olisi suhtauduttava täysikasvuisen mitta-puuta käyttäen. On olemassa ilmeinen tendenssi rikos-oikeudellisen vastuuikärajan korottamiseen ja siten suojelukasvatuksen alueen laajentamiseen. Silti monessa maassa pyritään nuortenkin kohdalla säilyttämään mahdollisuus myös rangaistusmenetelmien käyttöön erityisen vakavan rikoksen ollessa kysymyksessä.

**Menetel-
miä**

Rinnan työkentän laajenemisen kanssa ovat suojelukasvatuksen menetelmät monipuolistuneet. On pyritty löytämään keinoja, joilla sopeutumaton nuorta voidaan auttaa puutumatta kovin jyrkästi hänen olosuhteisiinsa. Ns. suojeluvälvonta on yksi tällainen menettelytapa. Henkilökohtainen huolto on toinen viime aikoina yleistymässä oleva torjuntakeino. Ennen nuoren siirtämistä pois kodistaan yritetään käyttää varoituksia, sakkoja yms. lievempiä oikaisukeinoja. Jos alaikäistä ei voida hoitaa hänen omassa kodissaan, pyritään hänelle löytämään kasvatuskoti tai käyttämään

turvattomien lasten laitoksia, kuten lastenkoteja ja ammattioppilaskoteja. Vasta viimeisenä ja jyrkimpänä menettelynä turvaudutaan suojelukasvatuksen aikaisempaan yleiskeinoon, laitospasvatukseen.

Laitossijoitus on täten menettänyt piirteitä varhaisemmasta itsetarkoituksen luonteestaan. Silti se muodostaa oman käsittelymuotonsa, jossa pyritään erityiskasvatuksen keinoin vaikuttamaan epäsosiaaliseen nuorisoon. Kun halutaan selostaa koulukotikasvatusta, ei kuitenkaan voida tyytyä yksinomaan ahtaan laitostilanteen tarkasteluun. On pyrittävä selvittämään laitostoiminnan osuus koko suojelukasvatustrosessissa ja tuomaan esille ne erityiset menettelytavat, joiden avulla tuloksiin pyritään. — *Laitospasvatus ei ole erillinen ja riippumaton työmuoto vaan ainoastaan välivaihe nuoren ihmisen sosiaalisen kehityksen tiellä.*

Laitos vain
välivaihe

2. Laitosoppilaiden ominaisuuksia

Koulukodissa toimivan kasvattajan on tärkeätä tuntea oppilaiden erikoislaatu voidakseen soveltaa asenteensa ja työmenetelmänsä heille sopivaksi. Oppilasaineuksen ominaisuudet asettavat myös ne rajat, joiden puitteissa kasvattaja pystyy toimimaan, ja vaikuttavat ratkaisevasti niihin tavoitteisiin, joita voidaan asettaa. — Täten muodostaa koulukodin oppilaiden erikoislaadun tuntemus sen perustan, jolta kasvatustyön on lähdettävä.

Oppilas-
aines poik-
keavaa, ei
sairasta

Koulukotien oppilasaines on varsin valikoitua. Keskimäärin vain kolme nuorta tuhannesta osoittautuu niin sopeutumattomaksi, että laitossijoitus on välttämätön.¹ On siksi ymmärrettävää, että oppilasaineuksen täytyy poiketa normaalista nuorisosta sekä henkilökohtaisten ominaisuuksiensa että ympäristöllisten olosuhteittensa puolesta. Toisaalta silloin, kun epäsosiaalisista nuorista on kysymys, ovat joukosta jo karsiutuneet kaikkein erikoisimmat yksilöt, mm. syvästi vajaamieliset ja epileptikot. Näin ollen koulukotinuorison piirissä ei yleensä ole varsinaisia patologistia tapauksia.

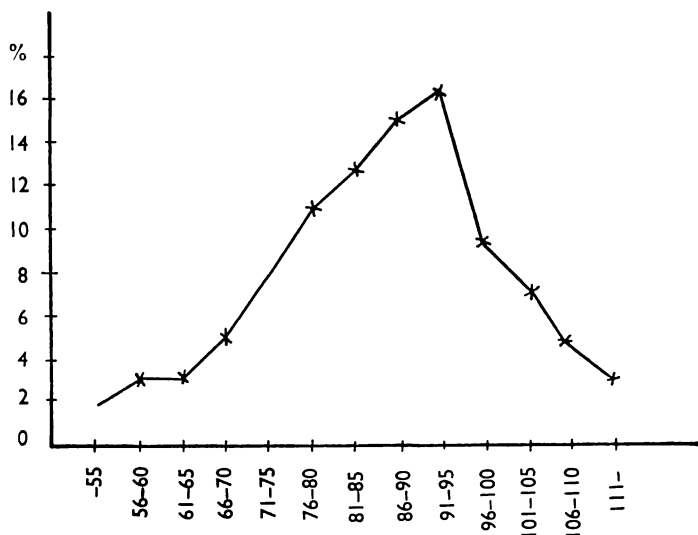
Ne yksilölliset ominaisuudet, joiden kohdalla koulukotien oppilaat selvimmin poikkeavat nuorison keskita-
sosta, ovat älykkyys ja luonne. Laitoskasvatuksen kannalta on myös oppilaiden iällä ja kehitystasolla merkitystä. Ympäristötekijöiden piirissä on lähinnä kiinnitettävä huomiota oppilaiden kasvuympäristön erikoisuuksiin.

Älykkyydeltään koulukotien oppilaat ovat hieman jäl-

¹ Erkki Saari: Skolhemmens möjligheter...

LAITOSOPPILAJDEN ÄLYKKYYSTASO

Pojat

Vv. 1947—1956 valtion koulukoteihin saapuneet pojat. N = 967.

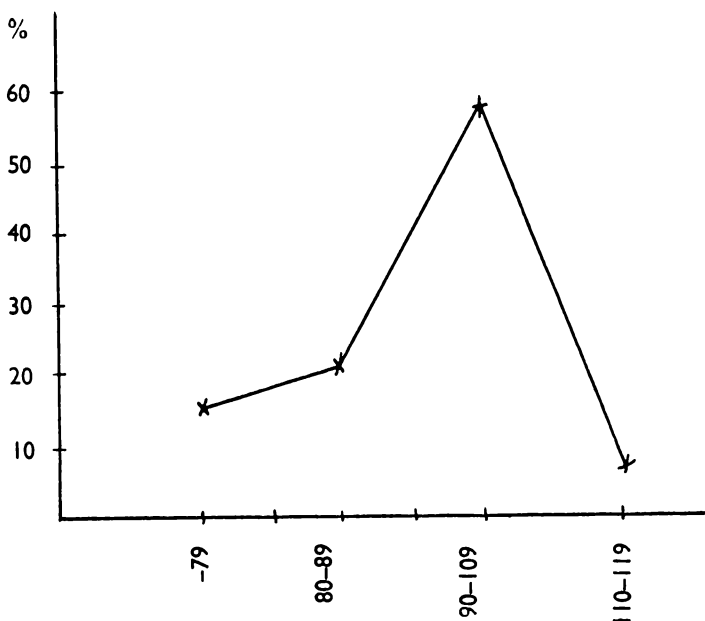
Älykkyysskoe: Terman—Merrill—Lehtovaara.

Kukin piste ilmoittaa, montako prosenttia koko aineksesta kuului ao. ÄO-pisteryhmään.

jessä keskitasosta. Kuten oheisesta käyrästä huomaamme, on maamme kasvatuslaitospoikien valtaosa älykkyydeltään normaalin alarajalla olevaa ja sitä heikompaa. Älykkyyss- osamäärien keskiarvo on noin 90. (Terman — Merrill — Lehtovaara). Käyrä on jonkin verran siirtynyt vasemmalle akselistossa ja lisäksi laskee jyrkästi oikealle, mikä osoittaa, että älyllisesti kehittyneemmän nuorison osuus kasvatus- laitosaineksessa on suhteellisen vähäinen. Syvästi vajaamielisiä on myös vain harvoja. Heidän edustuksensa vähäisyyteen vaikuttanee osittain vajaamielishuolto, osittain se seikka, että alemmilla älykkyyssasteilla myös henkistä energiaa on niukasti ja siten puuttuu kykyä sekä aktiivisuutta

**Älykkyyss-
taso**

Tytöt

V. 1945 valtion koulukodeissa olleet tytöt. N = 105.

Älykkyysskoe: Martti Kailan tutkimuskaavio.¹

Käyrä muodostettu samoin kuin pojillakin.

epäsosiaaliseen toimintaan. Sen sijaan heikkolahjaisilla yksilöillä on jo tarpeeksi energiaa ja taitoa rikosten suorittamiseen, mutta puutteellinen kyky arvioida tekojensa rikollisia seurauksia ja hallita yllykkeitään. Sama koskee normaalin älykkyytason alarajoilla olevia. Tuntuu näin ollen luonnolliselta, että sopeutumattomimman nuorison joukossa

¹ Käytettävissä on ollut vain tri Kai von Fieandtin v. 1945–1946 Sosiaaliministeriön toimeksiannosta tekemä tutkielma (painamaton), jossa tekijä oli laskenut älykkyydosamäärät Martti Kailan tutkimuksessaan (Nuorisorikollisuus 1950) käyttämän menetelmän avulla.

juuri viimeksi mainitut älykkyyssryhmät ovat runsaimmin edustettuina. Koulukotipoikien lahjakkaimmalla osalla ovat ilmeisesti muut seikat ratkaisevammin kuin älyllinen rajoituneisuus olleet sopeutumattomuuden tekijöinä.¹

Luonteenominaisuudet muodostavat toisen keskeisen alueen, jolla koulukotiainees eroaa normaalista nuorisosta. Oheisessa pylväistössä on luonteen poikkeavuus arvioitu usean henkilön yhteismielipiteenä neliportaista asteikkoa käyttäen. Sen mukaisesti ns. varsinaisten psykopaattien osuus olisi tosin suhteellisen vähäinen, mutta silti kaikkiaan noin puolet laitospojista olisi katsottava luonteeltaan selvästi poikkeaviksi. Luonne

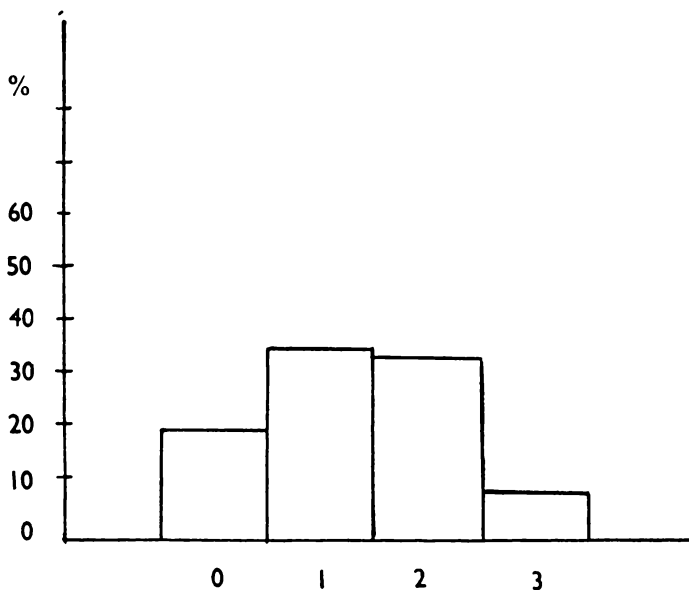
Käytettäessä käsitteitä 'luonteeltaan poikkeava' ja 'psykopaattinen' yleensä ymmärretään, että kyseessä ovat jokaisella yksilöllä tavattavat luonteenpiirteet äärimmäisessä tai varsin korostuneessa muodossa. Kyseessä on täten vain asteero verrattuna ns. normaaliin henkilöön. Kaikki tällaiset poikkeavuudet eivät johda epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, vaikka ne saattavatkin vaikeuttaa asianomaisen omaa sopeutumisprosessia.

Eräät piirteet sen sijaan vievät helposti ristiriitoihin ympäristön kanssa ja monet niistä ovat erityisen ominaisia laitosnuorisolle, varsinkin pojille. Voimakas *pätemisentarve*, jota usein ruokkii alemmuuden tai huonommuuden tunne, on eräs esimerkki. Tavallisesti tällainen nuori on joko älyllisiltä kyvyiltään tai taidoiltaan keskitasoa heikompi. Hänen reaaliset mahdollisuutensa menestyä kilvoittelussa toverien kanssa ovat vähäiset. Jos samalla tunnustuksen tarve on suuri, saattaa pätemispyrkimys saada keskeisen aseman nuoren persoonallisuudessa. Menestyksen saavuttamiseksi riittää tällöin sosiaalisesti torjuttavakin teko. Oppilas, joka ei menesty koulussa, pyrkii aliarvioimaan kouluosaavuuksia ja osoittamaan julkisesti halveksimistaan. Hänen

¹ Lieneekö näiden piirteiden osuus maamme laitospoikanuorisossa lisääntymässä, koska valtion koulukoteihin saapuneiden poikien älykkyysosamäärien vuotuinen keskiarvo on 1940-luvun tasosta (84) noussut vuoteen 1959 mennessä yhdellätoista pisteellä (95).

LAITOSOPPILAIKEN LUONNE

Pojat

Vv. 1945—1949 valtion koulukoteihin saapuneet pojat. N = 452.

Subjekttiivinen luonteen arviointi.¹

Selitys:

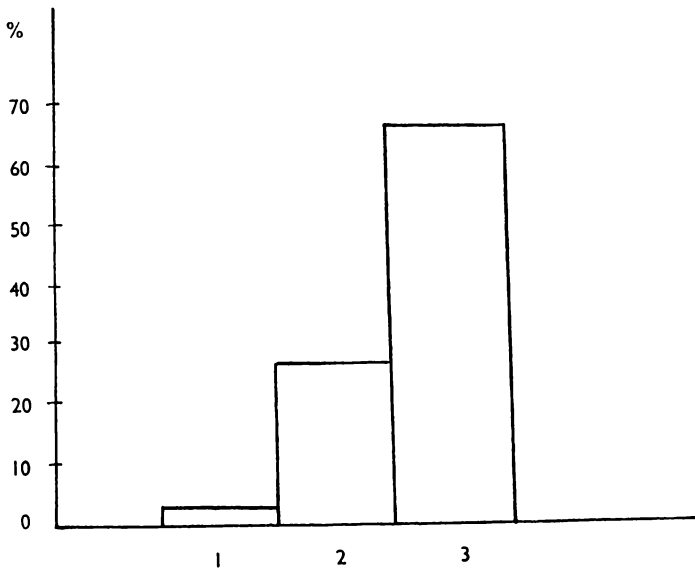
- 0 ei luonteen vikoja
- 1 poikkeavia piirteitä
- 2 selvästi poikkeava
- 3 psykopaattinen

kunnia-asianaan on vastustaa opettajaa, hymähtää moitteille, polttaa tupakkaa ja harrastaa muita opettajan kieltämiä asioita. Näin hän saa tietyn sädekehän kulmilleen, hänkin on 'jotakin'. Samaa päämäärää saatetaan pyrkiä lahjoamalla tovereita esinein ja karamellein, vaikka tarvittavat varat olisi jopa varastettava.

Toinen laitosnuorten yleinen ominaisuus on *taipumus*

¹ Poikkeavuuden aste on arvioitu lähinnä sopeutumisnäkökohtaa silmällä pitäen.

Tytöt

V. 1945 valtion koulukodeissa olleet tytöt. N = 105.

Kai von Fieandtin mukaan. Sama aineisto kuin älykkyyskäyrässä. — Sama arviointimenetelmä kuin pojilla.

räjähdyksenomaisiin eli ns. eksplosiivisiin *reaktioihin*. Saadessaan nuhteen tai oikaisun tällainen yksilö raivostuu silmitömmästi, käyttää mitä asetta tahansa, lähtee karkuteille tai tekee jotakin muuta oikosulunomaista. Näitä pikkulapsenomaisia reaktioita saattaa esiintyä kouluikäisellä, jopa sitä varttuneemmalla nuorella.

Sidonnaisuus tovereihin on nimenomaan murrosikäisillä nuorilla tavattava ominaisuus, joka ilmenee selvänä myös laitosyhteisössä. Moni poikkeava nuori on jopa miellyttäväkin ollessaan aikuisen kanssa kahden, mutta jo yhden toverin läsnäolo saattaa muuttaa hänen käytöksensä. Yleistä koulukotioppilaiden keskuudessa on myös epäluuloinen ja uhmaileva suhtautuminen aikuisten maailmaan. Tarpeel-

lisetkin toimenpiteet tulkitaan kernaasti kiusanteoksi ja nautitaan vastarinnasta sekä 'sabotoinnista'. Saatetaan rikkoa esineitä, repiä vaatteita tai aiheuttaa muuta vahinkoa. Monesti tätä uhma-asennettakin lisää pätemisen tarve ja pyrkimys säilyttää tietty rooliasema toveripiirissä.

Muita poikkeavuuksia Epäsosiaalisilla nuorilla havaitaan muitakin poikkeavuuksia. Mm. vuoteenkastelu on heillä verraten yleinen ilmiö. Valtion koulukoteihin saapuneissa pojissa on kastelijoita 10—15 %, ja varsinkin nuoremmissa ikäluokissa kastelijoiden osuus on vieläkin suurempi.

Fyysinen kehitys Fyysisessä suhteessa laitosnuoriso on sen sijaan yleensä keskitasoa terveempää. Mm. pituuden sekä painon puolesta koulukotien oppilaat ovat ikäistensä keskimäärää edellä. On vieläpä huomattu, että koulukotien oppilaista ne, joista myöhemmässä elämässään tulee rikoksenuusijoita, ovat keskimäärin muita oppilaita terveempiä.¹ Joskus esitetty käsitys fyysisen heikkouden tai vajavuuden kompensoitumisesta epäsosiaalisena käytöksenä ei siten näytä olevan perusteltu. Toisaalta tuntuu paradoksilta, että keskimääräistä parempi terveys olisi rikollisen tai pahantapaisen aineksen erityispiirre. Johtopäätöstä ei voitane yleistää, vaan sitä arvioitaessa on otettava huomioon laitosoppilaiden muutkin ominaisuudet. Ehkäpä heidän vähäinen älyllinen rajoittuneisuutensa ja taipuvaisuutensa hypertyymiseen asennoitumiseen tarjoaa selityksen. Hypertyymiselle yksilölle, alituiselle optimistille, eivät riitä ne kokemukset, jotka opettavat tavallisen yksilön välttämään tiettyjä tekoja. Vasta jokin 'kouriintuntuva' kokemus, kuten omakohtaisesti koettu sairaus tai fyysinen vajavuus, lienee tällaiselle henkilölle kyllin vakuuttava osoitus siitä, ettei aina voi onnistua.

Kasvuolosuhteet Laitosnuoren kasvuolosuhteet eivät yleensä ole olleet suotuisimpia. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, kuinka koulukotien oppilasjoukossa on huomattavan runsaasti aviottomia, äiti- tai isäpuolen omaavia, kasvatuskodeissa

¹ Erkki Saari: Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena, s. 107.

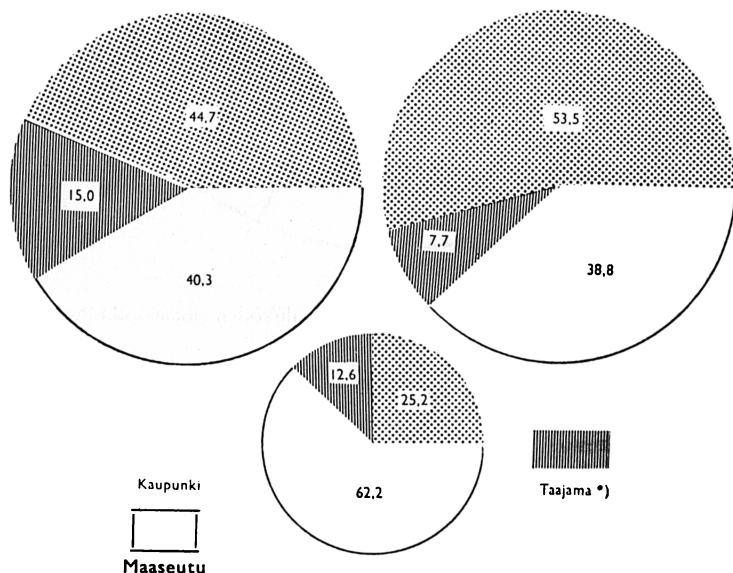
ja laitoksissa kasvaneita tai muita poikkeuksellisen lapsuuskauden kokeneita nuoria. Suorastaan sääntönä on, että laitosnuorison enemmistö on kotoisin urbaanisesta elämympäristöstä, kaupungeista tai muista liikekeskuksista. Seuraava kuviopari esittää valtion koulukotien poikien kasvupaikkoja ja kehitysympäristöä.

LAITOSOPPILAIKEN KOTIPAIKAT

Ympyrä edustaa 100 %. — Sektoreissa mainittu prosentit.

Valtion koulukoteihin vv. 1945—1949
saapuneet pojat. — N = 452.

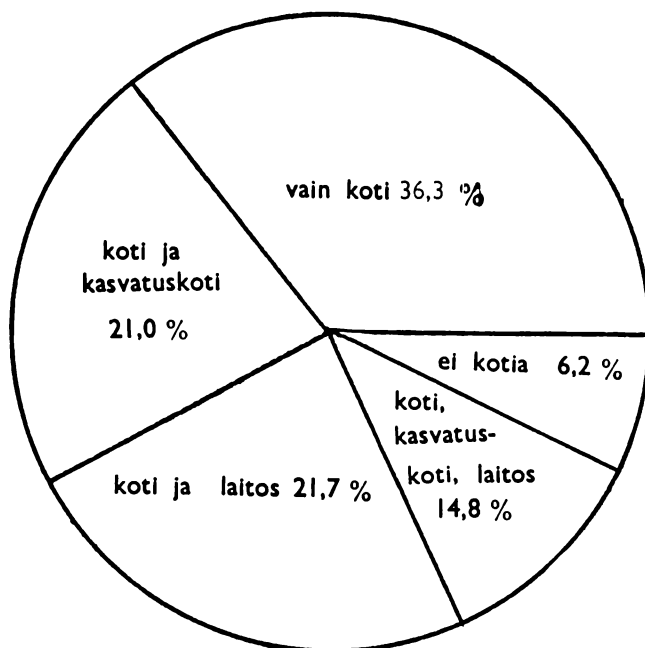
Valtion koulukodeissa v. 1956
loppussa olleet tytöt. N = 142.

Väestön jakautuminen koko maassa v. 1948.

¹ Taajamiin on luettu kaikki kauppalat sekä sellaiset maalaiskunnat, joiden hengillekirjoitetun väestön määrä maaneliökilometriä kohden ylitti maaseudun kolminkertaisen keskiarvon eli luvun 29,1.

LAITOSPOIKIEN YMPÄRISTÖKOKEMUKSIA

Sama aineisto kuin edellä.

Sektorit osoittavat miten suurella osalla koulukotien pojista oli ollut erilaisia kasvuympäristöjä ennen koulukotisijoitusta.

Jälkimmäinen kuvio osoittaa, että laitospoikien valtaosalla (93,8 %) on ollut kokemusta myös omasta kodista. Luvut eivät kuitenkaan sano mitään kodin laadusta. Varsin usein ovat vanhemmat itsekin olleet poikkeavaa ainesta. Laitosoppilaiden vanhempien joukossa on väestön keskimäärää runsaammin poikkeavia yksilöitä, epäsosiaalista elämäntapaa harrastavia, rikoksista rangaistuja, juoppoja, mielisairaita ja vajaamielisiä. On luonnollista, ettei tällaisten vanhempien luoma elämänympäristö ole lapselle erityisen suotuista ja epäilemättä osa poikkeavuutta on periytyvääkin.

On olemassa toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, ovatko

tiettyt piirteet rakenteellisia, ts. perusuisia vai ympäristön aiheuttamia. Jos ominaisuus on rakenteellinen, on tärkeintä järjestää olosuhteet sellaisiksi, että sen haitallisuus on mahdollisimman pieni. Jos sen sijaan poikkeavuus on ympäristövaikutuksen tulosta, saattaa näköpiirissämme kajastaa myös korjaamispyrkimys.

Edellä havaitsemistamme laitosnuorison yksilöllisistä ominaisuuksista pidetään älyllistä rajoittuneisuutta yleensä perusuisena. On kuitenkin esitetty havaintoja siitä, kuinka myös epäsuotuisat kasvuolosuhteet ovat voineet ehkäistä älyllistä suorituskyyä. Aivan kiistaton ei siis kysymys älyllisen rajoittuneisuudenkaan perusaisuudesta ole. Näyttää ilmeiseltä, että perusumme antaa meille ne puitteet, joissa suorituskyykymme voi liikkua ja ympäristö vaikuttaa siihen, mille tasolle yletymme näiden rajojen sisäpuolella. Arviointimme lähtökohtana voimmme pitää sitä, että laitossoppilaan älyllinen suorituskyy on hieman keskimääräisestä jäljessä ja että osa jälkeenjäaneisyydestä on pantava epäsuotuisan kasvuympäristön tiliin. Järjestämällä olosuhteet suotuisiksi voimme siten odottaa aikaisempaan verraten edistystä, mutta parhaimmillaankin vain keskitasoon yltäviä suorituksia. Tämä merkitsee samalla, että meidän on suhtauduttava realistisesti koulukotioppilaiden sekä opillisiin että koulutuksellisiin päämääriin.

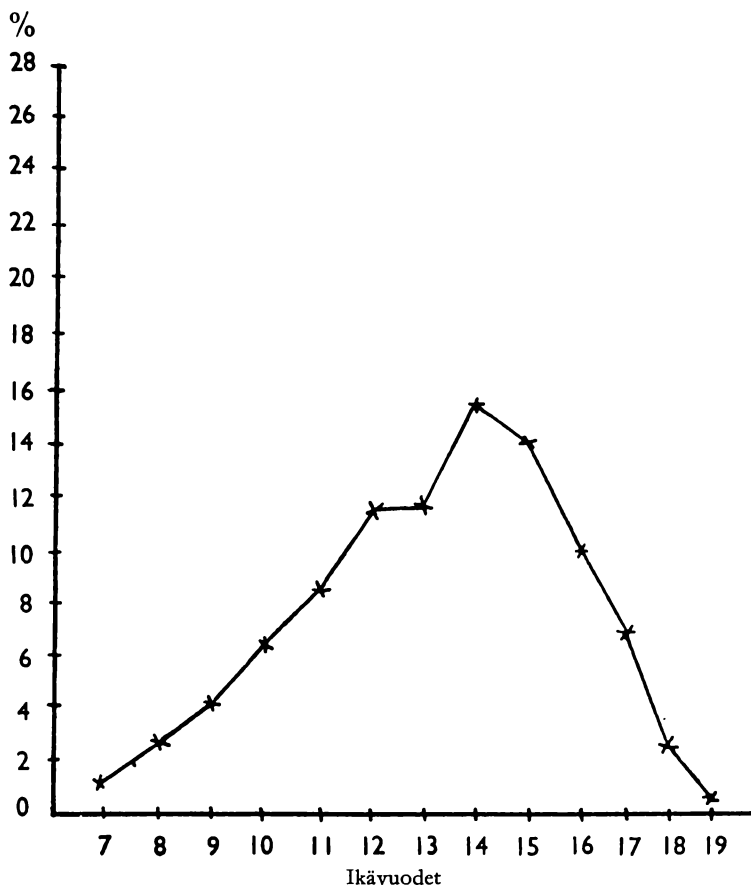
Vielä selvemmin kuin älyllisen kehityksen katsotaan eräiden luonteenominaisuuksien riippuvan joko kokonaan tai pääosaltaan ympäristöllisten tekijöiden vaikutuksesta. Näiden mielipiteiden edustajat ovat kuitenkin sitä mieltä, että luonteenmuodostus tapahtuu jo varhaisessa kehitysvaiheessa ja että tällöin omaksutut reagoititavat ovat leimaantavia yksilön myöhemmälle suhtautumiselle ympäristöönsä. Riippumatta siitä, onko luonteenpiirteitä pidettävä perusuisina vai ympäristövaikutteiden seurauksina, ne joka tapauksessa ovat melko pysyviä ja etenkin perusasenteiden muuttaminen on usein mahdotonta. Silti voimmme olettaa, että myös tällä alueella on mahdollista saavuttaa

tuloksia joko aktiivisen kasvatustyön tai olosuhteiden taitavan järjestelyn avulla.

Oppilasaineksen ikä vaikuttaa monin tavoin koulukotien toimintaan. Niinpä kouluikäisen lapsen tarpeet ja asenteet edellyttävät varsin erilaisia olosuhteita ja suhtautumistapoja kuin ne, jotka soveltuvat varttuneelle nuorisolle.

LAITOSOPPILAIKEN IKÄ

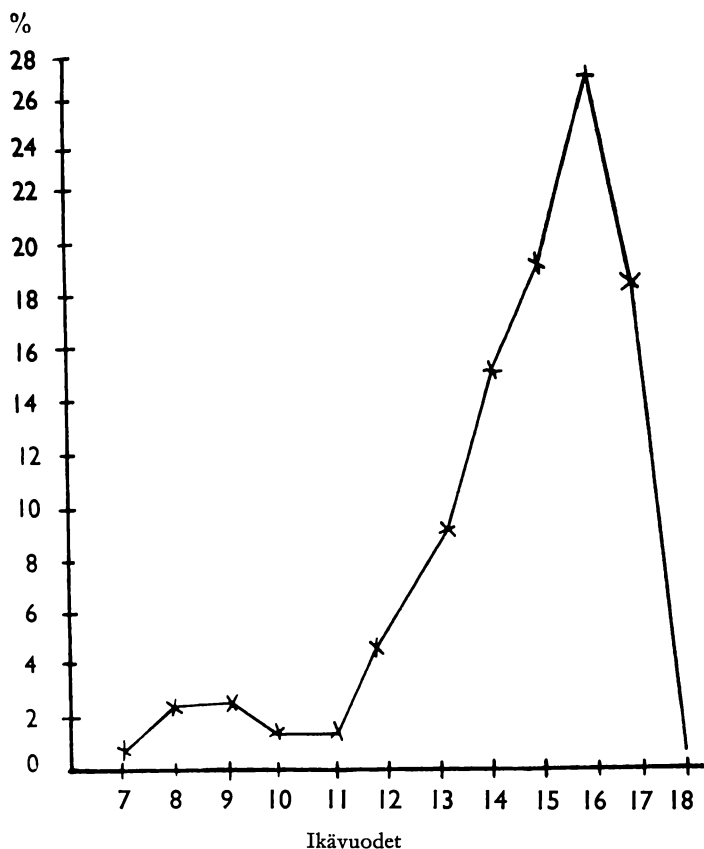
Pojat

Vv. 1945—1956 valtion koulukoteihin saapuneet pojat. N = 967.

Jokainen piste ilmoittaa, montako prosenttia koko poika-aineksesta kuului ao. ikäryhmään.

Tytöt

Vuoden 1956 valtion koulukodeissa olleet tytöt. N = 142.

Kuviossa on otettu huomioon heidän ikänsä laitokseen saapumispäivänä.

Laitosnuorten valtaosa on kehityksensä puolesta vaikeimmassa vaiheessaan, murrosiässä. Tämän kauden piirteet on siten pidettävä mielessä tarkasteltaessa koulukotioppilaiden asemaa. Varsin yleinen on myös epäsuhte fyysisen ja psyykkisen kehityksen välillä. Edellinen on saattanut ehtiä jo melkoiseen kypsytyteen henkisen asennoitumisen vielä kuvastellessa esipuberteettia. Tiedetyt infantiilit piirteet ovat koulukotien oppilailla varsin yleisiä.

Kehitysvaihe

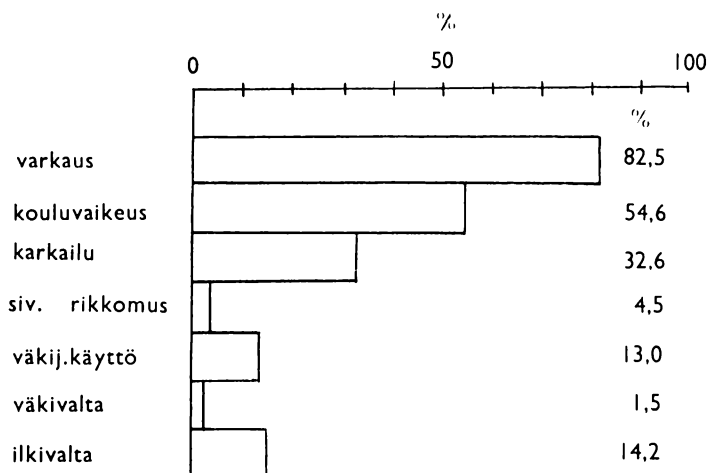
**Oppilaiden
sopeutu-
mattomuus**

Oman kuvansa oppilasaineksen laadusta antavat ne sopeutumattomuusilmiöt, jotka ovat johtaneet laitossijoitukseen. Seuraavat kuviot osoittavat, missä määrin näitä piirteitä on todettu maamme koulukotien oppilaille. Tuskin koskaan vain yksi irrallinen hairahdus on riittänyt laitossijoituksen perusteksi. Ratkaisuun on johtanut pitkähkön aikaa jatkunut epäsosiaalinen elämäntapa, jota ovat luonnehtineet monenlaatuiset sopeutumattomuusilmiöt. Melkein jokaisen oppilaan 'ansioluettelossa' on useita kielteisen käyttäytymisen muotoja. Pylväikköjen prosenttilukujen summa ei siten ole sata. Jokainen pylväs osoittaa vain, kuinka suuri osa koko oppilasjoukosta on osoittanut asianomaisia käytöspiirteitä.

Kuvioista käy ilmi, että poikien ja tyttöjen sopeutumattomuuden muodot eroavat melkoisesti toisistaan. Poikien kohdalla ovat varkaudet valta-asemassa. Tyttöillä esiinty-

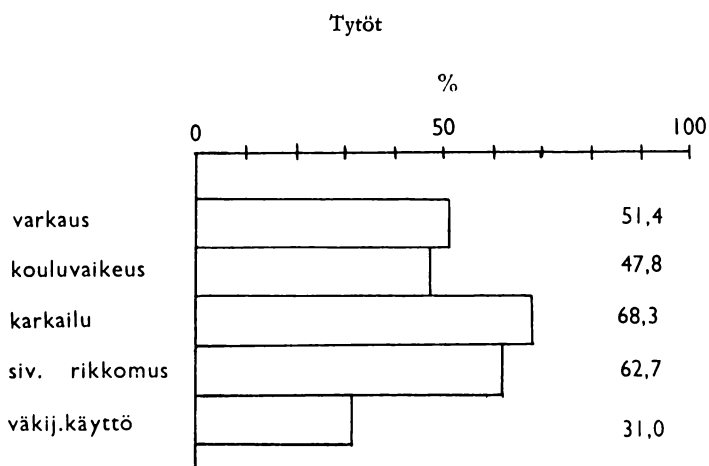
LAITOSOPPILAIEN PAHANTAPAIKUUS

Pojat

Vv. 1945—1956 valtion koulukoteihin saapuneet pojat. N = 967.

Prosenttiluvut osoittavat, kuinka suurella osalla pojista oli ao. rikkomuksia 'ansioluettelossaan'.

V. 1956 lopussa valtion koulukodeissa olleet tytöt. N = 142.

vät karkaaminen ja siveellisyysrikkomukset runsaimpina. Heillä on myös väkijuomien käyttö yleisempää. Lukuja verrattaessa on kuitenkin otettava huomioon, että koulu-kotiin joutuneita tyttöjä on vain yksi kolmea poikaa kohden, ts. tyttöjen luvut edustavat huomattavasti poikkeavampaa äärimmäisainesta kuin poikien vastaavat arvot. — Tyttö-jen asema sopeutumattomuuden osalta on ilmeisesti myös erilainen. Heille näyttää passiivinen mukana liukuminen olevan luonteenomaista. Varsin usein he kohtaavat houkut-telijoita vastuuttomien aikuisten joukossa. — Poikien rikko-mukset edustavat yleensä aktiivisempaa linjaa.

Ilmennyt pahantapaisuus on kuitenkin vain merkki siitä, että alaikäisen kehitys on sosiaaliselta näkökannalta katsoen menossa vinoon. Kyseessä on oire, jonka syy on tunnettava, jos halutaan saada aikaan korjautumista. On tietenkin mah-dollista, varsinkin jos syy jää epäselväksi, yrittää poistaa vain oire. Jos näin tehdään kysymystä syvemmin selvittä-mättä, on aina olemassa uusiutumisen vaara tai syntyy tila, jossa häiriö ilmenee jollakin muulla alueella.

Eräänä keskeisenä kysymyksenä on täten pahantapaisu-

Syysuhteita den syysuhteiden selvittäminen. Valitettavaa vain on, että epäsosiaalisuuden syiden etsimisessä, jossa on tosin tehty runsaasti työtä, tulokset ovat jääneet heikohkoiksi. Syitä on haettu joko analysoimalla yksityisiä tapauksia mahdollisimman tarkoin tai etsimällä suuresta epäsosiaalisten yksilöiden joukosta sellaisia yhteisiä piirteitä, jotka erottavat heidät ns. normaaliväestöstä.

Ensiksi mainittu menettely, joka tosin tunkeutuu syvemmälle, muodostuu helposti vain enemmän tai vähemmän luotettavien todennäköisyyksien löytämiseksi. Syy-yhteys saadaan todistetuksi vasta, jos syiden poistaminen saa aikaan korjautumisen. Virhelähteenä ilmenee tällöinkin mahdollisuus, että tulos olisi ehkä voitu saada myös ilman toimenpiteitä.

Tilastollisilla tutkimuksilla voidaan saada esille todistavansuuruisiakin erotuksia, mutta harvemmin silti täysin yksikäsitteisiä selvityksiä. Aina on olemassa mahdollisuus, että havaittu eroavuus on vain näennäinen. On esim. tosi-seikka, että epäsosiaalisen aineksen joukossa on yleensä runsaasti aviottomina syntyneitä, usein jopa kolme kertaa enemmän kuin keskiväestössä. Kun kuitenkin sopeutumattomien yksilöiden valtaosa on peräisin verraten alhaisesta yhteiskuntakerroksesta, ympäristöstä, jossa aviottomien lasten esiintyminen lienee normaalia yleisempää, saattaa toteamus olla vain osoitus ko. yksilöiden kuulumisesta tähän sosiaaliseen ryhmään. Voi olla myös mahdollista, että koko kysymys yksilön epäsosiaalisuudesta tulee väärin asetetuksi. On ihmisryhmiä, joilla sosiaalisuuden normit ovat toiset kuin yhteiskunnassa yleensä. Jos nämä ryhmän normit ovat ristiriidassa yleisten säännösten kanssa, voi ryhmän keskuudessa sosiaalisesti käyttäytyvä yksilö yhteiskunnan näkökannalta olla epäsosiaalinen. Tällainen ristiriita syntyy helposti juuri alaikäisten kohdalla toverien arvostusnormien poiketessa yleisesti hyväksytyistä.

Sosiaalisen sopeutumisen kannalta on pidetty erityisen tärkeinä ihmisen ensimmäisiä elinvuosia. Ihmisellähän on taipumus suhtautua uusiin tilanteisiin niillä asennoitumis-

tavoilla, jotka aikaisemmin ovat osoittautuneet menestyksellisiksi. Siten jo se tapa, millä vastasyntyneeseen ja yleensä pikkulapseen suhtaudutaan, virittäisi tämän tulevat sosiaaliset asennoitumiset. Jos lapsi tuntee olevansa hyväksytty ja tajuaa ympäristön tärkeiden henkilöiden suhtautuvan häneen myötätuntoisesti, hän itsekkin asennoituu positiivisesti ja pyrkii säilyttämään tämän yleisen suhtautumistapansa joutuessaan tekemisiin laajempien sosiaalisten yhteyksien kanssa. Myönteisissä merkeissä sujuneet varhaisvuodet ennustavat normaalisti myös suotuisaa sopeutumista tovereihin, kouluyhteisöön ja koko yhteiskuntaan. Vastaavasti lapsi, joka varhain saa tuntea ympäristön torjuntaa ja vihamielisyyttä, odottaa samaa joutuessaan uusiin tilanteisiin.

Ollessaan tekemisissä ympäristöön positiivisesti suhtautuvan, luottavaisen ja aikuiset hyväksyvän lapsen kanssa kasvattaja on huomattavasti edullisemmassa tilanteessa kuin kohdatessaan kielteisen, epäluuloisen ja aikuiselta vain vihamielisyyttä odottavan alaikäisen, joita viimeksi mainittuja on runsaasti juuri epäsosiaalisten nuorten joukossa.

Varsin paljon on esitetty moitteita ns. ankaraa kasvatusta vastaan ja sanottu käytöshäiriöiden helposti syntyvän eräänlaisena protestina ympäristön vaikutukselle. Väitetään, että kieltäminen saa alaikäisessä aikaan estoja, jotka helposti johtavat neuroottisiin häiriöihin. Tältä pohjalta lähtien on suositeltu peräänantavaa kasvatusmenetelmää. On kuitenkin kyseenalaista, onko selostettu moite ja kasvatusohje perusteltu. Maissa, joissa näitä ajatuksia on yleisimmin seurattu, on jouduttu havaitsemaan nuorison käytöshäiriöiden lisääntymistä.

Kysymys kasvatuksen ankaruudesta on ilmeisesti lähinnä suhteellinen. On vanhempia, joiden kasvatusten menetelmissä on huomattava sija väkivaltaisilla rangaistusmuodoilla, mutta jotka silti ovat kiintyneitä lapsiinsa, ja toisia, joiden ankaruus johtuu etupäässä välinpitämättömyydestä. Jälkimmäinen asenne on lapsen kannalta kauaskantoisempi ja kohtalokkaampi kuin mainittu kasvatusmenetelmä.

Lähellä oikeata oivallusta näyttäisi olevan Annellin

mielipide,¹ kun hän toteaa vanhempien kasvatusperiaatteilla olevan huomattava merkitys, mutta samalla katsoo jokseenkin yhdentekeväksi, onko kuri ankarampi vai lievempi, jos vain vanhempien ja lasten välinen tunnekontakti on kiinteä ja kasvatus johdonmukaista.

Johdonmukainen ja kaikkien kasvattajien taholta yhtäläinen asennoituminen lapseen osoittaa tälle rajat, joiden puitteissa toimia. Jos kasvattaja joskus kieltää, joskus hyväksyy saman asian tai vanhemmat suhtautuvat lapseen eri tavoin, on tämä jatkuvasti epävarma siitä, kuinka olisi toimittava. Lapsi seuraa tällöin helposti aina sen kasvattajan mielipidettä, jonka käsitys kulloinkin on hänestä mieluisin. Mainittu yhtenäisyys koskee myös kodin normeja verrattuna lapsen toverien kotien yleisiin käsityksiin. Lapsi, jolta kodissa edellytetään toisenlaista käytöstä kuin muissa saman ympäristön kodeissa, on täten vaarassa joutua vaikeuksiin.

Yhteyttä nuoren epäsosiaalisuuteen näyttää olevan myös kodin rakenteellisilla piirteillä. Perhe, josta puuttuu jokin olennainen jäsen tai jonka olosuhteet muuten ovat normaalisti poikkeavat yleensä, 'tuottaa' runsaammin sopeutumattomia lapsia kuin normaaliperhe. Oma haitallinen merkityksensä on äidin työssäkäynnillä, isän poissaololla esim. kaukaisilla työpaikoilla ym. seikoilla, jotka heikentävät lasten valvontamahdollisuuksia.

Sopeutumattomuuden syytekijöinä on kiinnitetty huomiota myös lapsen yksilöllisiin ominaisuuksiin ja mahdollisiin rakenteellisiin seikkoihin. Älyllinen rajoittuneisuus ja luonteen poikkeavuus ovat eräitä esimerkkejä tällaisista seikoista. Myös kehityksellinen epäsuhtaisuus, etenkin nopea fyysinen kasvu henkisen kehityksen seurattessa normaalia tahtia, näyttää olevan nuorelle haitallista.

Seuraavassa on yhteenveto Järvilinnan vastaanottokodissa vv. 1957—1958 tutkittujen tai laitoksen lausunnon perusteella koulukotiin sijoitettujen 208 oppilaan 'tilastollisista' syysuhteista, ts. laskelma niistä tekijöistä, jotka ta-

¹ Annell: Elementär barnpsykiatri, s. 285.

vallisesti liittyvät alaikäisten sopeutumattomuuteen ja joita kyseisillä pojil-
on todettu.¹ Luvut ovat oppilaiden lukumääriä.

Älyllinen rajoittuneisuus	83
Psykopaattisuus	11
Lievemmät luonteenpoikkeavuudet	73
Aistiviat	18
Ainoastaan isä juoppo	72
Ainoastaan äiti juoppo	1
Molemmat vanhemmat juoppoja	2
Vain isää rangaistu	28
Vain äitiä rangaistu	3
Molempia vanhempia rangaistu	2
Muita isään liittyviä erikoisuuksia	47
Muita äitiin liittyviä erikoisuuksia	44
Vanhemmat avioerossa	47
Sisaruksissa rangaistuja	9
Avioton syntyperä	30
Isä kuollut	27
Äiti kuollut	18
Molemmat vanhemmat kuolleet	1
Isäpuoli	20
Äitipuoli	24
Ollut kasvatuskodissa	59
Ollut laitoshoidossa	111
Ollut ulkomailla (sotalapsena Ruotsissa)	12

Laitosnuorten yhteisinä ominaisuuksina havaitsimme pal-
jon sellaisia piirteitä, jotka liittyvät epäsosiaalisuuden syyte-
kijöihin. Syysuhteet ovat harvoin yksikäsitteisiä. Yksityi-
sissä tapauksissa on useimmiten kyseessä monisäikeinen ja
sekava tekijöiden vyyhti, johon ei voida sellaisenaan sovel-
taa totuttuja menettelytapoja. Lääkäri, joka toteaa potilaas-
saan esim. keuhkokuumeen, voi melkoisella varmuudella
noudattaa hyviksi tunnettuja lääkintä- ja hoitomenetelmiä.
Hän tietää sairauden syyn ja keinot sen poistamiseen. Laitos-
kasvattaja ei ole yhtä yksinkertaisen tehtävän edessä tode-
tessaan sopeutumattomuusoireen. Jokainen tapaus edellyt-
tää yksityiskohtaista tutkimusta ja sen perusteella tapahtu-
vaa kasvatuskeinojen valintaa.

¹ Vrt. s. 63.

II OSA
LAITOSKASVATUS

3. Yleisiä näkökohtia

Koulukotisijoitus ei saa olla vain hätäratkaisu, johon ikään kuin viimeisenä mahdollisuutena turvaudutaan. Sillä tulee pyrkiä tiettyyn päämäärään. Tämä asenne edellyttää määrätietoista *kasvatussuunnitelmaa*, jossa myös laitosvaiheella on paikkansa ja tavoitteensa.

Kasvatussuunnitelman laatiminen epäsosiaaliselle nuorelle on siten tehtävä, joka on suoritettava jo ennen varsinaista koulukotisijoitusta. On epäiltävää, voidaanko todella asiallista suunnitelmaa laatia sijoittamatta alaikäistä ensin tarkkailuolosuhteisiin erityiseen tutkimuslaitokseen. Sielutiede on tosin kehittänyt joukon tutkimusmenetelmiä, joilla saadaan tietoja yksilön ominaisuuksista ja erikoispiirteistä. Näitä keinoja voidaan soveltaa myös poliklinisesti. On sitä paitsi mahdollista saada verraten yksityiskohtaisia tietoja nuoren olosuhteista, käytöksestä ja menestyksestä kääntymällä kodin, koulun, naapureiden ja erilaisten viranomaisten puoleen. Oman olennaisen osansa muodostaa kuitenkin kysymys siitä, millä tavoin alaikäinen itse suhtautuu laitossyhteisöön. Jo tämä seikka edellyttää laitostarkkailua. Tarkkailututkimuksella voidaan myös menestyksellisesti täydentää muita teitä hankittua tietoa. On lisäksi tärkeätä, että kasvatussuunnitelmaa laadittaessa tunnetaan kaikki ne mahdollisuudet, jotka kasvatustyössä ovat käytettävissä. On kyseenalaista, omaako paikallinen viranomainen riittävästi viimeksi mainittua tietoutta. Tarkkailulaitoksen, jonka työn keskipisteenä on juuri kasvatusmahdollisuuksien tutkiminen, voidaan olettaa tuntevan myös tämän puolen ja pystyvän laatimaan reaaliset mahdolli-

**Kasvatus-
suunni-
telma**

suudet huomioon ottavan kasvatussuunnitelman. Kokonaan toinen kysymys on, mikä elin lopullisesti vastaa suunnitelman toteuttamisesta. Kun on ilmeistä, että suunnitelmaa nuoren kehityksen mukaan on useimmissa tapauksissa muokattava, on yhteistyö päättävän elimen ja suunnitelman laatijan välillä kuitenkin jatkuvasti tarpeellinen.

**Tarkkailu-
laitos**

Tarkkailulaitokseen sijoittaminen viranomaisen ensimmäisenä toimenpiteenä tuo mukanaan muitakin etuja. Nuoressa todettu epäsosiaalisuus osoittaa usein asianomaisen olevan niin vaaranalaisessa asemassa, että toimenpiteisiin on viipymättä ryhdyttävä. Sijoitus tarkkailulaitokseen on nopea keino, joka silti ei merkitse hätiköityä ratkaisua. Nuori kokee itse, että hänen asioihinsa puututaan välittömästi aiheen ilmaantuessa. Myös ympäristö havaitsee, ettei alaikäisten epäsosiaalisuuteen suhtauduta välinpitämättömästi vaan yhteiskunta reagoi. Täten toimenpiteellä on preventiivistäkin merkitystä.

Tutkimusaikana mielet rauhoittuvat ja ilmapiiri kypsyy asialliseen ratkaisuun. Täten esim. vanhemmat, jotka ehdottomasti ovat vastustaneet jotakin jyrkkää toimenpidettä, saattavat hyväksyä tällaisenkin menettelyn, jos tutkimus osoittaa sen tarpeelliseksi.

**Oppilaiden
vanhemmat**

Vanhempien asennoitumiseen vaikuttavat myös eräät enemmän tai vähemmän tiedostetut tekijät. Se, että lapsi on jouduttu ottamaan koulukotiin, on samalla osoitus vanhempien kyvyttömyydestä kasvattaa häntä. Vanhempien on vaikeata myöntää itselleenkin epäonnistumistaan. Tästä syystä he usein mieluummin suovat lapsensa joutuvan koulukotiin kuin sijoitettavan kasvatuskotiin. On eri asia myöntää lapsen olevan niin hankala, ettei hän selviä muualla kuin laitoksessa kuin hyväksyä se, ettei lapsi menesty juuri heidän hoivassaan. — Vanhemmat kokevat syyllisyyden tunteita, jotka puolestaan aiheuttavat aggressiivisuutta. — Tämä seikka on syytä ottaa huomioon keskusteltaessa asioista vanhempien kanssa.

Mikäli kasvatussuunnitelmaan sisältyy laitosvaihe, on oltava selvillä siitä, millaisia tuloksia koulukotikasvatuk-

telta voidaan odottaa ja millaisia seuraamuksia toimenpiteillä on.

Sijoitus koulukotiin joka tapauksessa erottaa alaikäisen entisestä ympäristöstään. Vaikutukset, jotka ilmenevät niin entisessä ympäristössä kuin nuorella itsessään, ovat kussakin tapauksessa yksilölliset. Silti voi löytää myös eräitä yleisiä suuntaviivoja.

**Koulukoti-
sijoituksen
vaikutuksia**

Kodissa lapsen siirto usein aiheuttaa eräänlaisen helppouden tunteen. Vanhemmat ovat jo pitkän aikaa olleet huolestuneita lapsensa kehityksestä. Melkeinpä poikkeuksetta he toivovat, vaikkeivät itse olisikaan mallikansalaisia, lapselleen parempaa ja sosiaalisesti hyväksyttävää tulevaisuutta. Tietoisesti rikolliseen toimintaan opettavat vanhemmat ovat harvinaisia. Tällaisessa tilanteessa lapsen siirtyminen valvottuihin oloihin merkitsee vanhemmille huojennusta. Ei tarvitse enää arkailla odottaa lapsesta huonoja uutisia.

Vanhempien huojennukseen sekoittuu kuitenkin myös huolta lapsesta, joka nyt on yksin vieraassa paikassa. Ikävä vaivaa, ja joskus vanhemmat katsovat laitossijoituksen liian jyrkäksi toimenpiteeksi. Jos kuitenkin jo kasvatussuunnitelman laatimisvaiheessa on osattu oikealla tavalla saada vanhemmat yhteistoimintaan, jää tämä puoli vähemmän merkittäväksi.

Nuoren siirtyminen kodistaan poistaa samalla sieltä joukon jännityksiä. Usein vanhemmat ovat syytelleet toisiaan lapsen kolttosista. Sisarusten kesken on saattanut olla kilpailua ja kiusaamista. Joskus ovat muut lapset paheksuneet epäsosiaalisen sisaruksen toimintaa osoittaen halveksuntaansa. Kaikki tällaiset jännitystekijät jäävät syrjään.

Koulukotiin siirtyneen alaikäisen ja kodin väliset suhteet yleensä paranevat. Kun tavataan harvoin, esiintyvät sekä vanhemmat että lapsi parhailta puoliltaan. Monet kitkan aiheet unohdetaan ja muistetaan vain valoisat hetket. Nuoren aiheuttamat huolet häipyvät vanhempien mielistä. Se, minkä olemme tilapäisestikin kadottaneet, tuntuu meistä arvokkaammalta kuin ennen. Siksi kajastaa laitosoppilaalle

koti, josta hän aikanaan on ehkä karannutkin, kadotettuna onnen paikkana. Vanhempien mielipiteet, joille aikaisemmin hymähdettiin, saavat uuden arvovaruksen. Vanhemmat ovat nuoren kanssa ikään kuin 'samalla puolella', voivat lohduttaa häntä hänen vaikeuksissaan ja he ovat myös ainoita, joihin nuori voi vedota pyrkiessään pois koulukodista.

Vanhempien suoranainen vaikutus nuoreen heikkenee laitosaikana, koska se on mahdollinen vain kirjeitse, puhe-limitse, vanhempien vierailukäynneillä ja oppilaan lomien aikana.

Yhteys muuhun ympäristöön, leikki- ja koulutovereihin, osittain sisaruksiinkin katkeaa jyrkemmin. Kotipaikan toverit löytävät uusia ystäviä, ja aluksi virinnyt kirjeenvaihto lakkaa. Jos toverien vaikutus on ollut kielteinen, voidaan tulosta pitää positiivisena. Palatessaan aikanaan kotiin nuori on suhteellisen vapaa, siinä määrin kuin tietoista valintaa tapahtuu, etsimään uuden ystäväpiirin ja toisia tovereita. Tällaista päämäärää voidaan tarkoituksellisestikin edistää, jos perhe esim. muuttaa uudelle paikkakunnalle tai toiseen asuntoon.

Nuorelle itselleen siirtyminen koulukotiin merkitsee yleensä suurta järkytystä. Häntä on sellaisella usein uhattu, mutta hän ei ole uskonut puheita todeksi. Koulukodista on kuulunut paljon huhuja, tämä pelottava paikka on nyt tosiasia. Koti-ikävä vaivaa. Kodin oloista poikkeavat säännökset ahdistavat. Toverit ovat outoja, kasvattajat vieraita, paikat tuntemattomia. Ei ole ihme, että ahdistus usein johtaa karkailuihin, jotka tavallisesti tapahtuvat ilman tarkempaa suunnitelmaa. Aikaa myöten ikävä liehtyy, ja nuori alkaa tottua ympäristöön. Sen olosuhteet muuttuvat hänelle merkityksellisiksi.

Useimmiten uusi ympäristö on entistä valvotumpi. Enää ei ole mahdollista mielin määrin oleilla missä haluttaa. On oltava määräaikoina syömässä ja nukkumassa, on alistuttava koulunkäyntiin ja työntekoon. Valvotummat olosuhteet merkitsevät suoranaista pahantapaisuuden vähenemistä.

Säännöllinen elämä tuo muassaan muitakin selvästi havaittavia tuloksia. Kansakoulun käyminen, joka monelle laitosoppilaalle on aikaisemmin ollut hidasta ja vastahakoista, saadaan yleensä koulukodissa raiteilleen. Oppilaat voidaan sijoittaa laitokseen, jonka koulu soveltuu hänen edellytyksilleen. Luokat ovat tavallisesti pienehköjä ja opiskeluolosuhteetkin verraten suotuisat. Näissä oloissa nuoret usein yltävät saavutuksiin, joihin he entisessä ympäristössään eivät olisi päässeet. Varhaisemmat laiminyönnit saadaan korjatuiksi, ja syntyy jopa innostustakin koulunkäyntiin, kun siinä saavutetaan menestystä.

Oppikoulunkin jatkaminen saattaa laitostilanteessa olla mahdollista. Jos koulukodin lähellä on oppikoulu, voi laitoksen oppilas päästä siihen. Myös yksityisoppilaina ovat eräät laitosnuoret käyneet oppikoulun luokkia. Olosuhteiden säännöllisyys on nähtävästi joissakin tapauksissa tehnyt mahdolliseksi oppikoulunkäynnin jatkumisen myös koulukodista käsin. Kirjeopiskelunkin avulla on laitosoppilaan mahdollista kartuttaa tietojaan. Sellainen soveltuu hyvin esim. ammattiopetuksen täydentäjäksi.

Ammattikoulutus on yksi niistä tavoitteista, joille nimenomaan laitosoppilaiden vanhemmat antavat suuren arvon. Jokin ammattikoulutuspäämäärä voidaankin asettaa laitossijoituksen tavoitteeksi. Asiallisesti merkittävin on usein kuitenkin se kokemus, jonka oppilas yleisessä asenteessaan työhön saavuttaa. Hyvät työtottumukset ovat tavoite, jota helposti väheksytään, vaikka näillä totumuksilla on yleisessä elämänmenossa melkoinen merkitys. Niiden luominen voi joskus olla yksi laitossijoituksen tarkoitus.

Koulukodissa pyritään myös erityiskasvatuksellisiin tai terapeutisiin päämääriin. Samoin on todettava, että laitosten hygieeniset ja huollolliset olosuhteet yleensä ovat varsin korkealla tasolla.

Laitossijoitusta harkittaessa on positiivisten seikkojen ohella otettava huomioon myös toimenpiteestä koituvat mahdolliset haitat. Pitkä laitoskausi johtaa helposti normaali elämänrytmistä vieraantumiseen. Oppilas voi tottua

passiiviseksi yksilöksi, joka odottaa saavansa kaiken valmiina. Eräs tutkimus viittaa siihen, että laitostkasvatus on omiaan vähentämään oppilaiden aktiivisuutta, jos kohta epäsosiaalisuuden niin myös taloudellisen yritteliäisyyden osalta.¹

Pitkä laitosvaihe saattaa vieraannuttaa nuoren myös kodiin, ellei yhteyksiä jatkuvasti vaalita. — Nuori ei koulukodissa 'perhelapsen' tavoin näe vanhempien ponnisteluja kodin hyväksi. Hän ei osaa aikanaan antaa palkkana saamalleen rahalle sille kuuluvaa arvoa eikä opi käyttämään varojaan suunnitelmallisesti. Tällaiset seikat varoittavat kovin pitkästä laitosvaiheesta.

Vanhemmat usein pelkäävät sitä vaikutusta, joka toisilla oppilailla saattaa olla heidän lapseensa. Kieltämättä tällaista huonoa toverivaikutusta esiintyy. Sen merkitys on kuitenkin sikäli kyseenalainen, että huonojen toverien parissa viihtyvä tapaa heitä kutakuinkin kaikkialta. Jos koulukodin oppilaat ovat kotoisin laajahkolta alueelta, on laitoksessa solmittujen toveruussuhteiden vaara vähäisempi kuin silloin, kun oppilasjoukko tulee samalta paikkakunnalta. Ilmeistä on kuitenkin, että myös tällainen haittavaikutus on otettava huomioon.

Tavoitteita Edellä on jo todettu välttämättömäksi, että laitosvaiheella on kasvatussuunnitelmassa oma *tavoitteensa*. Selostettu analyysi osoittaa, että varsin monenlaiset tavoitteet ovat mahdollisia. Harvoin motivaatioksi riittääkään yksi päämäärä, vaan usein pyritään samalla useampiin tavoitteisiin. Siten saattaa koulukoti joskus osoittautua ainoaksi mahdollisuudeksi saada nuoren koulunkäynti, ammattivalmennus tai työkoulutus raiteilleen. Samanaikaisesti voidaan pitää tärkeänä, että hän on suojatuissa oloissa kiihkeimmän kuohuntavaiheensa ajan. Joskus jopa arvioidaan, että suhde kotiin säilyy ehjänä, jos murroskautena aggressiot purkautuvat laitoksessa eivätkä kodin piirissä. Erottaminen entisestä haitallisesta kodista ja kotiympäristöstä tai rikolli-

¹ Reino Salo: Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana. Ss. 228 ja 259.

suuteen hairahtuneen 'sakin' sopiva hajottaminen saattavat joskus olla motiivina. Kasvatussuunnitelmassa on luonnollisesti sijansa myös varsinaisilla erikoiskasvatuksellisilla ja terapeuttisilla näkökohdilla.

Kasvatussuunnitelmaa laadittaessa ei riitä, että todetaan laitospasvatuksen tietysä vaiheessa olevan tarpeen. On myös harkittava, mikä tai millainen laitos soveltuu tarkoitukseen parhaiten. Sopivan koulukodin valinnassa on otettava huomioon muitakin seikkoja kuin laitoksen olosuh-teiden soveltuminen kyseiselle nuorelle. Myös laitoksen sijainti saattaa vaikuttaa asiaan. Kodin läheisyys on joskus eduksi, joskus haitaksi. — On arvioitava myös se, minne oppilas todennäköisesti tulee sijoittumaan koulukodista. Ratkaisuun saattaa vaikuttaa tällöin se, näyttääkö välttämättömältä, että koulukoti on tällöin lähellä valvomassa oppilas-taan vai voidaanko luottaa muihin järjestelyihin.

Kasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeätä, ettei unohdeta alaikäistä itseään ja hänen vanhempiaan. Yleensä voimme lähteä siitä, että huonokin isä ja äiti haluaa lapses-taan kunnon kansalaista. Heillä on sama päämäärä kuin niillä viranomaisilla, jotka ovat joutuneet asiaan puuttu-maan. Erimielisyyttä syntyy tavallisesti keinoista. Sopivin neuvotteluin olisi pyrittävä yksimielisesti löytämään hyväk-syttävä ratkaisu, jota etsittäessä myös nuoren oma mieli-pide saattaa tulla kuulluksi. Kaikkien nuoren asiasta kiin-nostuneiden kokoaminen yhteistyöhön luo parhaat onnistu-misen edellytykset. Viranomainen, joka yrittää päästä tu-lokseen ilman vanhempien ja lapsen myötävaikutusta, jou-tuu helposti vaikeuksiin. — Kun alaikäinen, hänen vanhem-pansa ja viranomaiset ovat yhtä mieltä jostakin suunnitel-masta, saatamme odottaa siltä tuloksia, ja myös nuori itse kokee toimenpiteet, jopa laitossijoituksenkin, mielekkäänä eikä yksinomaan ulkopuolisena pakkomenettelynä.

Laitospasvatusta harkittaessa nousee esille monitahoinen kysymys kasvatuskauden pituudesta. Kun kyseessä on kas-vatuksellinen tehtävä, on vaikeata ennalta määritellä siihen tarvittavaa aikaa. Siksi ei myöskään voida sanoa, kuinka

**Yhteistyö
vanhem-
pien
kanssa**

**Laitoskau-
den pituus**

kauan oppilaan laitosvaihe tulee kestämaan. Tästä seikasta seuraa eräitä kielteisiä vaikutuksia. Nuori tuntee helposti, että kyseessä on äärettömän pitkä laitoskausi, jonka päättymisestä ei ole tietoa. Jos hänelle sanotaan, että hyvä käytös riittää poispääsyn edellytykseksi, saattaa tulla väärinkäsityksiä. Oppilas on omasta mielestään oikeutettu siirtymään pois laitoksesta ja tuntee kärsivänsä vääryyttä, jos asiat eivät näin järjestykään.

**Tavoite-
järjestelmä**

Engelman ratkaisu löytynee määrittelemällä laitosvaihe dynaamisesti. Onhan jo kasvatussuunnitelman yhteydessä todettu laitoskaudelle jokin päämäärä, joka varsin usein on opillinen tai koulutuksellinen. Tämän tavoitteen saavuttaminen voidaan asettaa oppilaan laitosvaiheen pituudenkin määreeksi. Jollakin se on kansakoulun päästökirja, toisella ammattikurssin suoritus jne. Jos oppilaallakin on tavoite tiedossaan, hän on selvillä myös laitosvaiheensa pituudesta. Tavoitteellisella ajattelulla on puolellaan muitakin etuja. Oppilaan ponnisteluista riippuen päämäärä saattaa olla saavutettavissa lyhyemmässä tai pitemmässä ajassa. Täten nuorta voidaan innostaa lukemaan ja ponnistelemaan tarkmokkaammin. Opiskelussa muodostavat luokat ja suoritukset merkittäviä väliportaita, jotka helpottavat pyrkimistä muutoin ehkä kaukaisena kajastavaan lopulliseen päämäärään.

Tavoitejärjestelmä on kuitenkin kasvattajalle hieman uskallettu, koska hän on itsekin sidottu asetettuun päämäärään. Kun alaikäinen saavuttaa tavoitteensa, hänet on myös kotiutettava. Vain perustellut ja oppilaalle itselleenkin ymmärrettävät syyt voivat aiheuttaa poikkeuksen. Epäonnistumisen vaara ei kuitenkaan ole niin suuri kuin ensiksi näyttää. Asetetun tavoitteen saavuttaminen merkitsee yleensä melkoista muutosta oppilaan asemassa. Kansakoulunsa päättäneen nuoren siirtyminen työhön on olennaisesti erilainen vaihe kuin koulunkäynti, joka asianomaiselle on ehkä ollut keskeisin ongelma. Ammattikoulutuksen saaneen haakeutuminen työmarkkinoille sisältää sekin toisia mahdollisuuksia kuin aivan ammattitaidottoman yrittäjän. Työtottu-

muksia säänyt henkilö onnistuu paremmin työpaikassaan kuin aivan aloittelija. Voidaan täten perustellusti olettaa, että oppilaan onnistumismahdollisuudet ovat parantuneet hänen saavutettuaan tavoitteensa.

Tavoiteajattelusta saa koulukodin sisäinen henki merkittävän pontimen. Katseiden kääntyminen tulevaisuuteen, pyrkimys päämäärään, muodostuu täten laitoksen ilmapiiirissä keskeiseksi tekijäksi.

Kasvatussuunnitelman esimerkkinä on selostus erästä suomalaisesta nuorukaisesta:

ESITIEDOT:

Matti, joka oli syntynyt v. 1940, oli avioton lapsi. Isä oli kaatunut sodassa tietämättä lapsesta. Äiti työskenteli parturina. Hänen elämäntapansa olivat säännölliset. Suuren osan elämästään Matti asui äidin vanhempien luona H:ssa, missä myös äiti oli jatkuvasti asunut. Äidin taloudellinen asema oli tyydyttävä.

Matti, jonka syntymäpaino oli 2800 g, oli lapsena terve ja virkeä. Hän oppi kävelemään 11 kk:n, ja puhumaan 2 v:n iässä. Kahden ensimmäisen ikävuotensa aikana hän itkeskeli unissaan. Muutoin ei lapsuudesta ole tiedossa erityistä. Koulunkäynnin Matti aloitti tavalliseen aikaan, mutta ei ollut siitä kiinnostunut. Varsinaisessa kansakoulussa hän kuitenkin selvisi joka vuosi luokaltaan. Siirryttyään ammattikouluun Matti alkoi olla aiheettomasti poissa koulusta ja jäi luokalleen. Päästyään aikanaan ammattikoulun II luokalle Matin laiminlyönnit jatkuivat, ja kun hän oli koulun joulujuhlissa esiintynyt humalassa, hänet erotettiin. Hänet palautettiin kansakouluun, mutta erotettiin sieltäkin sopimattoman käytöksen takia. Kesän 1956 Matti työskenteli H:n konepajassa, mutta jäi sieltä pois, »kun ei huvittanu' olla». Paikkaa pidettiin pojalle tarjolla pari viikkoa, mutta Matti ei halunnut jatkaa. Jo ammattikouluaikana Matti varasteli äidiltään ja syyllistyi toverinsa kanssa murtoon, josta sai 6 kk:n vankeustuomion ehdollisena. — Matti oli tutkitavana myös kasvatusneuvolassa ja tilapäisesti lastenkotiin sijoitettuna. Hän ei kuitenkaan osoittanut halua parantaa käytöstään ja sosiaalilautakunta katsoi koulukotisijoituksen välttämättömäksi.

TARKKAILUHAVAINNOT VASTAANOTTOKODISSA:

Matti saapui 23. 10. 1956 sosiaalitarkkaajan saattamana. Poika kotiutui pian laitokseen. Noin viikon kuluttua saapumisestaan hän yritti karkumatkaa, mutta joutui heti kiinni. Esiintymisessään Matti oli levoton ja pyrki kaikkialla esille. Kirjeenvaihto, jossa Matti käytti omalaatuista slangiaan, 'stadin kieltä', oli vilkasta tyttöjen kanssa, joita löytyi tuttavien ja kirjeenvaihtoilmoitusten välityksellä. Samana päivänä saattoi lähteä neljäkin kirjettä eri tytöille.

Älyllisesti Matti oli hyvää keskitasoa. ÄÖ 115. Kaikissa kouluaiineissa menestyminen ei kuitenkaan ollut älykkyytason mukaista. Nimenomaan las-
kennossa oli hieman vaikeutta. Sen sijaan verbaalinen lahjakkuus oli melkoi-
nen ja suullinen esitystaito jopa kiitettävä. Kevätlukukaudella 1957 Matti
kävi kansakoulun VIII luokkaa.

Olemukseltaan Matti oli riehakkaan hyväntuulinen, vallaton, huumorin-
tajuinen ja aktiivinen. Myös adjektiivit levoton, häilähtelevä, metelöivä ja
arvosteleva soveltuivat häneen. Matti osoittautui itsetuntoiseksi ja pystyi
hillitsemään itsensä. Esiintyminen oli joskus julkeata, jopa röyhkeätä. Matti
oli kiinnostunut tytöistä. Mm. järjestetyssä juhlassa, jossa oli vieraina tyttöjä
laitoksen naapurista, Matti kunnostautui omalla tavallaan kurkkimalla huo-
miota herättävästi pukujen kaula-aukkoihin. Neuvoista Matti ei sanottavasti
välittänyt, oli jossakin määrin valehteleva, itsekäs, katumaton ja paksunah-
kainen. Työssä hän oli keskittymätön. Tarvittaessa hän kuitenkin palasi jär-
jestykseen.

Fyysisesti Matti oli huomattavasti ikätovereistaan edellä. Hänen pituus- ja
painoarvonsa vastasivat normaalin 20-vuotiaan mittoja.

Toverijoukossa Matti oli suosittu ja arvostettiin johtajaksi. Hän oli komen-
televa, halukas esiintymään ja tuomaan itseään esille. Silti Matti oli joukossa
sovinallinen. Hän oli kirjeenvaihdossa myös äitinsä kanssa, johon hänen
suhteensa näytti olevan myönteinen.

SYYSUHDEARVIOINTI:

Vaikka Matissa katsottiin olleen rakenteellistakin poikkeavuutta, oli hänen
kehityksessään ollut melkoinen merkitys myös kasvuolosuhteilla, suhteellisen
iäkkäillä isovanhemmilla ja äidillä, jotka kaikki hemmottelivat poikaa. Myös
isän puute oli ilmeisesti ollut merkittävä tekijä. Johdonmukaisen miehisen
kasvattajan ohjauksessa Matin kehitys olisi todennäköisesti ollut myönteis-
empi.

KASVATUSSUUNNITELMA:

Matilla on tosin riittävästi lahjoja ammatti- tai oppikoulutielle, mutta hä-
neltä puuttuu sekä halua että kestävyyttä opiskeluun. Joskin osa levottomuu-
desta on luettava murrosvaiheen tiliin, ei Matille tasaantumiskautenaan
voitane asettaa vaativaa opiskelutavoitetta. Hänelle olisi kuitenkin eduksi
suorittaa kansakoulun päästötodistus, jonka saavuttamiseen enää tarvitaan
vain muutama kuukausi. Tähän ajatukseen Matti on itsekin yhtynyt ja toi-
voisi sitten pääsevänsä merille. Kun Matilla on kuitenkin suuri halu ja aktiivi-
suuttakin hankkia kokemuksia sekä väkijuomien että naisten parissa, on ky-
seenalaista, voiko häntä vielä lähiaikoina turvallisesti laskea merille omiin
hoteisiinsa. Ajatus saattaa kyllä aikanaan Matin kaltaisen seikkailunhaluisen
nuorukaisen elämänurasuunnitelmana olla onnistunut. Paljon riippuu kui-
tenkin siitä, millaiseen laivaan hän joutuu.

Seuraava suunnitelma näyttää tarkoituksenmukaiselta:

Matti siirtyy tarkkailulaitoksesta varsinaiseen koulukotiin, jossa hän viipty ainakin kevääseen 1958. Tällöin hänet pyritään sijoittamaan sopivaan laivaan — mieluummin pitkälle linjalle — jonka mukana Matti voi olla muutaman matkan ja hakeutua sitten vapaachtoisena suorittamaan asevelvollisuuttaan. Toimenpiteen tarkoituksena olisi suojattujen olosuhteiden tarjoaminen Matille hänen levottomimpana kautenaan. Etenkin koulukotikautena olisi edullista suunnata Matin aktiivisuus urheiluharrastuksiin ja erilaisiin esiintymisiin.

Matin tarina edustaa vain yhtä, eikä erityisen tyypillistä koulukotitapausta ja kasvatussuunnitelmaa. Eri yksilöillä vaihtelevat syysuhteet, arvioinnit ja päämäärät melkoisesti. Jonkinlaisen kuvan yleisistä suuntaviivoista saa useiden kasvatussuunnitelmien yhteenvedosta. Vuosina 1957—1958 laadittiin Järvilinnan vastaanottokodissa pojille 171 kasvatussuunnitelmaa. Niiden sisällöstä havaitaan seuraavaa:¹

Arvioituista syytekijöistä pohjautui melkoinen osa oppilaiden yksilöllisiin ominaisuuksiin. Etenkin älyllinen rajoittuneisuus (34), luonteen poikkeavuus (50) ja murrosvaihe (40) liittyivät selvästi sopeutumattomuuteen. Voimakas pätemisen tarve (8), infantilisuus (12), fyysisen kasvun nopeus (7), suuri ruumiinkoko (2), fyysinen vajavuus (3), psyykkisen tempon hitaus (1), vuoteenkastelu (2) ja koulukypsyyden (1) puute tulivat myös esille. — Ympäristön tekijöistä näytti mm. seuraavilla seikoilla olleen yhteyttä poikien vaikeuksiin: valvonnan heikkous (36), äidin työssäkäyminen (12), miehisen kasvattajan puuttuminen (6), vanhempien kasvatukselliset erimielisyydet (3), muutto urbaaniseen kasvuympäristöön (4), toverien houkuttelu (3), iäkkäät vanhemmat (3) sekä isän ja äidin kilpailu lapsesta (1).²

Oppilaiden laitosvaiheen tavoitteista oli keskeisenä peruskoulun päätökseen saattaminen (95). Tärkeinä näkökohtina korostettiin apukouluopetuksen tarpeellisuutta (34), ammattikoulutusta (27) ja hyvien työtottumusten antamista (17). Oli myös oppilaita, joille koulun päästötodistuksen suorittaminen näytti mahdolliselta vain laitoskoulussa (4). Joissakin tapauksissa suositeltiin oppikoulun jatkamista (8) ja asevelvollisuuden liittämistä koulukotivaiheen jatkoksi (22).

¹ Järvilinnan vastaanottokodin vuosikertomukset 1957 ja 1958. Sulkuihin on merkitty tapausten lukumäärä.

² Tämä syysuhdeluettelo on laadittu kussakin tapauksessa erikseen suoritettujen arvioinnin perusteella. Aikaisemmin selostetussa syysuhdeluettelossa (s. 49) oli otettu mukaan kaikki, joilla jokin piirre oli havaittu, käsillä olevassa luettelossa vain ne, joiden kohdalla saatettiin päätellä kyseisellä tekijällä ilmeisesti olleen merkitystä.

Eräinä erityiskasvatuksellisia näkökohtia korostettiin suojatun ympäristön tarjoamista nuoren hankalimmassa kehityskaudessa (37) tai suorastaan tasaantumisvaiheen odottamista (20).

Sopivien kontaktien aikaansaaminen (7), kotiyhteyksien vaaliminen (4), sijoittaminen pieneen kasvatusryhmään (2), turvallisuudentunteen tyydyttäminen (2), itsetunnon kohottaminen ja alemmuudentunteen kompensoiminen (3) olivat myös näkökohtia, joihin kiinnitettiin huomiota.

4. Käytännön kysymyksiä

Kasvatus- ja käsittelysuunnitelma

Ennen varsinaiseen koulukotiin saapumista on tulokkaasta laitoksessa jo melkoisesti tietoja. Jos kasvatussuunnitelma on laadittu vastaanottokodissa tms. tarkkailulaitoksessa, on laitokseen saatu asiakirjat, joihin liittyy myös kasvatussuunnitelma. Ellei suunnitelmaa ole aikaisemmin tehty, on työ suoritettava tutkimuksen ja tarkkailun jälkeen varsinaisessa koulukodissa.

Kasvatussuunnitelmaan joudutaan kuitenkin koulukodissa puuttumaan, vaikka se olisi jo ennalta muualla laadittu. Saattaa tulla eteen seikkoja, jotka edellyttävät muutoksia. Mikäli alkuperäinen suunnitelma on tehty yhteistoimin oppilaan ja hänen vanhempiansa kanssa, on myös sen korjauksista keskusteltava ja sovittava yhteisesti. Oppilaan kehitys tai käytös saattaa muodostaa riittävän perusteen, jonka oppilas itsekin hyväksyy. Kasvatussuunnitelmaa muutettaessa on laitoksessa kuitenkin tarkoin pidettävä silmällä, että kokonaisuus edelleen säilyy ja että laitostaihe pysyy jatkuvasti eräänä keinona eikä muodostu itsetarkoitukseksi. Piirteet, jotka vaikeuttavat oppilaan edistystä laitoksessa, eivät ehkä muussa ympäristössä ole yhtä kielteisiä. Toisaalta hyvin myönteinenkään kehitys ei aina riitä perusteeksi laitostaiheesta luopumiseen, ellei kokonaisnäkemys tue ratkaisua. — Varsin usein joutuu laitostaihevat tällaisessa tilanteessa ristiriitaan vanhempien mieliteiden kanssa. Nämä, jotka näkevät oppilaan hänen suotuisalta puoleltaan, usein ilahtuneina havaitsevat ne muutok-

**Kasvatus-
suunnitel-
man muu-
tokset**

set, joita on tapahtunut, ja toivovat pikaista kotiuttamista. Oppilas itsekin arvelee, että hän on 'oppinut riittävästi' ja osaa vastedes käyttäytyä kunnollisesti. On syytä tarkoin harkita suhtautumista tällaisiin kiireisen kotiuttamisen vaatimuksiin. Yleensä voitaneen vain heikosti luottaa pikaiseen korjautumiseen, etenkin silloin, kun ainoa todettava muutos on havaittavissa oppilaassa. Palauttaminen entisiin olosuhteisiin ja tilanteeseen muodostuu hänelle usein ylivoimaiseksi, ja 'uusi kierros' alkaa. Palaaminen koulukotiin tapahtuu tällöin sikäli epäsuotuisissa olosuhteissa, että on menetetty nuoren itseluottamus ja usko omaan kykyynsä. Oppilas on lähtenyt täynnä varmuutta: 'En kyllä hommaa itseäni enää laitoksiin.' Nyt hän joutuu itsekin myöntämään, etteivät hänen kykynsä vastanneetkaan odotuksia. Epäonnistumisen aiheuttama pettymys voi saada aikaan pitkäaikaisen estymän, joka jatkuvasti tuottaa vaikeuksia. — Näissä olosuhteissa laitokasvattaja usein tekeeärkevimmin ottaessaan kantaakseen sen tyytymättömyyden, joka häneen kohdistetaan niin oppilaan kuin tämän vanhempienkin taholta. On parempi alaikäisen olla tyytymätön siihen, ettei hän saa yrittää, kuin kokea se suuri pettymys, ettei hänen paraskaan yrityksensä ole ollut riittävä.

**Käsittely-
suunni-
telma**

Jos oletamme kasvatussuunnitelman laaditun jo valmiiksi, koulukoti ei silti säästy toimenpiteiltä. Siellä on joka tapauksessa laadittava toinen suunnitelma, *käsittelysuunnitelma*. Käsittelysuunnitelma sisältää ne menettelytavat, joilla oppilaaseen suhtaudutaan, ja ne päämäärät, joihin välittömässä kanssakäymisessä hänen kanssaan pyritään. Tutkimustulosten perusteella saadaan tulokkaasta tietty kuva. Tämän kuvan pohjalla on mahdollista etukäteen suunnitella, kuinka asianomaiseen suhtaudutaan. Jatkuva tarkkailu antaa edelleen lisävalaistusta. Nähdään, kuinka uusi oppilas reagoi laitoksen olosuhteisiin, tovereihin ja menettelytapoihin. Usein havaitaan jo ensi otteista, että suhtautumista on muutettava. Lisäksi on joka tapauksessa määräjoiin todettava, missä määrin siihenastinen menettely on osoittautunut onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi.

Käsittelysuunnitelman laadinta on suoritettava oppilaan kasvatuksesta vastaavan henkilön toimesta. Sen tekee siten useimmiten laitoksen johtaja yhteistoimin kasvatustehtäviin perehtyneiden apulaistensa ja oppilaan välitöntä ohjausta suorittavien henkilöiden kanssa. On pidettävä huoli siitä, että käsittelysuunnitelma on kaikkien niiden tiedossa, jotka joutuvat nuoren kanssa tekemisiin. Tarvitaan joustavaa ja nopeata tiedotustoimintaa, koska asiointi saattaa pikaisesti muuttua.

Oppilaan kehityksen seuraaminen ja kasvatuksen suunnitelmallisuus edellyttää jatkuvia neuvotteluja, joihin osallistuvat hänen lähimmät kasvattajansa sekä tarvittaessa joukko asiantuntijoita. Neuvottelussa ovat mukana laitoksen johtaja, oppilaan ohjaajat, se opettaja, ammattiopettaja tai työnjohtaja, jonka välittömässä opastuksessa oppilas päivisin on, sekä mahdollisesti myös psykologi, sosiaalityöntekijä, lääkäri ja psykiatri. Keskustelussa itse kukin tuo esille omat näkökohtansa ja sovitaan yhteisestä linjasta. Käytännössä tällaisten neuvottelujen järjestäminen on hankalaa, koska niistä aina jonkun tärkeän jäsenen täytyy olla poissa hoitamassa tehtäviään. Itse asiassa oppilaan nukkuma-aika on usein ainoa sopiva ajankohta, tällöin edellyttäen, että neuvottelu pidetään kotikunnassa.

**Tapaus-
neuvot-
telut**

Yhteiset neuvonpidot ovat tärkeitä myös toimihenkilöiden jatkokoulutuksena, koska täten kaikki pysyvät kosketuksessa yleisiin kasvatuslinjoihin. Yksityistä oppilasta ei kuitenkaan yleensä neuvotteluissa ehditä käsitellä päivittäin eikä edes viikoittainkaan. Normaalisti voitaneen pitää vaatimuksena, että yhden oppilaan asia tulee kerran kuukaudessa esille kasvatuseuvenpidossa. Mikäli jotakin erityistä tapahtuu tai oppilas on erityisen kriittisessä vaiheessa, on neuvotteluja pidettävä useamminkin.

Käsittelysuunnitelman avulla pyritään tiettyihin välittomiin päämääriin. Ujoa ja arkaa yksilöä voidaan rohkaista, röyhkeästi esiin tunkevaa saatetaan sopivasti hillitä, alemmuudentuntoista kannustaa jne. Kukin oppilas on omalaatuisensa ja reagoi omalla tavallaan ympäristönsä toimenpi-

teisiin. — Riitainen lapsi sopii parhaiten puuhailemaan yksinään tai pienessä ryhmässä, alemmuudentuntoinen ryhdistäytyy saadessaan luottamustehtäviä, koulussa epäonnistuva oppilas saa kompensatiota laitoksen muissa toiminnoissa jne. Täten huolehditaan kunkin oppilaan tasapainoisesta kehityksestä. Käsittelysuunnitelmaan saattaa kuulua myös pyrkimys joidenkin puheenaiheiden välttämiseen tai suosimiseen tai oppilaan ajattelun ja harrastusten ohjaamiseen haluttuun suuntaan. Kaikki tällaiset pienet toimenpiteet saattavat ratkaisevasti vaikuttaa siihen, kuinka oppilas laitoksessa menestyy ja kuinka kasvatustehtävässä lopulta onnistutaan. — Myös varsinaisia terapeuttisia tavoitteita voidaan käsittelysuunnitelmaan sisällyttää.

Kysymystä siitä, missä määrin käsittelysuunnitelma voidaan saattaa oppilaan tietoon, on kussakin tapauksessa erikseen harkittava.

Oppilaan saapuminen koulukotiin

Tulokas Tulokkaan kannalta on erityisen tärkeätä se, kuinka hänet koulukodissa otetaan vastaan. Epäsuotuista ensivaikutelmaa voi joskus muodostua pitkäaikaiseksi jarruksi kehityksen tiellä. Vastaavasti myönteinen alku silottaa monia hankaluuksia. Uuden oppilaan asiakirjat on täten saatettava vastaanottavan laitoksen tietoon kyllin ajoissa, jotta valmisteluihin voidaan ryhtyä.

Tulokkaan on tunnettava olevansa odotettu. Siksi on hyvä, että tiedetään ennalta hänen nimensä, ehkä jotakin myös hänen kotipaikastaan, harrastuksistaan ja muista ominaisuuksistaan. Heti aluksi hänelle on koetettava järjestää miellyttäviä kokemuksia. Ruokailutilanne, ehkä tuliaiskehvit saattavat olla paikallaan. Usein kuitenkin uusi oppilas on ujo ja arka. Häntä pelottaa huomion kohteeksi joutuminen. On tärkeätä, että hän joutuu ensi alkuun sopivaan toimintaan mieluummin pienehkössä ryhmässä, ehkä vain kaksistaan kasvattajan kanssa. Vaatetuksen järjestely, tavaroit-

den sijoitus, tilojen ja paikkojen näyttäminen, kaikki tällaiset puuhut ovat sopivia apukeinoja. Myös toverijoukkoa voidaan valmistaa ja selostaa heille uuden oppilaan vaikeuksia. Ovathan ne useilla tuoreessa muistissakin. Sopivasti ohjaamalla saadaan toverien asenne myönteiseksi.

Monissa yhteisöissä, kouluissa ja laitoksissa alistetaan tulokkaat tiettyihin seremonioihin, ennen kuin heidät hyväksytään yhteisön jäseniksi. Kun näitä rituaaleja tavataan melkein kaikkialla, on niitä vaikea estää. Siksi olisi pyrittävä saamaan menot valvonnan alaisiksi, jotta kiusaaminen tai tarpeettoman kovakouraiset menettelytavat vältetään.

Joissakin laitoksissa tulokkaat sijoitetaan erityiseen vastaanotto-osastoon. Pienessä vastaanottoryhmässä tapahtuneen tottumisen jälkeen oppilas siirretään varsinaiseen laitokseen. Etenkin häiriytyneiden nuorten ollessa kyseessä saattaa tällainen varovaisuus olla paikallaan. — Rauhallinen kylpy vastaanottoseremoniassa voi myös muodostaa viihdyttävän tekijän. Jopa sellainen seikka kuin koira tai kissa ja mahdollisuus eläimen hyväilemiseen saattaa helpottaa alkutilanteen jännitystä.

Voisi myös ajatella sellaista mahdollisuutta, että oppilas saisi itse valita sen kotikunnan, mihin hän haluaisi liittyä. Hänet sijoitettaisiin ensiksi ikään kuin koetteeksi ja vasta valinnan jälkeen kotikunta olisi vakinainen. Tällainen menettely kävisi hyvin päinsä laitoksessa, jossa tulokkaat ensin asuvat vastaanotto-osastossa. Oppilaan omalta kannalta saattaisi olla merkittävää, että hänellä olisi itsellään mahdollisuus valita mieluisin kotikunta ja ne kasvattajat, joiden huollettavaksi hän joutuu.

Tulokkaan kotiutumista järjestettäessä on täten pidettävä mielessä varsin moninaisia näkökohtia. Lähimpien kasvatustajien ominaisuudet ja asenteet eivät tässä suhteessa ole vähemmän tärkeitä. Kullakin ihmisellä on oma tapansa suhtautua toisiin. Jotkut ovat asenteeltaan lämpimiä, sydämellisiä, toiset etäisempiä. Joillakin on arvovaltaa ilman mitään tehokeinoja, kun taas toiset vain vaivoin saavat pysymään

Vastaan-
otto-
osasto

järjestyksen. Toinen kasvattaja luo ryhmästään verraten auktoritatiivisen joukon, toisen mielestä suurempi tasa-arvoisuus on paikallaan. Varsin pian muodostuu kukin 'koti' täten omalaatuiseksi kasvuympäristökseen, jonka erikoispiirteet ovat koulukodin johdonkin todettavissa. Joskus voidaan tarkoituksellisestikin pyrkiä luomaan määrätynlainen ympäristö ja ilmapiiri. — Täten on oppilaan sijoitusta suunniteltaessa pidettävä mielessä hänen kasvat- ja käsittelysuunnitelmansa sekä etsittävä sopiva kasvattaja ja se ryhmä, jossa oppilaan kehitys ilmeisesti sujuisi suotuisimmin.

Edellä sanottu sisältää paljon suoranaisia yksityiskohtia, mutta yksityiskohdatkin muodostuvat ihmiselle tärkeiksi etenkin kriittillisissä tilanteissa. Oikea menettely saattaa tällöin ratkaisevasti vaikuttaa sopeutumisprosessiin.

Laitos kasvuympäristönä

Ottaessaan tehtäväkseen alaikäisen kasvattamisen koulu-koti samalla saa kantaakseen huomattavan vastuun. Koulukotiin on järjestettävä viihtyisät olot, joissa nuori saa tarvitsemansa huolenpidon ja kasvatuksen. Järjestelyjen lähtökohtana on pidettävä yksityistä oppilasta ja hänen tarpeitaan.

Oppilaan tarpeita

Mitkä ovat sitten koulukodin oppilaan tarpeet? Monessakin suhteessa hänellä on oikeutettuja vaatimuksia, jotka on tyydytettävä. Fyysisesti hän tarvitsee kunnolliset asuinolosuhteet, riittävän ja vaihtelevan ravinnon, asiallisen vaatetuksen ja hoidon mahdollisen sairauden kohdatessa. Hänellä on myös joukko psyykkisiä tarpeita. Oppilaalla tulee olla turvallisuuden ja huolenpidon tunne, hän tarvitsee rakentavaa ja luottamuksellista suhdetta aikuisiin, hänellä tulee olla erilaisia toimintavirikkeitä vapaa-aikanaan ja tilaisuus solmia ja ylläpitää suhteita ikätovereihinsa. Tulevana kansalaisena oppilaalle on annettava se perusopetus, jota oppivelvollisuus edellyttää. Tällöin on pidettävä huoli myös

siitä, että hänen lahjansa tai lahjattomuutensa otetaan huomioon sopivan erityiskoulutuksen puitteissa.

On pidettävä silmällä nuoren tarpeita edessä olevassa työelämässä ja annettava hänelle sopivaa harjoitusta tai koulutusta. Muissakin suhteissa on koulukodin huolehdittava sellaisesta valmennuksesta, jota aikanaan omaehtoisesti elämäänsä ohjaava nuori tarvitsee. Siksi oppilaan tulisi saada mahdollisuus myös itsenäisten ratkaisujen suorittamiseen siinä laajuudessa kuin kodissakin tällaiseen on tilaisuutta.

Ensimmäinen ratkaistava kysymys on laitoksen toiminnan yleisävy. On mielipiteitä, jotka korostavat kodinomaisuuden merkitystä siinä määrin, että vaaditaan koulukodin muodostamista varsinaiseksi kodiksi oppilaille. Joskus jopa esitetään, että välittömiä kasvattajia tulisi nimittää isiksi ja äideiksi tai muilla läheistä sukulaisuutta osoittavilla nimillä. Missä määrin tällainen on tarkoituksenmukaista täysin orvon tai vailla sukulaisia kasvaneen nuoren kohdalla, siitäkin voidaan olla eri mieltä. Ainakaan koulukodissa ei näin pitkälle menevä kodin matkiminen ole suotavaa. Useimmiten oppilailla on omat kotinsa ja vanhempansa. Ei ole syytä vääristellä käsitteitä ja tuoda epäaitouden tuntua koulukotiympäristöön. Asioita on kutsuttava niiden oikeilla nimillä, ja tällöin rinnastus kouluun lienee lähinnä paikallaan. Laitoskasvattajan ei ole syytä teeskennellä olevansa muuta kuin hän on.

Kodin-
omaisuus
— koulu-
omaisuus

Jo olosuhteiden vuoksi muodostuu laitoskasvattajan ja oppilaan suhde kuitenkin läheisemmäksi kuin koulussa, joten koulukoti on nimensäkin mukaisesti koulun ja kodin välimuoto.

Siksi on myös pyrkimys kodikkuuteen ja kodinomaisuuteen laitoksen keskeinen tavoite. Itse asiassa olisi mahdollisuuksien mukaan päästävä siihen, että laitostilanne saataisiin analogiseksi samanikäisten nuorten tavanomaisten olosuhteiden kanssa. Oppilaan päivän ajanjaon tulisi seurata lapsen ja nuoren normaalia elämänrytmiä. Tällä tavoin vältetään myös liiallinen vieraantuminen tavallisesta elämänmenosta.

Poikkeustilanteet ja -järjestelyt olisi saatava niin vähäisiksi kuin suinkin.

Edellä selostettu ajattelutapa edellyttää, että koulukodissa-kin oppilailla on kotia vastaava lähin elämänpiiri, jonka puitteissa tapahtuu pääosa hänen puuhistaan. Tähän perusjärjestelyyn tulee liittää laitoksen koulu- ja ammattiopetus-toiminta sekä muut erikoistymuodot.

Kotikunta

Kotikunta Laitosoppilaan välitöntä asuinympäristöä kutsutaan nimellä *kotikunta*. Samoin kuin oppilas on kaikkien koulukodin järjestelyjen lähtökohtana, muodostaa kotikunta sen perusolun, jonka ympärille laitoksen toiminta rakentuu. Oppilas asuu kotikunnassa, saa siellä sen huolenpidon ja hoidon, mikä kodissa annetaan, käy sieltä käsin koulussa, ammattikoulussa tai työtoiminnassa ja vapaa-aikoinaan joko on 'kotona' tai osallistuu järjestettyyn kerhotoimintaan ja muihin tilaisuuksiin kotikunnan ulkopuolella. Täten oppilaan elämänsä kulku seuraa jokaisen lapsen ja nuoren päivärytmiä. Ratkaisevin ero on itse asiassa siinä, että hänen elämänsä piirinsä eri olosuhteet ovat saman kasvatuksellisen johdon järjestettävissä. Nuoren elämänsä kentän kutakin puolta voidaan täten tarkoituksellisesti käyttää hänen kehityksensä edistämiseksi.

Lähtiessämme siitä, että kotikunnan tulee jossakin mielessä vastata kotiympäristöä, nousee ratkaistavaksemme kysymys kotikunnan perusorganisaatiosta. Perheessä ovat olennaisina jäseninä vanhemmat ja lapset. Kotikunnassakin tarvitaan vanhempien edustus. Luontevasti muodostuu kotikunta perheen kaltaiseksi, jos välittöminä kasvattajina toimivat sekä mies- että naispuolinen *ohjaaja* edustaen vastaavasti isä- ja äitihahmoa.¹

**Kotikun-
nan koko**

Toisen ongelman muodostavat kotikunnan koko ja koos-

¹ Ohjaajan nimityksenä on mm. Ruotsissa *assistent*, Englannissa *house-master*, *housemother*, Ranskassa *éducateur*, *éducatrice*.

tumus. Jos seuraamme tavallisen keskimääräisen perheen mallia, olisi 6—10 oppilaan kotikuntaa pidettävä maksimina. Myös kasvatuksellisessa suhteessa tällainen järjestely olisi ihanteellinen, koska siten mahdollistuisi kunkin oppilaan kohtelu yksilönä. Kun koulukodin oppilaiden joukossa on paljon poikkeavia yksilöitä, syntyy suuressa ryhmässä muutoinkin helposti hankauskohtia. Mitä suurempi oppilasjoukko on, sitä lähempänä on massakasvatuksen vaara. Oppilaiden kannalta ajatellen on lisäksi otettava huomioon, että heistä varsin monella on kokemuksia välinpitämättömistä vanhemmista. Jäätyään kotonaan vaille kehitykselleen välttämätöntä huomiota lapsi kaipaa sitä kipeämmin kotikunnassa enemmän kuin vain ehkä yhtä kahdeskymmenesosaa vanhempien sijaisten huomiosta.¹ Toisaalta kuitenkin taloudelliset seikat asettavat rajoituksensa kotikunnan koolle. Henkilökunnan palkkaus muodostaa koulukodissa suurimman menoerän. On olemassa melkoinen kiusaus kustannusten vähentämiseen käyttämällä suuria kotikuntia. Eräänlaisena kompromissina on täten suositeltu koulukodeissa käytettäväksi 10—15 oppilaan kotikuntia.

Kotikuntaryhmän kokoonpano on toinen keskeinen kysymys. Onko seurattava perhemallia ja sijoitettava yhteen eri-ikäisiä ja eri sukupuolta olevia oppilaita vai onko suoritettava valikointia? Eri sukupuolien yhteiskasvatuksella on sekä vastustajia että puoltajia jo tavallisen kouluelämänkin piirissä. Yhteiskasvatusta pidetään luonnonmukaisimpana ja eri sukupuolien normaalia seurustelua edistävänä. Poikatai tyttökoulussa taas katsotaan oppilasjoukon käsittelyn olevan helpompaa ja opetuksenkin muodostuvan tehokkaammaksi.

**Kotikun-
nan koos-
tumus**

Vastaavia mielipiteitä voidaan esittää kotikunnan kokoonpanosta. Kun koulukotien tyttöaines sitä paitsi on juuri seksuaalisesti holtitonta, pelätään yhteiskasvatuksessa myös tällaisesta seikasta aiheutuvaa vaaraa. Molemmilla näkökannoilla on painavuutta. Silti voi tuskin kokonaan torjua yhteiskasvatuksen ajatusta ainakaan rajoitetuissa puitteissa.

¹ Burmeister: The professional houseparent, s. 21.

Muodostuisihan kotikunta täten varsin luonnolliseksi yhteisöksi. Milloin oppilaat ovat nuoria, yhteiskasvatuksesta ei liene sanottavaa vaaraa ainakaan sukupuolisen kokeituksen muodossa. Murrosikäisten ja varttuneempien kohdalla on asia toinen. Varttuneiden tyttöjen sijoittaminen samaan kotikuntaan pienten poikien kanssa ei kuitenkaan näytä mahdottomalta. Käytännön kokeiluja on kuitenkin suoritettu vähän ja yhteiskasvatusta sovellettaessa laitoksen puitteissa ovat kotikunnat useimmiten koostuneet samaan sukupuoleen kuuluvista oppilaista.

Oppilaiden ikäsuhteet

Kotikunnan oppilasjoukon ikärakenne sisältää samankaltaisia ongelmia. Voisi ajatella, että eri-ikäisten muodostamassa ryhmässä syntyisi sopivia suojasuhteita varttuneempien ja nuorempien välille. Siten varttuneemmat hoivaisivat ja auttaisivat nuorempia. Myös kotikunnan yhteisissä puuhissa voitaisiin toisissa tehtävissä käyttää pystyvämpiä, toisissa heikkovoimaisempia apulaisia. Yhden haitan muodostavat kuitenkin eri-ikäisten nuorten erilaiset harrastukset. Varttuneemmat haluavat kernaasti oleilla rauhassa ja joskus yksinäänkin nuorempien pyrkiessä mellastamaan. Tällöin pienempiä helposti kiusataan, ja isommat oppilaat häiriytyvät. Kotikunnan ikärakennekysymys ratkeaa parhaiten siten, että saman laitoksen piirissä on erityyppisiä kotikuntia. Tällöin kukin oppilas voidaan sijoittaa hänelle suotuisimpaan ryhmään. Ilmeistä on, ettei täysi tasaikäisyys ole tarkoituksenmukaista. Tällöin näet kotikunnan oppilaat olisivat koulussa samana ryhmänä ja usein vapaa-aikoinaan samoissa kerhoissa. Siten yksilöiden keskinäiset alistusym. suhteet säilyisivät samoina eri tilanteissa. On kuitenkin tärkeätä, että tilanteet vaihtelevat. Oppilas, joka ehkä kotikunnassa on alistetussa asemassa, saattaa luokan piirissä saada tyydytystä pätemisen tarpeelleen. Tällaisten sopivien purkautumistilanteiden löytyminen on todennäköisempää silloin, kun oppilasryhmillä eri toimintapiireissä on erilainen koostumus.

Joskus on kotikunnan hengen kannalta edullista, että eräissä toimitissa voidaan kokoontua yhteisten harrastusten

pariin. Näitä tilanteita löytyy helpommin, jos ikäerot eivät ole kovin suuria.

Myös oppilaan poikkeavuuden aste on harkintaa edellyttävä kysymys. Onko suotavaa koota kaikki hankalat yksilöt yhteen kotikuntaan vai olisiko parempi hajottaa erityisen poikkeavat toisten keskuuteen? Edellinen menettely on perusteltavissa sillä, että kyseinen kotikunta voitaisiin erityisesti varustaa ja järjestää tällaisten nuorten kasvatusympäristöksi. Oppilaiden määrä pidettäisiin vähäisenä, kasvattajiksi valittaisiin pystyvimmät henkilöt jne. Toiset kotikunnat vapautuisivat täten vaikeimmista oppilaistaan ja olisivat helppohoitoisempia. Vapauksia voitaisiin niissä lisätä, ja täten saavuttaa etuja myös muiden oppilaiden kohdalla.

Täysin pätevää sääntöä tuskin voidaan antaa. Joskus muuttaman poikkeavan nuoren käsittely onnistuu paremmin suhteellisen normaalin aineksen joukossa, joskus todella kaivataan erityistoimenpiteitä. On silti ilmeistä, että esim. erityisen ärtyvien yksilöiden kokoaminen yhteen tuskin on tarkoituksenmukaista. Toisaalta on myös varottava sijoittamasta verraten normaaliin ryhmään hyvin poikkeavaa oppilasta, joka saattaa joutua silmätikuksi, jopa kiusaamisen kohteeksi. Erityisen suuri on tällainen uhka älyllisesti rajoittuneella oppilaalla älykkäämpien toverien parissa. Samaten on noudatettava varovaisuutta valittaessa alistuvan tai johdettavan yksilön kotikuntaa.

Vaikka kotikunta pyrkii piirissään suorittamaan ne tehtävät, joita kodissa hoidetaan, joudutaan laitososuhteiden vuoksi tekemään muutoksia ja järjestelyjä. Yksi tällainen puoli on ruoanvalmistus. Kodissa perheenäiti valmistaa ja tarjoilee ateriat. Jos koulukodissa toimittaisiin samalla tavoin, tarvittaisiin jokaisessa kotikunnassa keittiö ja muut taloustilat. Suuri osa naispuolisen ohjaajan aikaa kuluisi näihin tehtäviin. Yhteiskeittiötä käyttämällä saavutetaan huomattavia säästöjä niin ruoka-aineissa kuin niiden valmistuksessaakin. Useissa koulukodeissa ruoka valmistetaan yhteisesti ja ateriat nautitaan ruokasalissa, joko koko oppi-

**Oppilaiden
poikkeavuus**

**Ruokailu-
järjestelyt**

lasjoukon ollessa mukana kerrallaan tai ryhmissä. Joskus tarjoilu suoritetaan pöytiin, joskus käytetään 'cafeteria'-tyyppistä jakelua.

On ilmeistä, että tässäkin olisi löydettävä kompromissi toisaalta kodinomaisuuden ja toisaalta taloudellisten näkökohtien välillä. Kodissa muodostaa ruoanlaitto oman viihtyisän ja totutun puuhansa. Sen piirissä tarjoutuu paljon sellaisiakin tehtäviä, joissa oppilaat voivat olla apuna. On tarpeen, että käytettävissä on tällaisia yhteisiä työtilanteita. Ei ole myöskään pidettävä vähemmän tärkeänä niitä tottumuksia, joita ruokailutavoissa hankitaan eikä sitä kasvatuksellisesti suotuisaa ilmapiiriä, joka ruokapöytäkeskusteluissa voidaan saavuttaa. Nämä edut menetetään olennaiselta osalta, jos laitoksen koko oppilasjoukko ruokailee yhdessä. Suuressa joukossa on vähemmän mahdollisuuksia keskusteluihin ja henkilökohtaiseen opastukseen kuin pienessä piirissä.

Erään välimuodon tarjoaisi pääaterioiden valmistaminen yhteiskeittolassa ja varsinaisen ruokailun tapahtuminen kotikunnissa. Kouluruokailun yleistyttyä on myös sellainen järjestely varsin normaalin tuntuinen, että lounas nautitaan yhteisesti ja päivän muut ateriat syödään kotikunnassa. Tällöin oppilailla on mahdollisuus saada joskus omia mieli-ruokatoiveitaankin täytetyiksi.

Lasten ruokailutempo on varsin erilainen. Toiset syödä hotkaisevat nopeasti kaiken, toiset jäävät 'pöytäharakoiksi'. Yhtäaikaisuus ei ehkä aina ole kasvatuksellisesti suotavinta. Kotikunnan pienessä pöydässä voidaan hidasteliijaakin paremmin ymmärtää.

Ohjaajan asiana on opastaa oppilaita myös jokapäiväisissä hyvän käytöksen muodoissa, joita ihmisten keskinäisessä seurustelussa noudatetaan. Oppilaiden vaatetuksen asianmukaisuus edellyttää usein valvontaa, koska lapset monesti pyrkivät käyttämään liian vähän vaatteita. Pienimpien kohdalla on huolehdittava märkien vaatekappaleiden kuivaamisesta ym. ylläpitävän huollon tehtävistä.

Ohjaajien työajan järjestäminen on usein sangen moni-

mutkainen kysymys. Ainakin toisen heistä tulee olla kotikunnassa silloin, kun siellä on oppilaita. Iltaisin ja sunnuntaisin koko oppilasjoukon ollessa kotosalla tarvitaan molempien ohjaajien panosta. Kotikunnan normaali työ alkaa aamuisin pesu- ja siivoustoimineen sekä varhaisaamiaisineen. Oppilaat lähtevät sitten päivän puuhiin ja palaavat — jos lounas syödään muualla — iltapäivällä kotikuntaan. Siellä ehkä nautitaan välipala, aikanaan päivällinen, luetaan läksyt, touhutaan eri harrastusten parissa ja mennään nukkumaan. Yönkin aikana on kasvattajan läsnäolo välttämätön.

Ainoastaan keskipäivällä on hetkiä, jolloin kumpaakaan ohjaajaa ei välttämättä kotikunnassa tarvita. Joskus hänen läsnäolonsa olisi tällöinkin suotava. Joku oppilas saattaa olla sairas tai muusta syystä poissa tavallisista toimistaan. Olisi edullista, että tällöin joku ohjaaja olisi 'kotona'. — Jos seuraamme kodin analogiaa, on myös harkittava, mitä ohjaajat puuhaavat työaikanaan. Tavallisessa kodissa eivät vanhemmat suinkaan voi omistaa koko aikaansa lapsille. Osa vanhempien kotonaoloajasta kuluu erilaisiin tehtäviin. On suotavaa, että myös ohjaajilla on tilaisuus varsinaisen tehtävänsä ohella suorittaa joitakin välttämättömiä töitä. Näin on laita varsinkin silloin, kun kotikunnassa on paikalla vain osa oppilaita.

On luonnollista, että kotikunnan taloustoimet: pöydän kattamiset, astioiden pesu ja siivoukset hoidetaan kotikunnan henkilöiden toimesta oppilaiden avustuksella. Jotakin omaakin tarjottavaa, kakkuja ym. voidaan kotikunnassa valmistaa. Naispuoliselle ohjaajalle, jolle em. tehtävien johto lähinnä soveltuu, on mahdollista antaa myös osa oppilaiden vaatehuoltoon liittyvistä töistä. Pienehköt vaatekorjaukset, parsimiset ja paikkaamiset sopivat luontevasti tehtäväksi kotikunnassa ja oppilaidenkin on hyvä niihin perehtyä. Miespuolisen ohjaajan huolena voivat olla kodin vähäiset korjaustyöt, piha-alueen kunnossapito, lämmityksen hoitaminen ym. tehtävät, joissa joku oppilaskin pystyy olemaan apulaisena. Ohjaajille kuuluu työssään myös kirjallisia tehtäviä, oppilaiden käytöstä koskevien muistiin-

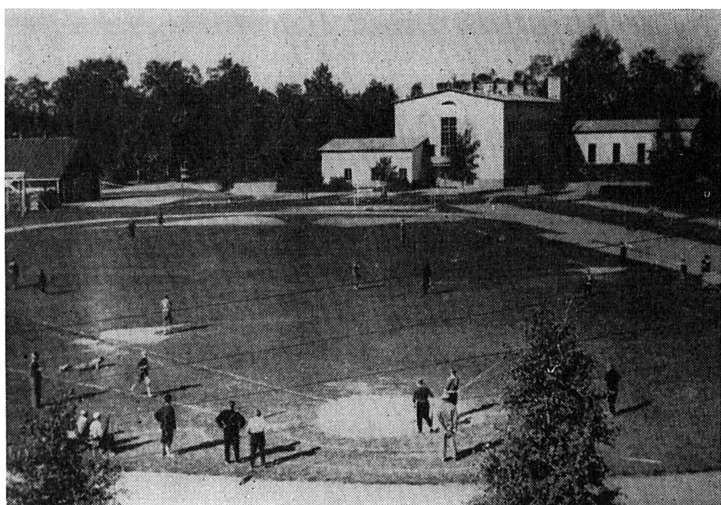
panojen tekoa, järjestelyjen suunnittelua, oppilaiden kasvatussuunnitelmien tarkastelua, käsittelytapojen harkintaa jne. Osa näistä tehtävistä on suoritettava silloin, kun oppilaat eivät ole läsnä.

Oppilasjoukon ollessa kokonaisuudessaan paikalla jouuu ainakin toinen ohjaaja kohdistamaan koko huomionsa oppilaisiin. On läksyjenluvun ohjaamista, avustamista kirjojen kirjoituksessa, leikkien ja pelien järjestelyä ym. toimintaa.

**Kotikun-
nan sään-
töjä**

Kotikunnan henki ja järjestysvaatimukset ovat kysymyksiä, jotka jokaisessa kotikunnassa joudutaan ratkaisemaan. Eräänlaisena vähimmäisvaatimuksena on pidettävä sitä, että jokainen oppilas tuntee kotikunnassa turvallisuuden ja kodikkuuden ilmapiirin. Häntä ei saa sortaa tai kiusata siinä määrin, että hänen olonsa muodostuu epäviihtyisäksi. Poikkeavien lasten parissa tällainenkin asiointi yleensä edellyttää kasvattajan toimenpiteitä. Usein joku oppilas on varsin häiritsevä, hännä ja kiusaa toisia, ja toverit puolestaan kostavat väkivalloin. Jossain määrin kuuluvat voimain koetukset varsinkin poikasten elämään, mutta on tarkoin varottava, ettei ketään päästä jatkuvasti 'hakkaamaan'. Tämä vaatimus edellyttää ohjaajalta oppilaiden hallintakykyä ja tarvittaessa sopivia keinojakin. — Ruokailujen järjestely sitoo kotikunnan määrättyihin ruokak aikoihin, joista on pidettävä kiinni kuten kodeissakin tehdään. Kohteliaan käytöksen vaatimukset sekä käyttäytymisen että kielenkäytön osalta on pidettävä kunniassa. Ei voida sallia esineiden rikkomisia, kotikunnan tilojen turmelemista tai muuta vastaavaa toimintaa. Tällaisen menettelyn pohjana on tietty järjestysvaatimus. Kodissa se muodostuu vanhempien omaksumien normien pohjalla.

Kotikunnassa, jossa oppilasjoukko on perhettä suurempi ja homogeenisempi, voidaan myös oppilaiden omaa panosta käyttää hyväksi ja sopia yhteisesti perustellen joistakin käytösnormeista sekä niistä menettelytavoista, joita sovelletaan 'ylitsekäymisiin'. Erilaisia tapoja voidaan myös käyttää ratkaistaessa, missä määrin oppilaalla on sananvaltaa

Urheilukenttä on eräs koulukodin tärkeimmistä yhteisistä tiloista. Pesäpalloa pelataan Pernasaaren kentällä

Pernasaaren uimalaitoksella voidaan suorittaa taitohyppyjäkin

Viihtyisä oleskelunurkkaus eräästä Kylliälän kotikunnasta

esim. ruokalajien valinnassa ym. kotikunnan sisäisissä asioissa.

Makuu-tilat Kotikunnan ulkonaiset puitteet määräävät suurelta osalta myös toimintajärjestelyt. Tarvitaan makuu-, oleskelu- ja ruokailutilat sekä välttämättömät apusuojat. On suotavaa, että kotikunnassa on erikokoisia makuuhuoneita. Riippuen oppilaiden iästä saattaa jokunen huone olla vain yhden oppilaan käytössä, mutta useimmiten soveltuvat parhaiten 3—5 oppilaan huoneet. Kahden hengen huoneita on syytä varoa, koska myös homoseksuaalisuustendenssi on otettava huomioon. Pelkät yhden hengen huoneet eivät ole suotavia, koska monet oppilaat ovat jo kotonaan tottuneet nukkujia täynnä oleviin huoneisiin. Tietty 'unituhina' on heille merkinä turvallisesta ympäristöstä ja yksinään nukkuminen saattaa aiheuttaa pelokkuutta. Yksinäishuoneet ovat kuitenkin paikallaan useammastakin syystä. Oman huoneen antaminen merkitsee arvonantoa ja sitä voidaan käyttää palkintona. Joskus taas on tarkoituksenmukaista antaa oma huone erityisen häiriytyvälle oppilaalle.

Joissakin laitoksissa on tapana, ettei oppilaiden makuu-

Puromyllyt
valmistuvat
mukavasti
kotikunnan
askarteluhuoneessa ja
ne innostavat
kevällä joskus
isoakin poikaa

huoneita käytetä muuhun kuin nukkumiseen. Kodinomais-
ten olosuhteiden luomiseksi olisi kuitenkin kotikunnassa
pyrittävä siihen, että makuuhuoneet ovat jossakin määrin
myös oleskelutiloja. Mm. läksyjenluku, kirjeenkirjoitus
yms. ovat seikkoja, jotka edellyttävät hiljaisempaa ympäris-
töä. Näiden tilojen lisäksi kaivataan yhteistä kokoontumis-
huonetta. Sellaiseksi soveltuu suurehko keskushuone, jonka
yhdessä nurkkauksessa voi olla ruokapöydän paikka ja
toisessa ehkä ompelutila. Takka tekee oleskeluhuoneesta
viihtyisän illanviettopaikan. Olisikin pyrittävä rauhoitta-
maan tällainen yhteishuone suhteellisen hiljaiseen käyttöön.
Lisäksi tarvitaan myös melua ja reippaampaa toimintaa
sietäviä tiloja. Milloin on kysymyksessä kouluikäisille po-
jille tarkoitettu kotikunta, saattaa jonkinlainen leikkihuone
tai puuhailusoppi olla paikallaan huonon sään varalle. Suo-
tava on myös paikka, jossa voidaan pelata pöytätennistä.
Tämä liikuntapeli soveltuu kaikenikäisille pojille ja tytöille.

Päivä-
huoneet

Poikia varten on syytä varata erityinen askartelusuoja, joko kotikunnan pohjakerrokseen tai yhteisten oleskelutilojen vaiheille. Askarteluhuoneessa tarvitaan yksinkertaisia työkaluja, joilla pystytään valmistamaan puromyllyjä, jousia muita pyssyjä, väkkäroita, lennokkeja ym. poikien mielenkiinnon kohteita. Pojillekin on tarpeen erityinen vaatteiden huoltopaikka, jollainen tyttöjen kotikunnassa saattaa olla varsin monipuolisesti varustettu.

Kaikkien tällaisten suojien tulisi olla ohjaajien taholta valvottavissa, koska niissä muutoin saatetaan tehdä myös yhtä ja toista luvaton.

Yksilöllisyyden huomioon ottaminen

Koska laitoksessa massakasvatuksen vaara on aina uhkaamassa, on käytettävä jokaista tilaisuutta yksilöllisen käsittelyn korostamiseen. Erityisesti kotikunnassa on tähän kiinnitettävä huomiota. Oppilaiden henkilökohtaiset juhlat, nimenomaan syntymä- ja nimipäivät on aina huomattava. Syntymäpäiväkakku voidaan valmistaa ja asianomainen saa ehkä pitää kutsutkin ystävilleen. Myös sopiva lahja on tarpeen, etenkin jos omaisilta ei ole mitään odotettavissa. Tämä seikka on huomattava myös jouluna, jolloin pukin tuliaisia voidaan sopivasti täydentää.

Oppilaalla täytyy olla säilytyspaikka omille tavaroilleen, jotta toiset eivät pääse niitä särkeämään. Toinen oppilaan henkilökohtainen ja 'oma' paikka on myös hänen vuoteensa. Olisi siksi monesti eduksi, jos hän saisi oleilla siinä muulloinkin kuin vain nukkuma-aikoina.

Lapsella pitää olla mahdollisuus suorittaa myös omia ratkaisuja ja valintoja. Näitä tilaisuuksia tulee laitospelämässä melko harvoin. Siksi niitä olisi suorastaan etsittävä. Uusien vaatekappaleiden valinta on eräs tällainen mahdollisuus. Omiin vaatteihinkin liittyy oppilailla varsin tärkeitä tunne-arvoja. Näin on laita etenkin silloin, jos ne on saatu kotoa. Niitä ei saisi siksi käyttää laitoksen tarpeisiin, vaikka ne olisivat tulleet pieniksikin. Oppilas saakoon itse määrätä, mitä tällaisille vaatekappaleille tehdään.

Henkilökohtaisen hygienian, pesemisen, kynsien leikkaamisen, tukan leikkaamisen ja hoitamisen ym. tarkkailu kuu-

luu luonnostaan 'vanhemmille'. Samoin on seurattava lapsen terveydentilaa ja huolehdittava, että hän kuumeisena tai muuten sairaana saa tarpeellista hoitoa. Usein on edullisempaa ehättää huolehtimaan oppilaasta ennen kuin hän itse tulee pyytämään apua.¹

Kotikunnan teknilliseen välineistöön kuuluu puhelin, jolla oppilaatkin voivat saada yhteyden kotiinsa. Oma radio-laite on suotavampi kuin keskusradion kovaääninen, jotta kussakin kotikunnassa saataisiin oman maun mukaista ohjelmaa. Televisio alkanee pian kuulua laitospelämän välttämättömyyksiin. Levysoitin voidaan hyvin liittää kalustoon. Myös oma-aloitteista toimintaa edellyttävä soitin, kuten mandoliini, viulu, harmonikka, huilu tms. on kotikunnassa tarpeellinen.

**Kotikun-
nan väli-
neistöä**

Polkupyörällä ajaminen ja sen harjoittelu on monesta nuoresta kiinnostavaa. Kotikunnan oma polkupyörä, joskin sen kunnossapito on usein ongelma, on erinomainen viihdytysväline. Jos pyöriä on useampia, voidaan tehdä yhteisiä retkiäkin.

Pienemmille oppilaille tarvitaan välttämättä joitakin leikkikaluja ja jokaisen kotikunnan välineistössä on oltava pelejä joutoaikojen huviksi. — Oma puutarhatilkku antaa oppilaalle tilaisuuden seurata kasvien kehitystä ja syksyllä nauttia oman sadon antimista. Liian suurta alaa ei kuitenkaan yhdelle oppilaalle saa antaa.

Jokaiseen kotikuntaan on tilattava muutamia päivä- ja aikakauslehtiä, vaikka niiden runsaampi valikoima voidaan-kin keskittää esim. kirjastoon tai yhteiseen lukusaliin. Usein vanhemmatkin tilaavat lapselleen oman paikkakunnan lehden, jos heille asiasta vihaistaan.

Lemmikkieläinten olemassaolo on kotikunnassa usein myönteinen tekijä, vaikka kiusaamisen vaara on olemassa. Nimenomaan koira näyttää oppivan omaksumaan kotikunnan perheen isäntäväkseen, minkä vuoksi sen tulisi-kin olla kotikunnan yhteinen eikä esim. ohjaajan yksityi-

**Lemmik-
kieläimet**

¹ Burmeister: The professional houseparent, s. 63.

sessä omistuksessa. — Joskus oppilas saattaa innostua yksityisesti hoitamaan kaneja tms. eläimiä.

**Säilytys-
tilat**

Erilaisen välineistön, suksien, polkupyörien, puutarhatyökaluston ym. säilytykseen tarvitaan ulkosuoja. Kotikunta tarvitsee myös pihatilaa. Urheilukenttä ei ole välttämätön, mutta mm. lentopalloa tulisi piha-alueella voida pelata. Tilaisuus kuulantöyntöön, tikanheittoon ym. pieniin ulkopeleihin on myös varattava, koska niiden parissa viihtyy moni tilapäisesti yksinäisyyttä kaipaava oppilas.

Erään ongelman kotikunnassa muodostaa vaatteiden säilytys. Normaalistihan kodeissa vaatesuojat ovat välittömästi asunnon yhteydessä. Näin voidaan asia järjestää koulukodissakin, mutta siellä on otettava huomioon myös oppilasaineksen laatu. Varsinkin uusilla oppilailla on karkaamis halua ja tässä asiassa muodostaa vaatekysymys tärkeän tekijän. Sopivat vaatteet karkumatkaa varten ja ehkäpä muutama kappale myytäväksikin rahanhankintakeinoina kuuluvat monen karkurin suunnitelmiin. Tämä seikka saattaa pakottaa pitämään joissakin kotikunnissa erillistä vaatehuonetta, jossa mm. sunnuntaivaatteet säilytetään.

Myös oppilashuoneiden sijoittelussa on karkaamistendenssi otettava huomioon. Tavallisesti pidetään järkevänä sijoittaa oppilaiden makuuhuoneet rakennuksen toiseen kerrokseen. Nämä ovat kuitenkin paloturvallisuuden kannalta vaarallisia, ellei ole järjestetty palotikkaita. — Myös ohjaajat tarvitsevat oman huoneensa. Sen yhteydessä tulee olla nukkumismahdollisuus sillä ohjaajalla, joka viettää yönsä kotikunnassa.

**Ohjaajien
asuminen**

Joskus saattaa kotikunnan 'isänä ja äitinä' toimia avio-
pari, jonka asunto on välittömästi kotikunnan yhteydessä. Menettelystä on sikäli etua, että joku 'vanhemmista' on käytännöllisesti katsoen aina tavattavissa. Hätätilassa voidaan heihin turvautua keskellä yötäkin. Oppilaiden turvallisuudentunteen kannalta saavutetaan täten merkittävä etu. Sen sijaan työntekijöiden omaa mielenterveyttä ajatellen järjestelyä tuskin voi pitää onnistuneena. Työskentely hankalan oppilasaineksen parissa on parhaimmillaankin

kuluttavaa. Työntekijän tulee saada myös hetki rentoutuakseen, aikaa, jolloin hän on rauhassa ilman, että häneen aina ollaan vetoamassa. Tällaista olotilaa tuskin kotikunnan kanssa seinäkkäin asuva toimihenkilö pystyy saamaan aikaan. Siksi on parempi, että ohjaajat asuvat toisaalla. Itse asiassa järjestely koituu oppilaittenkin eduksi sikäli, että rentoutumistilaisuus säilyttää ohjaajan virkeänä ja rauhallisena. Alinomainen 'hankaus' kotikunnassa johtaa ennemmin tai myöhemmin hermojen räsytukseen ja ärtyvyyteen.

Laitoskasvatuksen järjestelyjä suunniteltaessa on pidettävä mielessä realiteetit. On annettava arvoa sille kokemukselle, jota pitemmän aikaa alalla työskennelleellä on ja siten koettava säilyttää tällainen työntekijä sallimalla hänelle riittävä lepo- ja rentoutumisaika eikä kulutettava häntä loppuun sen seikan varjolla, että hänen asumisestaan lähellä oppilaita olisi näille lisäetua.

Kotikunta on kuitenkin monessa suhteessa luonteeltaan keinotekoinen koti. Siitä puuttuu mm. kodin ulkopuolella työskentelevä ja sieltä tulonsa hankkiva isähahmo, koska tämänkin työkenttä on kotikunnan puitteissa. Eräissä laitoksissa onkin pyritty tekemään olot vieläkin kodinomaisemmiksi siten, että kotikunnan 'isä' käy työssä laitoksen ulkopuolella ja uhraa vain osan työpanostaan kotikunnalle. Niin luonnonmukainen kuin asiointi onkin, siitä on mm. se seuraus, että 'isä' on iltaisin työpäivästään väsynyt eikä voi siten antaa täyttä panostaan kotikunnan hyväksi.

Koulu

Koulukotien oppilaiden valtaosa on oppivelvollisuusikäisiä. Heille on varattava mahdollisuus ainakin peruskoulun suorittamiseen. Yksityistapauksissa saattaa oppilaan erikoistarpeiden huomioonottaminen tehdä välttämättömäksi muunkin opetuksen järjestämisen.

Ensimmäisenä kysymyksenä on tällöin, onko kouluopetusta annettava itse laitoksessa vai sen ulkopuolella. Useim-

Koulu laitoksessa

Käsityöluokka Yläneen tyttökodissa

missä tapauksissa joudutaan valitsemaan edellinen vaihtoehto. Koulukodin oppilaat ovat siinä määrin poikkeavaa ainesta, että paikallinen koulu tuskin pystyy 'sulattamaan' kovin monta heidän kaltaistaan. Myös erityiskasvatukselliset näkökohdat puhuvat sen puolesta, että kansakoulu toimii laitoksen puitteissa. Tämä ei suinkaan estä eräissä tapauksissa järjestämästä joillekin oppilaille tilaisuutta koulunkäymiseen laitoksen ulkopuolellakin.

Jo edellä totesimme, että noin puolet koulukodin oppilaista on juuri koulunkäynnissään kohdannut vaikeuksia. Varsin monet oppilaat tuntevat vastenmielisyyttä koulua kohtaan ja ovat haluttomia koulunkäyntiin. Osaltaan tämä johtuu siitä, että koulu ei ole kyennyt herättämään heissä kiinnostusta, ts. kouluopetus ei ole vastannut heidän tarpeitaan. Älyllisesti hieman rajoittuneina ja luonteeltaan verraten kestäättöminä koulukodin oppilaat ovat olleet melkein pä predestinoituja epäonnistumaan yleisessä kansakoulussa.

Laitoskoulun osalle lankeaa täten vaikea tehtävä. Yksinomaan koulun käyntiin haluttomia käsittävästä luokasta olisi muovattava opiskeluun innostunut tai siinä edes tyy-

dyttävästi menestyvä oppilasyhteisö. Onnistumisen edellytyksenä ovat pystyvien opettajien lisäksi pienet luokat ja tehokas, yksilöllinen opetus.

Ns. tarkkailuluokilla ei yleensä pidetä suotavana opettaa yhdessä useampaa kuin 10 oppilasta. Tällainen luokan koko on tarkoituksenmukainen myös koulukodissa, joskin siellä voitaneen pitää ylärajaa jonkin verran korkeampana. Opetus on tehtävä mahdollisimman yksilölliseksi.

Luokan
koko

Yleensä pyritään oppilasmäärältään suhteellisen pieniin koulukoteihin. Tällöin koulukodin luokkien oppilasluku jää niin vähäiseksi, että on muodostettava ns. yhdistettyjä luokkia. Näissä yksilöllinen opetus yleensä vaikeutuu, joskin eräissä tapauksissa saattaa lahjakkaalle alemman luokan oppilaalle olla etua siitä, että hän voi selviytyttyään omista tehtävistään seurata ylemmän luokan opetusta. Yhdistettyjä luokkia olisi kuitenkin koulukodissa pyrittävä välttämään.

Huomionarvoinen ongelma liittyy myös luokkien muodostamiseen. Olisi suotavaa, että se luokkaryhmä, joka koulussa muodostuu, ei koostuisi yhden kotikunnan oppilaista. Jos kotikunnan oppilaat ovat tasaikäisiä, he varsin usein ovat koulussakin samoilla luokilla. Tässä mielessä olisi edullista, että laitoksen piirissä olisi useampiakin samoja koululuokkia, jolloin saman kotikunnan oppilaat voitaisiin helpommin hajottaa. Ilman yhdistettyjä luokkia tällainen järjestely tuskin on pienessä laitoksessa mahdollinen.

Monen oppilaan koulutiedot ovat perinpohjaisen paikkaamisen tarpeessa. Aukkoja todetaan aivan perustavissa tietoineksissa. Usein oppilas on siirretty luokaltaan etupäässä 'virkaiän' perusteella. Saavuttamaansa luokkatasoa oppilas itse kuitenkin pitää arvossa eikä kernaasti suostu olemaan koulukodissa alemmalla luokalla, vaikka hänen tietonsa ja kykynsä eivät yltäisikään muodollisen luokan saavutuksiin. Siksi koulukodissa ei voida esim. V-luokkalaista asettaa täten muodollisesti III luokalle. Sen sijaan on mahdollista pyrkiä muodollisen luokan puitteissa yksilöllisesti suorittamaan perustan korjausta.

Keskeisin lähtökohta koulukodin koulussa voi kunkin

oppilaan kohdalla olla se todellinen tieto- tai taitomäärä, joka hänellä on. Ensimmäiseksi tavoitteeksi on asetettava onnistumisen elämysten saavuttaminen ja viihtyminen koulussa. Vasta sitten, kun tässä suhteessa on edistytty, on toiveita koulutyön onnistumisesta. Kokemus osoittaa, että hitaasti edeten ja yksityiselle oppilaalle paljon aikaa uhraten on mahdollista luoda kiinnostusta aikaisemmin niin vastenmielistä koulunkäyntiä kohtaan.

Milloin on kyseessä apukoulutasoinen oppilasaines, on sen sijoittaminen omaan koulukotiinsa tarkoituksenmukaista jo kouluopetuksen kannalta. Tällöin laitoksen kansakoulu on ainakin eräässä suhteessa rakenteeltaan yhtenäinen. Jos saman laituskoulun puitteissa jouduttaisiin opettamaan sekä normaalikansakoulun että apukoulun oppilaita, muodostuisi tehtävä ylivoimaiseksi.

Nimenomaan koulukodissa on mahdollista järjestää kansalaiskoulu ja varsinkin sen ammatillinen osa varsin tehokkaaksi, koska laitoksen käytettävissä on monenlaista teknillistä henkilökuntaa ja laitteita. Kurssinmuotoinen järjestely on tällöin usein paikallaan.

Todistukset Tärkeä muodollinen näkökohta on kysymys laitoksen antamista todistuksista. Koulukoteja kohtaan tunnetaan jatkuvasti suurta epäluuloa. Jos todistuksesta käy ilmi, että oppilas on ollut koulukodissa, saattaa siitä olla hänelle haittaa. Tästä syystä ei todistuksessa saisi näkyä laitoksen nimeä. Liittämällä koulukodin koulu yleisen kansakoulun piirijakoon onkin mahdollista tehdä todistus muodoltaan sellaiseksi, ettei sen esittäminen osoita oppilaan olleen koulukodissa.

Toinen muodollisiin seikkoihin liittyvä näkökohta on oppivelvollisuusiän sivuuttaneen koulunkäynti. Usein tällainen oppilas on päässyt jopa VII tai VIII luokalle koulunkäynnin keskeytyessä. Mikäli hänellä on edellytyksiä päästötodistuksen saamiseen, kannattaa yrittää sen hankkimista. Onhan todistuksesta oppilaalle etua hänen pyrkiesään työpaikkoihin tai ammattikouluihin. Moni oppilas onkin innostettavissa tällaiseen yritykseen joko laitoksen

varsinaisen koulunkäynnin puitteissa tai joskus yksityisesti opiskellen.

Eräät koulukodin oppilaat ovat käyneet oppikoulua. Joissakin tapauksissa on paikallaan, että he koulukodissa ensin suorittavat loppuun kansakoulun ja vasta sitten jatkavat oppikoulua. Joskus taas voidaan pyrkiä jatkamaan keskeytynyttä oppikoulunkäyntiä. Tavallisesti on tällöin tarjona kaksi mahdollisuutta: yksityisopetus tai koulunkäynti laitoksen lähistöllä sijaitsevassa oppikoulussa. Yksityisopiskelu on vaativaa ja siksi vain harvoin voidaan toivoa koulukodin oppilaan siinä onnistuvan. Sillä on kuitenkin etuna verkkainen eteneminen ja mahdollisuus opiskelun järjestämiseen soveltuvaan ajankohtaan. Täysin ei tätäkään muotoa voida hylätä, etenkin kun sen eräänä etuna oppilaalle on mahdollisuus päästä tenttiaikoina käymään kotilomalla, mikäli opiskelua jatketaan entisessä koulussa. Kuitenkaan ei yksityisopiskelu ole suotavaa, ellei oppilas ole jo muutamaa vuotta ollut oppikoulussa ja siten saanut opetusta aineiden alkeissa. Esim. neljä luokkaa suorittaneelle kannattaa yleensä asettaa tavoitteeksi keskikoulu vaikkapa yksityisopiskelunakin, koska keskikoulutodistuksen arvo on huomattavasti suurempi kuin IV luokan todistuksen.

Oppikoulunkäyminen

Ammattikoulutus ja työkasvatus

Ammattikoulutus on se tavoite, jonka nuoret itse ja myös heidän vanhempansa yleensä arvostavat tärkeimmäksi. Pidetään välttämättömänä, että elämään lähtevällä nuorella on jokin ammattitaito. Reaaliset mahdollisuudet ja edellytykset ovat kuitenkin yleensä heikommat kuin toiveet ja tavoitteet.

Jo oppilasaineksen laatu asettaa koulukodin ammattikoulutukselle eräitä rajoituksia. Älyllinen panos ei ole tärkeä vain johtavissa tehtävissä. Myös ammattimies tarvitsee sitä melkoisen annoksen. Useimmissa ammateissa jo teoreettinen pohja on niin vaativa, ettei koulukodin oppilaalla

Ammattikoulutuksen rajoitukset

ole edellytyksiä sen omaksumiseen. Lisäksi koulukodin oppilasaines on luonteenpiirteiltään vähemmän soveltuvaa vaativampiin tehtäviin. On kuitenkin otettava huomioon, että teollistuvassa yhteiskunnassa pyritään yhä enemmän erikoistumiseen. Työntekijän ei tarvitse, kuten entisinä aikoina, osata koko työprosessia. Hänelle riittää oman työvaiheensa tunteminen. Perehdyttäminen tiettyihin työaloihin käytännössä, niiden työvälineisiin, laitteisiin ja toimintaan suo yleensä edellytykset työhön sijoittumiseen. Tällainen rajoitettu käytännön tavoite on laitoksen ammattikoulutuksen saavutettavissa. Oppilaalla on sitten varsinaisella työkentällä mahdollisuus erikoistua pitemmälle, mikäli edellytyksiä siihen on.

Alimmat ammattikoulut, varsinaiset ammattikoulut ja valtion keskusammattikoulut pitävät yleensä päämääränsä korkeampina kuin edellä on katsottu voitavan tehdä laitosoppilasaineksen kohdalla. On siten tuskin tarkoituksenmukaista, että koulukoteihin perustettaisiin rakenteeltaan näidenluonteisia ammattikouluja. Sen sijaan välittömästi käytännölliseen työhön ohjaavaan ammattiopetukseen on koulukodeissakin mahdollisuuksia ja sellaisiksi olisi myös niiden opetustavoitteet asetettava. Tästä seuraisi, ettei koulukodin ammattikoulun todistuksella olisi samaa rinnastusarvoa kuin varsinaisen ammattikoulun todistuksella. Koulukodin ammattiopetuksen todellinen merkitys olisi yksinomaan siinä käytännöllisessä taidossa, minkä oppilas on saanut. Tästä seikasta tuskin on oppilaalle sanottavaa haittaa, koska työnantajatkin panevat pääpainon käytännön työssä osoitetulle taidolle. Vasta pyrittäessä korkeampiin ammattikouluihin on ammattikoulutodistuksilla suurempi merkitys.

Koulukotien ammattikoulutustoiminnalle on löydettyvissä myös erikoismuotoja. Jos laitoksessa on kunnolliset koulutusmahdollisuudet, voidaan lähiseudun nuorisoa ottaa mukaan koulukodin ammattikurssille. Järjestely käy päinsä olosuhteissa, joissa paikkakunnan muut ammattikoulutusmahdollisuudet ovat heikot; mm. Ruotsissa on kokeiltu

tämänluontoista menettelyä samoin kuin myös sen vasta-kohtaa, ts. koulukodin oppilaiden osallistumista paikkakunnan ammattikouluopetukseen. Vähäisemmässä määrin on viimeksi mainittua menettelyä käytetty meilläkin.

Koulukodeissa annettavan ammattiopetuksen ohella voidaan käyttää apuna myös yleisiä ammattikouluja, varsinkin valtion keskusammattikouluja, joihin koulukotien oppilaat voivat normaaliin tapaan hakeutua oppilaiksi. On ilahduttavaa, että useissa ammattikouluissa on oppilasasuntola. Siten on mahdollista sijoittaa koulukodin oppilas täsmälleen samoihin olosuhteisiin kuin muutkin ammattikoulun opiskelijat.

Eräissä maissa on olemassa järjestelyjä, joilla koulukodin antama ammattiopetus voi paremmin tuottaa yleisen ammattipätevyyden. Kyseessä ovat ns. kisälli- ja mestari-näytteet, joita meilläkin eräillä aloilla pyritään saattamaan uudelleen käytäntöön. Nimenomaan koulukodin oppilaan kannalta olisi edullista se, että hän saisi suorittaa virallisesti hyväksytyn näytteen taidoistaan ja saada ammattikoulutusta osoittavan todistuksen riippumatta siitä, millä tavoin hän on ammattitaitonsa hankkinut.

Merkityksellinen on myös kysymys siitä, mitä ammatin-haaroja koulukodeissa olisi opetettava sekä minkäluonteinen koulutus oppilaille parhaiten soveltuu. On otettava huomioon, että suhteellisen pieneen laitokseen ei kannata hankkia monen alan opetusvälineistöä ja koneita. On tyydyttävä muutamaan sopivaan työmuotoon. Ammattivalikoimaa voidaan lisätä sillä tavoin, että eri laitoksissa annetaan koulutusta erilaisiin ammatteihin; jo koulukotia valittaessa voidaan siten ottaa huomioon myös tarjolla olevat ammattialat.

Koulukodit on yleensä sijoitettu maataloille, joiden hoidossa on monenlaista työtä. Maanviljelyksen, karjanhoidon ja puutarha-alan koulutus on mahdollista useimmissa koulukodeissa. Maanviljelyksen muodostuessa yhä teknillisemmäksi tarvitaan maassa maatalousväestöä vähemmän kuin aikaisemmin. Siksi ei ole tarkoituksenmukaista

**Sijoitus
yleisiin
ammatti-
kouluihin**

**Koulu-
kodin
ammatti-
valikoima**

**Poikien
ammatteja**

ainakaan suuremmassa määrin kouluttaa laitosoppilaita varsinaiseen maataloustyöhön. Karjanhoidon piirissä samoin kuin puutarha-alalla on sen sijaan enemmän työtilaisuuksia. Kuitenkin juuri maatalouden teknillistyminen lisää korjaajien tarvetta, minkä vuoksi koneiden käytön ja korjauksen oppiminen tekee mahdolliseksi työtilaisuuksien saamisen sillekin, joka ei itse omista maata. Maatalouskoneiden korjaus muodostaa täten yhden sopivan koulutusalan. Kyseeseen koulutukseen liittyy myös eräiden tärkeiden välineiden, kuten mm. hitsauslaitteiden käytön opettaminen.

Metalliteollisuus on maassamme kehittynyt siinä määrin, että työtilaisuuksia on verraten runsaasti saatavissa. Kyseessä on lisäksi ala, joka etenkin laitospoikia näyttää kiinnostavan. Suppeahko metallialan koulutus olisi siten paikallaan. On kuitenkin otettava huomioon, että metallimieheltä edellytetään huomattavaa tarkkuutta ja huolellisuutta työssään, molemmat ominaisuuksia, joita laitospojalla on niukakosti. Metallialaan liittyy läheisesti autoala. Useimmat pojat ovat kiinnostuneita autoista ja moottoripyöristä. He haluaisivat ajokortin ja ehkä pyrkisivät autonkuljettajaksi, uralle, joka liikkuvuutensa vuoksi sopisikin vaihtelua janoavalle yksilölle. Melkein jokainen on kuitenkin nykyaikana automies eikä autonkuljettajaa enää sanottavasti voida pitää ammattimiehenä. Silti autonajotaidosta olisi monelle laitosoppilaalle hyötyä. Työalana edullisempi olisi kuitenkin autonasentajan ammatti, joka sekin houkuttelee useita nuoria.

Maamme luonnollinen raaka-ainelähde on puu ja puutyöalan ammattien tulisi siten olla hyvin edustettuina myös koulukotien ammattivalikoimassa. Koulukotien oppilaiden kiinnostus puutyöhön on kuitenkin suhteellisen vähäinen. Silti näyttäisi tärkeältä, että koulukodeissa olisi välttämättömiä puutyökoneita, joiden käyttöön oppilaat voivat harjaantua. Sen lisäksi riittänee, että ainakin yhdessä koulukodissa on perusteellisempaan puutyökoulutukseen pystyvä koulutuslinja.

Traditionaalisia koulukotien ammattialoja ovat suutarin

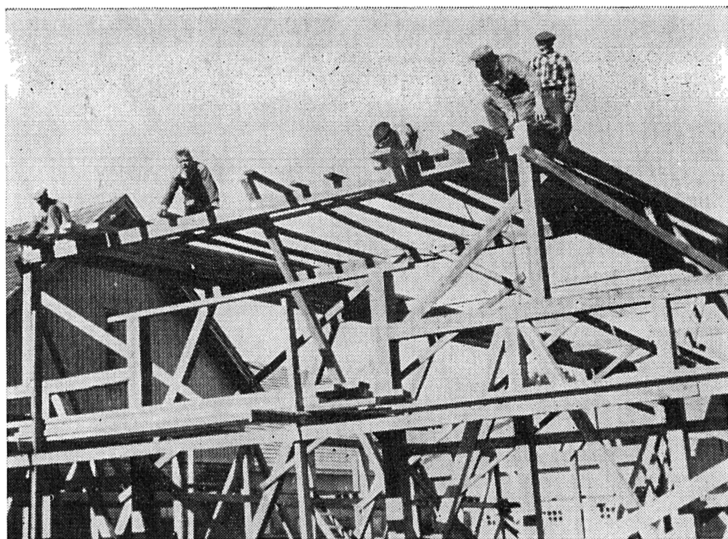
Vuorelan tytöt saavat talousopetusta

ja vaatturin ammatit. Kumpikin näistä aloista on joutunut siinä määrin teollisuuden käsiin, että vain harvoin enää kaivataan yksityistä suutaria tai vaatturia. Kenkäteollisuus on tehnyt suutarista etupäässä korjaustöiden suorittajan ja valmisvaateteollisuus ilmeisesti aikanaan jättää vaattureille vain korjaus- ja muutostyöt.

Edellinen esitys koskee pääasiassa poikien ammatteja, joskin mm. karjatalous ja puutarhatyö sopivat tytöillekin. Kaikille tytöille soveltuu kuitenkin laaja kotitalouden, kodin vaatehuollon ja lastenhoidon piiri sekä niihin liittyvät ammatit. Ruoanlaiton ja kodinhoidon koulutus on välttämättömyys jokaisessa tyttöjen koulukodissa, koska varsin monesta työstä aikanaan tulee perheenäiti.

Näihin aloihin liittyy myös eräitä ammatinhaaroja, joilta tytöt voivat löytää tulevaisuuden työpaikkoja. Valmisvaateteollisuus käyttää paljon naistyövoimaa, minkä vuoksi perusteellinen ompelukoulutus saattaisi joillekin tytöille olla eduksi. Myös pesula-ala voi olla sopiva. Eräissä maissa on onnistuneesti sijoitettu koneistettu ja yleisöäkin palveleva

**Tyttöjen
ammatteja**

Moni poika joutuu joskus rakentamaan omaa kotia. — Silloin saattavat muistua mieleen koulukodin rakennustöissä saadut kokemukset

nykyaikainen pesula koulukotiin ja siten saatu oppilaille varsin hyvää käytännön koulutusta.

Konttoriala kiinnostaa monia tyttöjä ja kehittyvässä yhteiskunnassa näyttää ilmenevän yhä suurempaa toimistovirkailijakunnan tarvetta. Myös koulukotien tytöillä saattaa olla joitakin mahdollisuuksia tällä alalla. Silti tuskin mikään varsinainen koulutuksen haara toimistotyötä varten voi tulla kysymykseen. Konekirjoitusta ja toimistotekniikkaa voidaan kuitenkin opiskella esim. kansalaiskoulun yhteydessä.

Usein oletetaan, että koulukodin tytöt saisivat sopivia työtilaisuuksia kotiapulaisina. Tämä ammatti ei tunnu kuitenkaan tyttöjä houkuttelevan ja heti tilaisuuden tullen he hakeutuvat tehtäviin, joissa on parempi palkka ja säännötely työaika. — Varsinkin USA:ssa katsotaan kosmetologin ja kampaajan työn hyvin soveltuvan koulukotienkin tytöille.

Kun vaativan ammattikoulutuksen antaminen kouluko-

Laitoksen puuhissa
pohjustetaan monen
pojan tuleva
ammatti. — Tässä
korjataan
Kotiniemellä auton
moottoria

deissa ei ole tarkoituksenmukaista, olisi ammattikoulutuksessa pyrittävä järjestelyyn, jossa otettaisiin huomioon oppilasaineksen heikko kestävyys ja vaihtelunhalu. — Tämä päättely johtaisi kurssinmuotoiseen opetukseen. Erityisesti tytöille soveltuisi sellainen ammattikoulutus, jossa vaihtelisivat mm. kodinhoito-, ruoanvalmistus-, lastenhoito-, ompelu- ym. kurssit. Näiden lisäksi voitaisiin antaa perusteellisempaa koulutusta jollakin määrälalla.

Kurssit

Myös poikien kohdalla olisi kurssinmuotoinen opetus mahdollinen. Koneenhoito-, autokoulu-, traktori- yms. kurssit ovat esimerkkejä eri mahdollisuuksista. — Koulukodin normaalin toiminnan piirissä saattaa tarjoutua sopivasti muitakin koulutusmahdollisuuksia. Betoninraudoitusta, kirvesmiehen toimintaa, putkityötä, sähköasennusta, muurarin ja rapparin työn alkeita jne. voidaan opettaa silloin kun laitoksella on rakennustöitä. Tästä syystä olisikin nimen-

omaan poikalaitosten pyrittävä itse huolehtimaan rakennus-tehtävistään. Ottamalla tilapäisesti palvelukseensa sopivaa henkilökuntaa voidaan löytää paljonkin oppilaiden parasta edistävää työtoimintaa. Rakennustyöt sujuvat täten kyllä hitaasti, mutta kustannuksissa saavutetaan huomattava säästö ja oppilaille saadaan hyödyllistä käytännön työkokemusta.

Työopetus Opetusmuotoisen toiminnan ohella koulukodissa on myös paljon sellaista työtä, joka ei varsinaisesti opasta millekään alalle. Laitoksen oppilaiden kasvatuksessa ei tämäkään työn muoto ole merkityksetön. Työn tekemisessä on oma taitonsa, joka näyttää olevan opittavissa. Laitoksen tehtävissä olisi aina pyrittävä kouluttamaan oppilaita asialliseen ja hyvään työsuoritukseen sekä opastettava työvälineiden oikeaan hoitoon ja järjestykseen. Työn laadun vaatimus olisi pidettävä keskeisenä ja yritettävä juurruttaa oppilaisiin myös pyrkimystä työn päätökseen saattamiseen. Siksi oppilasta ei saisi siirtää päivittäin tehtävästä toiseen, vaan hänelle olisi varattava samassa työssä pitempi työrupeama. Vastuu jonkin asian hoitamisesta merkitsee monelle myönteistä elämystä. Usein saattaa laitoksen piirissä esiintyä olosuhteita, joissa toimihenkilöt oppilaiden kanssa yhteisvoimin pyrkivät samaan päämäärään. Erityisesti sadonkorjuun aikana, jolloin ehkä kiireessä on ponnistettava tavallista tarmokkaammin, saavutetaan voimakkaita yhteisiä elämyksiä, joilla on myös kasvatuksellista arvoa.

Yleensäkin on koulukodin työtoiminnassa pidettävä silmällä, että suoritettavat työt ovat merkityksellisiä ja mielekkäitä. Tarkoituksettomalta näyttävään puuhaan oppilas ei innostu. Siksi olisi tehtävillä oltava merkitystä ja jokin konkreettinen päämäärä.

Oppilaiden palkka Milloin kyseessä on yksinomaan työtoiminta, herää helpposti ajatus oppilaille maksettavasta palkasta. Oppilaat ovat usein tyytymättömiä siihen, että he saavat tehdä 'ilmaista' työtä. He eivät ota huomioon omia ruoka-, vaatetus-, huolto- ym. menojaan, eivätkä ymmärrä niitä 'tuloiksi'. Eräs ratkaisu olisi palkan maksaminen ja siitä eri kustannuseriin tehtävät pidätykset, jolloin oppilas tajuaisi tulojen

Kotiniemen koulukodin jäävarasto saa täydennystä. — Toimihenkilöiden ja oppilaiden yhteiset ponnistelut luovat pohjaa myönteiselle 'me'-asenteelle

käytön. On kuitenkin otettava huomioon myös koulua käyvä tai ammattiopetusta saava oppilasjoukon osa, joka ei täten voisi tuloja saada. — Joskus oppilailla on se tunne, että laitos käyttää hyödykseen heidän työvoimaansa. Tämän käsityksen syntyminen on sopivalla tavalla pyrittävä estämään. Siten esim. oppilaan kotiutumisen ajankohtaa ei voida siirtää laitoksen tähdellisenkään työn vuoksi, vaan asia on ratkaistava yksinomaan oppilaan edun mukaisesti.

On kokeiltu sellaistakin menettelyä, että koulukodin oppilaat työskentelevät lähiseudun työpaikoissa saaden siellä tavanomaisen palkan ja suorittavat tuloistaan korvauksen laitoksessa nauttimistaan eduista. Tämä menettely, niin hyödyllinen kuin se onkin mm. verotukseen ym. menoihin ja työelämään tottumisen kannalta, ei yleensä ole sovellettavissa laitostkasvatuksen alkuvaiheessa. Yleensäkin vasta suhteellisen tasaantunut, varttuneempi ja melko sopeutuva osa laitosoppilasaineksesta pystyy näin vapaamuotoiseen työtoimintaan.

Ulkopuoliset työpaikat

Vapaa-aikatoiminta

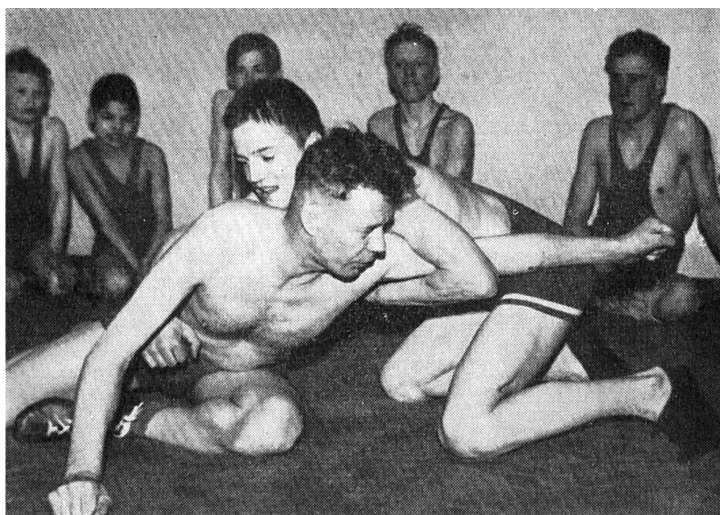
Oppilaiden passiivi- suus har- rastuksissa

Varsin tärkeä osa koulukodin kasvatuksellisesta vaikutuksesta saavutetaan oppilaiden vapaa-aikana. Oppilas itse antaa usein suurimman arvon päivän sille osalle, jota hän pitää 'omanaan'. Silti koulukodin oppilas yleensä melko heikosti pystyy käyttämään tätä omaa aikaansa. Hän kuuluu niihin nuoriin, joilla ei ole sanottavasti ollut harrastuksia. Hän on saattanut olla jäsenenä jossakin seurassa, useimmiten urheiluseurassa tai muussa kerhossa tahi järjestössä. Silti hän on harvoin, tuskin koskaan, ollut aktiivinen jäsen. Mukanaolo on ollut liikehtimistä vain periferiassa. Hänen pääharrastuksensa vapaa-aikana on usein ollut oleilu, maleksiminen, istuskelu kuppiloissa, kuljeskelu kaduilla ja kujilla. Aktiivisuus on tullut esille etupäässä kielteisellä tavalla, pienen ilkevallan tekona, joskus varkauksina ja kokeiluina tupakan, jopa alkoholinkin parissa.

Osa tästä passiivisuudesta johtuu ilmeisesti siitä, että verraten lahjaton nuori ei mielestään ole riittävästi päässyt esille harrastustoiminnassa ja on siksi vetäytynyt syrjään. Viihtyykö hän todella tuossa passiivisessa asenteessaan, sitä on vaikea arvioida. Ilmeistä kuitenkin on, että tärkeintä hänen vapaa-ajan viettotavassaan on ollut kuuluminen joukkoon, ei niinkään se toiminta tai toimettomuus, jonka puitteissa kaikki tapahtuu.

Koulukodin olosuhteissa oppilaalle on tarjolla enemmän aktiivisen toiminnan mahdollisuuksia sisältäviä vapaa-aikapuuhia, koska hän kaltaistensa joukossa helpommin pääsee esille. Myös ryhmään kuulumisen tyydytys on näissä oloissa helposti hankittavissa. Täten koulukodin vapaa-aikatoiminnalla näyttäisi olevan paljonkin saavutettavissa.

Ensimmäiseksi on kuitenkin voitettava oppilaan mielessä vallitseva epärointi ja vastustus. Hän itse asiassa haluaisi olla mukana, mutta tappion pelossa vetäytyy mieluummin syrjään. Tämän vuoksi monet sellaiset harrastusmuodot, joissa jokin teknillinen taito on opittavissa ja joissa taito varmistaa aseman joukossa, ovat sopivia lähtökohtia pyrit-

Suomen Painiliiton päävalmentaja on saatu opastamaan koulukodin poikia

täessä ohjaamaan oppilaita harrastuksiin. Omatessaan välttämättömän taidon nuori pääsee joukossa esille ja saa onnistumisen elämyksiä. Joskus on syytä vetää passiivinen oppilas aluksi mukaan 'puoliväkisin'. Muutaman mieluisan kokemuksen jälkeen hän kyllä tulee omaehtoisestikin.

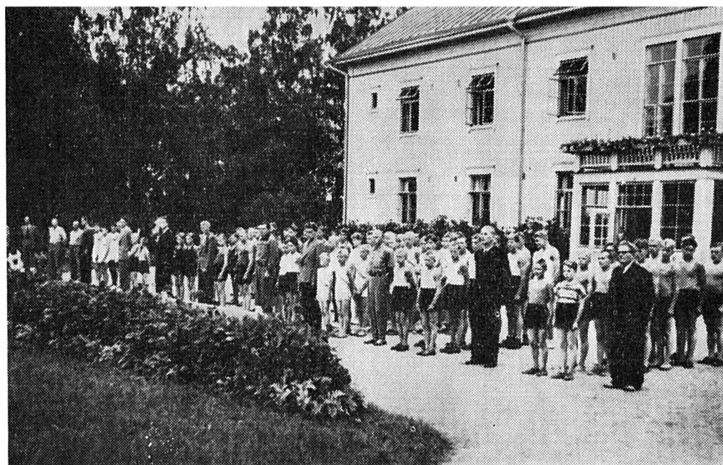
Liikuntaharrastukset, joissa älyllisillä kyvyillä on suhteellisen vähäinen osuus, soveltuvat varsin hyvin laitosnuorisolle. Niissä harjoittelu ja kokemus merkitsevät paljon ja kokeilemmpi voittaa helposti aloittelijan.

Myös soitto on selostetussa mielessä otollinen harraste. Vaadittava tekniikka tosin usein edellyttää enemmän energiaa kuin koulukodin oppilaalla riittää, ennen kuin hän ehtii kyllästyä koko harrastukseen. Kuitenkin esim. torvisoittoakunta voidaan koulukotiin perustaa ja saada pysymään toimivanakin. Näytelmien harjoittelu ja esittäminen merkitsevät joskus suoranaista terapiaa osanottajilleen.

Nimenomaan joukkuepeleissä oppilaat saavat arvokasta kokemusta siitä, kuinka on alistuttava yhteistoimintaan

**Teknillisiä
taitoja**

**Joukkue-
pelit**

Valtion koulukotien kesäkisojen avajaiset Pernasaassa v. 1953.
— Joukkueille, joiden osanottajat ovat laitosten omissa karsinnoissa selviytyneet edustajiksi, on pyritty hankkimaan yhtenäisen kisa-asu

Joulun kuvaelmassa on mukana sekä oppilaita että henkilökunnan lapsia

Kun joululahjoja tehdään laitoksen koneilla sarjatyönä ja osatehtävät jaetaan tekijöiden kykyjen mukaan, pystyy kukin oppilas lähettämään kotiväelleen 'itse tehtyjä' lahjoja.
— Yhteiseksi hyväksi harrastetaan myyjäisiäkin. — Näiden myyjäisten tuotolla hankittiin Järvilinnan oppilaiden käyttöön kaksirivinen harmonikka

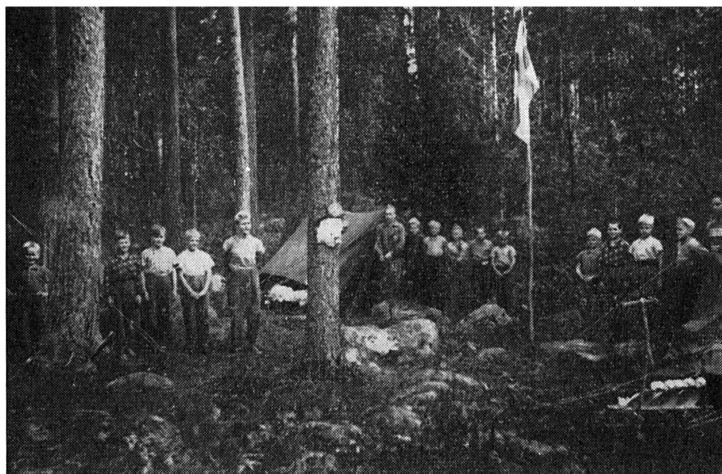

päämäärän saavuttamiseksi. Tässä mielessä saattavat kotikuntien, jopa laitosten väliset kilpailut olla suositeltavia. Maassamme on jo vuosikymmeniä järjestetty koulukotien välisiä kisoja. Valtion koulukotien edustusjoukkueet koontuvat kesäisin ja talvisin yhteisiin otteluihin. Sekä matkat että itse kisat muodostuvat virkistäväksi vaihteluksi osanottajille ja päämääräksi, johon urheilun harjoittelu välikausina voi kohdistua.

Koulukodin harrastustoiminta järjestetään yleensä laitoksen puitteissa. Näin ollen mukana on eri kotikunnista saapuvia osanottajia. Tämä seikka tekee mahdolliseksi sen, että kotikunnassa ja ehkä koulussakin alakyntein jäävä oppilas saa erikoisalallaan harrastustoiminnan piirissä tyydytystä myös tärkeyden kaipuulle.

Harrastustoiminnan välityksellä voidaan luontevimmin hoitaa koulukodin oppilaiden kosketusta laitoksen ulkopuoliseen ympäristöön. Yhteiset kilpailut, retket, partio-

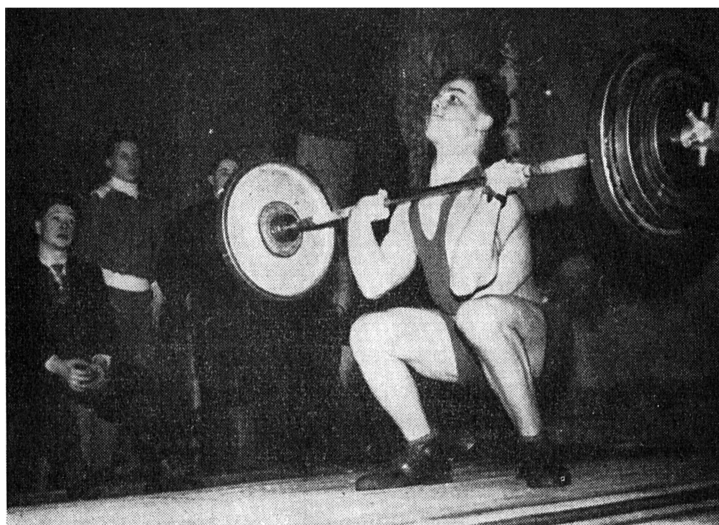
**Yhteis-
toiminta
ympäristön
kanssa**

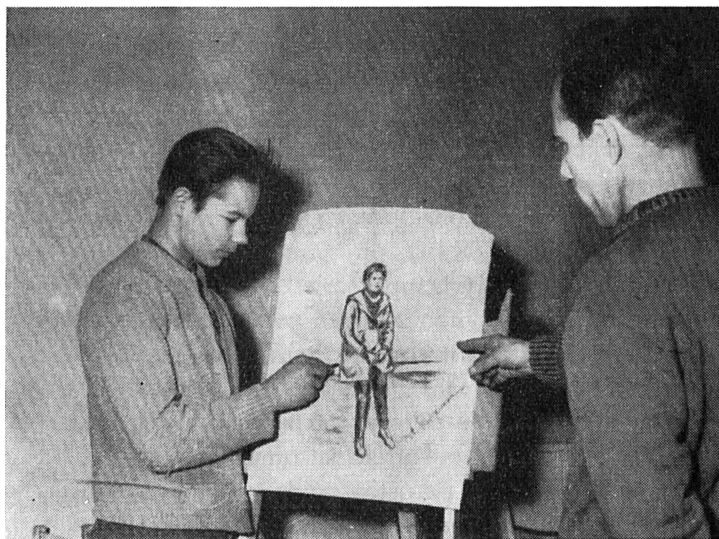
Kesäleiri järjestäytyneenä telttatarkastukseen

harrastus, juhlat ym. tilaisuudet on mahdollista järjestää siten, että mukana on osanottajia sekä koulukodista että ympäristöstä. — Eräänä jarruttavana seikkana on kuitenkin se, että koulukotien nuorison kanssa eivät kaikki vanhemmat halua lastensa seurustelevan. Näissäkin tapauksissa ainakin otteluissa tai muissa ryhmää edellyttävissä tilanteissa saadaan kosketusta aikaan. Joskus voidaan henkilökunnan ja oppilaiden yhteisvoimin järjestää koulukodeissa yleisöjuhlia, jopa käydä kiertueilla kauempanakin.

Muun oppilaita kiinnostava harrastusmuoto on retkeily-, matkailu- ja leiritoiminta. Kesäleiri teltoineen ja erilaisine luonnonläheisine puuhineen kiinnostaa varsinkin poikia, eivätkä tytötkään ole aina vastahakoisia tällaiseen reippailuun. Matkat näköalapaikoille, jopa vieraaseen maahan saattavat tulla kysymykseen. Kun ne usein vaativat jonkin verran kustannuksia, voidaan järjestelyyn yhdistää myös säästämistoimintaa. Retkeä suunnitellaan pitkällä tähtäimellä ja oppilaat, jotka saavat määräsunnan säästetyksi, pääsevät matkalle mukaan. Mm. Kotiniemen koulukodissa on harrastettu tämäntapaisia retkeilymuotoja hyvällä menes-

Voimailuharjoituksissa purkautuu ylimääräinen energia myönteisellä tavalla. — Samalla saa pätemisen tarve tyydytystä

Taiteilija opastaa Kotiniemen piirustuskurssin osanottajaa

tyksellä. Sieltä oppilaat ovat käyneet Tukholmassa retkeilyllä, tehneet tunturihiihtomatkan Lappiin ja kiertäneet vesistöjä itse rakentamillaan kanooiteilla. Kanootin rakentelu muodosti viimeksi mainitussa tapauksessa sellaisen pitkäjännitteisyyttä vaativan lisäkomponentin, jolla oli oma kasvattava vaikutuksensa.

Järjestyksenpito

Koulukodissa, jonne on koottu poikkeavia hankalia, ja helposti ärsyntyviä nuoria, nousee välttämättömästi esille myös järjestyksen säilyttämisen ongelma. Ensimmäinen kysymys on luonnollisesti se, millainen järjestyksivaatimus koulukodille on asetettava.

**Järjestyks-
vaatimus**

Ellei ole kysymyksessä jokin erityinen terapeutin tarkoitus, voidaan koulukodissa tuskin sanottavastikaan tinkiä yhteiskunnan normaaleista käytösmuodoista. Laitoksen suhteellisen pienet ryhmät tekevät tosin mahdolliseksi hieman vapaammat otteet kuin suuressa joukossa on laita. Siksi esim. koulukodin luokassa voidaan ohjaksia pitää löyhemmällä kuin tavallisessa koululuokassa. On mahdollista sallia erinäisiä vapauksia. Tärkeintähän koulukodin koulussa on harrastus ja oppimisyritys. Myös työtoiminnassa pienehköt ryhmät tekevät mahdolliseksi henkilökohtaisen ohjauksen ja vähentävät häiriötilanteita.

Jokaisen ihmisen on opittava hillitsemään itseään tiettyissä olosuhteissa. Niissä on seurattava jo kasvatuksellisessa tarkoituksessa jyrkempää järjestyksivaatimusta. — Luonnollista on, etteivät monenlaiseen pahantapaisuuteen tottuneet nuoret jätä häiritsemisyrityksiään koulukodissa. Sattuuko tarkoituksellista vahingontekoa, kiusaamista ym. rikkomuksia. Silloin tällöin esiintyy myös varkauksia, karkailua, äksyttelyä, uhmailua ja tottelemattomuutta.

**Ennalta-
ehkäisy**

Hyvän järjestyksen perustaa voidaan paljon valmistaa jo etukäteen. Sujuvat järjestelyt vähentävät hankauskohteita ja siten edistävät järjestyksen saavuttamista. Asettamalla vaati-

mukset eri tilanteissa sellaisiksi, että ne luontevimmin sopivat menettelytapoihin, saavutamme parhaat tulokset. On täten harkittava, mitä asioita on yleensä syytä edellyttää koulukodissa; milloin on vaadittava hiljaisuutta, milloin sallitaan keskustelu, milloin oppilaat saavat liikkua vapaasti, missä rajoissa jne. Tarkemmin tutkiessamme saattaa olla mahdollista luopua monista vaatimuksista, joita olemme tottuneet pitämään välttämättöminä.

Pelkkä olosuhteiden taitava suunnittelu tuo merkittävää helpotusta järjestyksenpitoon. Olettakaamme esimerkkinä, että koulukodin rakennukset ovat sijoitetut nurmikko-pihamaan ympärille ja olemme kieltäneet nurmikolla kävelemisen. Jos suorin tie kahden yleisesti käytetyn laitostilan välillä kulkee nurmikon poikki, saamme olla varmat siitä, että kieltoa tämän tästä rikotaan. Vaaditaan paljon vaivaa, jotta säännöstä seurattaisiin ja kaikki valvontaan hukattu aika on energian tuhlausta. Jos sen sijaan teemme nurmikon poikki polun tai sijoitamme siihen askelkivet, voimme sallia lyhimmän tien käytön. Mikäli todella haluamme tässä tilanteessa estää nurmikon tallaamisen, on aitauksen oltava niin korkea, että kiertäminen on pienempi vaiva.

Toisena esimerkkinä on koulun ruokasaliin saapuva luokka, joka kohtaa ovella poistuvan luokan. Tällöin on epäjärjestys- ja häiriötilanne valmis. Varmasti joku tekee kiusaa toisille ja opettajalta vaaditaan tiukkaa valvontaa järjestyksen säilyttämiseksi. Jos sen sijaan poistuva luokka käyttää eri uloskäytävää, jää koko häiriömahdollisuus pois. — Nämä esimerkit on otettu alkeellisista tilanteista, mutta vastaavat sovellutukset ovat mahdollisia useimmissa olosuhteissa. Vaatesäilöjen, urheiluvälinevarastojen ja kaikkienkin käyttötilojen järjestelyssä voidaan joustavan ja häiriöttömän suorituksen edellytykset ottaa huomioon. Jokainen tilanne on pyrittävä luomaan sellaiseksi, että helpon ja vaivattoman tapa on samalla toivottu menettely.

Esimerkin järjestelyn merkityksestä tarjoaa kelkkojen käsittely eräässä koulukodissa:

Laitoksessa tehdään talvisin pitkä jäädytetty kelkkamäki, joka monen

kuukauden ajan on tärkeänä viihdytysvälineenä. Mäessä käytetään omatekoisia matalia kelkkoja, jotka ovat vapaasti oppilaiden käytettävissä. Kelkat on määrää laskettua tuoda ylös toisten laskijoiden varalle. Alkuaikoina kävi usein niin, että laskijat eivät viimeisen laskunsa jälkeen enää viitsineetkään tuoda kelkkaa ylös. Koko parinkymmenen kelkan varasto jäi täten vähitellen mäen alapäähän. Kun joskus joukolla tuotiin kaikki kelkat ylös, saattoi sattua, että joku aikansa lasketeltuaan vielä lopuksi pani kelkat vuorollaan laskemaan mäkinsä yksinään. Kun mäki oli pitkä, ei monikaan halukas viitsinyt hakea alhaalta kelkkaa ja mäki oli jäädä vaille käyttöä.

Ohjeita muutettiin silloin niin, että laskijoiden oli tuotava kelkka mäen puolivälissä sijaitsevaan keräyspaikkaan. Ne olivat silloin niin lähellä, että innokas laskija mielellään sieltä nouti kelkan jaksen sen vielä palauttaakin, ja niin kaukana, ettei kiusantekijä viitsinyt sinne mennä kelkkoja alas laskemaan.

On myös paljon sellaisia vapauksia, joita voidaan sallia rajoitetusti ja tietyt varovaisuustoimenpiteet huomioon ottaen. On esim. tarkoituksetonta kieltää talvella lumipallojen heittelyä. Päinvastoin on edullista ilmoittaa, että lumipalloja saa heitellä, kunhan varotaan ikkunoita eikä palloihin piiloteta kiviä tai jääpaloja. Ruokailussa on tarkoituksetonta pitää hiiskumatonta hiljaisuutta, kun voidaan sanoa, että saa jutella, kunhan ei aiheuteta häiriötä. Jokapäiväisessä elämässä joudumme jatkuvasti tilanteisiin, joissa toiminta on sallittua eräin rajoituksin. Koulukodin ilmapiiri saa luontevamman sävyn, kun sallitaan mahdollisimman suuria vapauksia, vaikka rajoituksia olisikin asetettava. Samalla kasvattaja säilyttää käsissään sen mahdollisuuden, että täyskieltoakin voidaan käyttää, jos muuten ei pysytä rajojen puitteissa. Antamalla jokin oikeus saadaan sen kieltämisestä oikaisukeino.

Milloin kysymyksessä on ryhmän käsittely, on pyrittävä siihen, että jokainen jäsen saadaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa itse toimintaan. Odotus saattaa levottoman aineksen heti alttiiksi häiriöille. Ruokailuissa tulee oppilasryhmän päästä viipymättä syöntitouhuun, koulussa on tarvikkeet ja välineet varattava valmiiksi ja juhlatilaisuuksissa odotusajat supistettava minimiin. Tilanteisiin vaikuttaa myös oppilaiden sijoitus ja oppilasjoukon koostumus. On

yksilöitä, jotka todennäköisesti aiheuttavat häiriöitä. He tirsкуvat, vääntelevät kasvojaan tai kiusaavat toisia. Heidän keskeisenä tavoitteenaan on herättää huomiota, he ovat noita ryhmien vitsiniekkoja, joiden on joka tilanteessa 'esiinnyttävä'. Kasvattaja oppii kyllä tuntemaan 'pappenheimiläisensä'. Sijoittamalla heidät passiiviseen tai muuten heikosti reagoivaan ympäristöön voitetaan paljon.

Eräs hallinnan keskeinen keino on meillä perintönä jo roomalaisten ajoilta. Heidän sääntönsä 'hajota ja hallitse' oli oivallinen väline kansojen käsittelyssä ja se pätee myös olosuhteissa, joissa on kysymys pienemmästä ryhmästä tai yhteisöstä. Oppilaita ei koskaan olisi käsiteltävä yhtenäisenä ryhmänä. Ei saa muodostaa helposti syntyvää rintamaa: kasvattajat ja oppilaat. Rintamat on hajotettava käsittämään kumpaankin ryhmään kuuluvia yksilöitä. Siksi ei ole suotavaa järjestää esim. ottelua, jossa toisena osapuolena on oppilaiden ja vastustajana henkilökunnan joukkue. Kernaammin oteltakoon kotikunta kotikuntaa vastaan, jolloin kasvattajakin luetaan yhdeksi joukosta.

**Hajota
ja hallitse**

Oppilasryhmääkään ei ole yleensä syytä kohdella joukkona. Siinäkin jokainen yksilö on erilainen ja tarvitsee erilaisia otteita. Jos häiriö on tapahtunut, ei ole järkevää moitita koko ryhmää. Mukana on aina enemmän tai vähemmän syyllisiä henkilöitä. Yksi on aloitteentekijä, toinen myötäjuoksija, kolmas ehkä vain solidaarisuudesta mukaan tullut. Kohtelemalla oppilaita joukkona vain vahvistetaan heidän rintamaansa. Yhdessä kärsitty rangaistuskin on helpompaa. Erottamalla eriaisteiset syylliset saadaan joukko hajalle. Jo kielenkäytössä on syytä tehdä jyrkkä ero. Ei kannata sanoa: »Tämä luokka on hällisevä ja levoton» vaan: »Täällä on muutamia häiritseviä oppilaita». Samaa hajotuksen periaatetta käytetään antamalla oppilaille eriaisteisia oikeuksia ja vapauksia. Oppilaiden rintaman ollessa hajallinen pitää kasvattaja hallinnan ohjat käsissään.

Järjestyksenpidon kannalta edullisin asiointila onkin se, että järjestystä ei tarvitse 'pitää', vaan asiat sujuvat muuten luontevasti. Häiriön sattuessa kysytään kasvattajan taita-

vuutta siinä, kuinka joustavasti ja huomaamatta hän selviytyy tilanteesta.

Kasvattajan ensimmäisenä tehtävänä on ottaa selvää häiriön todellisesta syystä ja merkityksestä kulloisissakin olosuhteissa. Sama tilanne saattaa johtua kovin monenlaisista tekijöistä. Rikkoutunut tuoli on voinut särkyä vahingossa, ehkä sillä on leikitty liian kovakouraisesti, se on saattanut hajota aivan normaalissa käytössä ja — tietenkin — se on mahdollisesti rikottu tahallaan. Viimeksi mainittuunkin seikkaan on voinut olla erilaisia motiiveja: joku on ehkä purkanut tuoliin raivostumisensa, toiselle rikkominen on ollut pelkkää kiusantekoa; tuoli on voitu rikkoa siksi, ettei toveri saisi sitä käyttöönsä tai kukaties siksi, että toiset ovat sanoneet 'etpäs uskalla'. Kukin vivahde saattaa asian aivan uuteen valoon ja edellyttää kasvattajalta erilaisia otteita.

**Suhteutus
itseensä**

Kasvattajan on erityisesti varottava rikkomustilanteessa suhteuttamasta asioita liiaksi itseensä ja olettamasta, että häiriö on kohdistettu juuri häntä vastaan. Niin saattaa olla, mutta useimmiten perussy on muualla.

Kun tekijä ja syy on saatu selville, seuraa tapahtuman arviointi ja ratkaisu. Rikkomuksen vaikeusasteesta riippuu käytettävä menetelmä. Usein riittää nuhde, oikaisu, joskus jopa moittiva katsekin, välistä tarvitaan jyrkempiä otteita. — Toimiessaan tällaisessa tilanteessa kasvattajalla tulee olla selvä käsitys siitä, mihin hän toimenpiteellään pyrkii.

Keskeisin tarkoitus on luonnollisesti se, ettei samanlainen tapaus enää uusiutuisi. Toinen päämäärä on oikeudenmukaisuuden tasapainon säilyttäminen. Oppilaat ovat herkkiä havaitsemaan, milloin kasvattaja suhtautuu heihin tasapuolisesti. Nuori itsekin pitää hyväksyttävänä, että häiriön- tai vahingonteko aiheuttaa oikaisun tai rangaistus-seuraamuksen. Seuraamus saattaa olla erityisen rangaistuksen määrääminen rikkojalle tai hänen jättämisensä vaille jotakin toisille suotua etua.

**Luonnolli-
nen seu-
raamus**

Monet kasvattajat antavat tällaisissa tapauksissa etusijan ns. luonnolliselle rangaistukselle. Pahantekijä itsekin ym-

märtää sen välittömän seuraamuksen, joka hänen teostaan on ollut. Jos joku on esim. rikkonut leikkikalun, hän saa olla ilman. Toinen on ehkä pannut apulantaa puutarhajiyrsimen polttoainesäiliöön. Jiyrsimen ollessa korjattavana voi lannan säiliöön pannut sopivasti hoitaa jiyrsimen tehtävää ja kääntää lapiolla pensaiden välejä. Se, joka on raapinnut nimikirjaimiaan pulpettiin, puhdistakoon jäljet jne. Tällaiset seuraamukset ovat yleensä tehokkaita sekä asianomaisen että muun oppilasjoukon kannalta. Nähdessään joutuvansa korjaamaan aiheuttamansa vahingon osaa jokainen olla varovaisempi. Joskus on luontevana seurauksena menetyksen välitön korvaaminen, mikäli asianomaisella on omia rahoja. Usein kuitenkin kokonaiskorvauksessa jouduttaisiin kohtuuttomuuksiin, koska rahallinen menetys tavallisesti ylittää lapsen korvausmahdollisuudet.

Aina eivät kuitenkaan luonnolliset rangaistukset ole sovellettavissa. Makuuhuoneensa ikkunan rikkojaa ei voida vaatia viettämään kylmässä huoneessa yötänsä eikä jäihin pudonnutta — niin luvatta kuin hän ehkä on jälle mennytkin — saateta jättää märkiin vaatteisiin. — Tällaisissa tapauksissa on kasvattajan keksittävä muita menettelytapoja.

Eräänä yleisenä pyrkimyksenä voidaan pitää suoranaisten rangaistusten välttämisen periaatetta. Usein kasvattajan kannattaa miettiä, olisiko viisaampaa olla huomaamatta koko rikkomusta kuin tehdä siitä numero. Jokin häiriön muoto saattaa kuolla huomion puutteeseen. Jos siitä tehdään suuri asia, rikkomus voi toistua yksinomaan muotivirtauksena. Joskus kuitenkin asioihin on puututtava. Oikeuksien rajoitukset tarjoutuvat tällöin yhdeksi menetelmäksi. Kieltämällä elokuvamatka tai jokin muu mieluisa asia voidaan rikkomusta oikaista. Jatkuva sopimaton käytös ruokailussa johtaa ehkä määräaikaiseen puhekieltoon.

Liikuntavapautta voidaan säännöstellä. Oppilas ei saa määräaikana poistua huoneestaan, kotikunnasta tai laitosalueelta. Kotiloma voidaan kieltää tai siirtää myöhäisemmäksi. Pyhävaatteiden ja omien vaatekappaleiden käyttöoikeutta voidaan rajoittaa.

**Rangais-
tusten vält-
täminen**

Rajoi- Kieltojen kesto on yleensä asetettava mahdollisimman
tukset lyhyeksi. Rajoitus pitää yllä jännitystilaa, joka laukeaa sitten, kun 'sovitus' on saavutettu.

Lyhytaikaisillakin rajoituksilla voidaan saavuttaa pitkäaikaisia tuloksia. Tästä on kuvaavana esimerkkinä seuraava tapaus:

Eräällä paikkakunnalla oli kaksi kansakoulua, suomen- ja ruotsinkielinen, joiden oppilaat harrastivat koulumatkoillaan kiusantekoa ja tappeluita. Varoituksista ja oikaisuista huolimatta ne jatkuivat, kunnes lähellä joulua kummassakin koulussa oppilailta kysyttiin, pystyisivätkö he yhden viikon pysymään erillään riidoista. Kaikki lupasivat kestää kiusausta yhden viikon ja päätös piti. Rauhoittuneisuuden tila jatkui kuitenkin joululomaan saakka ja edelleen kevätlukukauden aikana.

Kiitos Nuhteilla on varsin suuri osuus kasvatustyössä. On kuitenkin pidettävä mielessä, että niillä on myös haittavaikutuksia. Erityisesti on varottava moittimasta julkisesti. Kahden kesken sanottuna huomautus voidaan ottaa varteen. Julkisesti esitettynä se herättää uhmailua. Usein on mahdollista korvata nuhde kiitoksella.

ja moite Siitäkin esimerkki:

Olettakaamme, että ruokailussa joidenkin oppilaiden pöytätavoissa on moittimista. Nojaillaan pöytään tarpeettomasti, hörpittää tai käyttäytytään tavalla, josta kasvattaja haluaisi huomauttaa. Jos hän lausuu moitteen, asianomainen siitä pahastuu. Oppilaan täytyy näyttää 'ettei tästä kaikesta välitetä' tai 'jopa se puuttuu pikkuasioihin'. Siten hän vain haluttomasti korjaa virheensä. — Ryhmässä on toisia oppilaita, joiden pöytätavat ovat moitteettomat. Huomautus: »Ottakaapa esimerkkiä Matista, joka istuu noin ryhdikkäänä» saa Matin entisestäänkin ryhdistäytymään ja jokaisen kohentamaan asentoaan. Sekin, jota olisi pitänyt moittia, korjaa asian olettaen, ettei häntä olekaan huomattu. — On siis saavutettu sama päämäärä, mutta tavalla, josta ei ole jäänyt kaunaa eikä ärtymystä.

Muutenkin kiitos on tehokkaampi kuin moite. Pienillä palkitsemisilla saadaan pitkäväteinenkin tehtävä kiinnostavaksi. Laitoskoulussa voi 'kukko munia' niille, jotka kunnostautuvat. Kun pieni tunnustuspalkkio on hyvällä yrityksellä saavutettavissa, löytyy kyllä yrittäjiä. Usein on järkevää säilyttää palkkioilla yllätyksen luonne.

Monessa muussakin laitoksen kasvatustehtävässä on sopivalla palkitsemisella sijansa. Eräs tällainen alue on vaatehuolto. Lapset ovat melko huolimattomia vaatteittensa hoidossa. Niitä unohdetaan ja hukataan, niitä vahingoitetaan tahallaankin, puhdistamisesta ei välitetä ja joskus saattaa joukon vallata muoti, jonka vaatimuksena on paidan nappien repiminen. Jo tavallisessakin kodissa tuottaa lasten vaatetuksen säilyminen ehjänä ja siistinä vaikeuksia. Vielä enemmän hankaluutta on kotikunnassa, etenkin jos oppilaat käyttävät laitoksen vaatteita. Mikäli vaatteitaan hoitaville oppilaille annetaan oikeus vaihtaa vaateparsiaan parempiin, saa vaatehuolto merkittävän kannustimen.

Erityisen keskeinen on kasvattajalle hänen kaikissa otteissaan tahdikkauden vaatimus. Hänen tulee huomata, että opastaessaan oppilaita käytöksen alkeissa, pöytätavoissa jne. hän itse seuraa normeja, jotka eivät välttämättä kuulu oppilaan oman kodin tapoihin. Huomauttaessaan oppilasta esim. veitsen viemisestä suuhun, hän itse asiassa kohdistaa moitteensa oppilaan kotiin ja vanhempiin. Suhteellisen viaton oikaisu voi siten herättää kohtuuttoman voimakkaita mielipahan tunteita, joihin oppilas ei edes pysty vastaamaan, kun niiden oikea 'osoite' ei tule esille. Monien käytöstapojen opastus tapahtuu siksi usein parhaiten kasvattajan oman esimerkin avulla. Sitä ovat oppilaat useinkin varsin innokkaat seuraamaan.

Vetoaminen kilpailuinnostukseen on tehokas keino. Viikon käytöskilpailu tekee laitoksesta joskus mitä suurimman kohteliaisuuden näyttämön, ja yhteinen ponnistus, esim. marjamatka, tuottaa ratkaisevasti parempia tuloksia, jos käynnissä on poimintakilpailu. — On kuitenkin aina muistettava oppilasjoukon lyhytjännitteisyys. Tavoitetta ei saa asettaa niin pitkälle, että kyllästytään. Tulos on helposti silloin toivotun vastakohta. Lyhytaikaisilla saavutuksilla saattaa tällöinkin olla pysyvyyttä. On arvokasta, kun leviön ja keskittymätön oppilas havaitsee, että hän pystyy hallitsemaan itseään. Siten voidaan lisätä hänen itseluotta-

mustaani ja ehkä päästä saavutuksiin muillakin aloilla kuin hetkellisen onnistumisen puitteissa.

Myös vapaa-aikaa voidaan vähentää. Tähän seikkaan kytkeytyy kysymys työn käyttämisestä oikaisukeinona. Periaatteessa asia on selvä. Työ ei ole ihmiselle »orjan ruoskaan vapaan miehen oikeus», kuten eräs laitoskasvattaja sen kerran määritteli. Siksi työn käyttäminen rangaistuksena on torjuttava. Toisaalta nimenomaan murrosikäisille työ on usein myrkyä, jota he inhoavat.

Kasvattajan on helppo käyttää työtä rangaistuksena. Työn teettäminen ei merkitse fyysistä nuoreen koskemista, vaan on suhteellisen viaton oikaisumuoto. Milloin on kyseessä huonosti tehdyn työn uudelleen suorittaminen, on menettely perusteltavissa. Samaten voidaan ajatella, että oppilaan määrääminen työtehtäviin vapaa-aikanaan ei olekaan työn rangaistuksena käyttämistä, vaan kyseessä on vapaa-ajan vähentäminen. — Missään tapauksessa ei oppilaalle määrätty ylimääräinen työtehtävä saa olla tarkoitukseton. Työn tulee olla tarpeellinen ja sen mielekkyys oppilaankin ymmärrettävissä.

Joidenkin erikoistehtävien suoritus oppilaan omana aikana saattaa joskus soveltua oikaisukeinoksi. Varsinkin silloin, kun tehtävään liittyy huumoria, näyttää menettely tehoavan. Tästä esimerkki:

Eräs nuorukainen pyrki tunnettuun suomalaiseen tapaan kirjoittamaan nimikirjaimiaan kaikkiin mahdollisiin paikkoihin. Niitä löytyi pulpetin kannesta kynällä piirrettyinä, ruokapöydästä haarukalla viileskeltyinä ja saunan puuseinästäkin kuuman raudan avulla poltettuina. Asianomainen sai silloin pinkan puhdasta paperia ja ohjeen kirjoittaa paperille 10 000 nimikirjainpariaa, jotka lisäksi oli sivuittain laskettava. — Kun poika toi kirjalliset tuotteensa, hän sanoi varsin painokkaasti: »En mä enää viitsis katsoakaan noita nimikirjaimia.» Hänen kohdallaan kirjailu laitosaikana loppui siihen.

Silloin tällöin näyttää yleinen levottomuus valtaavan oppilasjoukon. Sattuu erilaisia järjestyshäiriöitä, karkaamisia ym. ja tuntuu kuin jonkinlainen epidemia olisi levinnyt laitokseen. Näissä olosuhteissa kasvattaja usein tekeeärkevimmin pyrkiessään sopivin menetelmin kääntämään huomion

muualle. Voidaan järjestää retki, aletaan suunnitella juhlaa, pannaan toimeen kilpailu tai ehdotetaan jotakin muuta normaalista poikkeavaa. Ainakin osa oppilaista saadaan täten temmatuksi mukaan ja osa 'liikapaineesta' purkautuu näitä teitä. Päinvastainen menettely, rajoitusten lisääminen, johtaa varsin helposti kielteiseen kehitykseen. Jos jostakin ilmeisestä syystä joudutaan tekemään rajoituksia, on ne määrättävä mahdollisimman lyhytaikaisiksi ja käytettävä tarvittaessa sopivaa tekosyytäkin niistä luopumiseksi.

Kasvattaja joutuu joskus tilanteeseen, jossa toimenpiteitä edellyttävä rikkomus on tapahtunut eikä syyllistä löydetä. Tiedetään vain hyvin todennäköisesti, että syyllinen kuuluu tiettyyn joukkoon. Tällöin syntyy kiusaus rangaista koko ryhmää, käyttää ns. kollektiivirangaistusta. Edellä esitettyjen periaatteiden mukaan kollektiivirangaistus on kuitenkin yleensä tuomittava. Se vain lisää oppilasjoukon yhtenäisyyttä kielteisellä linjalla ja syventää juopaa kasvattajan ja oppilaiden välillä. Kollektiiviseuraamuksilla saavutetaan harvoin tuloksia. Nuorten omat käytösnormit torjuvat kanteleen, ja syytönsikin mieluummin kärsii seuraukset kuin ilmi antaa tekijän. Koulukotien oppilasjoukossa on verraten harvoin yksilöitä, joita joukon kärsimys oman rikkomuksen takia johtaisi synnintuntoon ja ilmoittautumiseen.

Eräissä tilanteissa on löydettävissä sopiva välimuoto kollektiivi- ja yksilörangaistuksen kesken. Tällaisesta esimerkki:

Koulukodissa oli katetulta kahvipöydältä kadonnut makupaloja, joita oli varattu yksi kullekin oppilaalle. Ottajaa ei saatu selville. — Tällöin ilmoitettiin, ettei laitos voinut korvata menetettyjä herkuja, vaan niiden kadotessa joku jäisi ilman. Järjestely aloitettiin laitoksen *suurimmasta* pojasta. Kun seuraavan kerran jotakin puuttuisi, hän luopuisi osuudestaan. Menettelyä jatkettaisiin läpi oppilasjoukon, koska kuitenkin oli selvää, että joku oppilaista oli makupalat ottanut. Järjestely sujui tehokkaasti. Katoamiset lopuivat siihen.

Yksilön ja yhteisön välinen ongelma nousee esille myös harkittaessa rikkomusten seuraamuksia eri oppilaiden kohdalla. Rangaistuksella on tuskin koskaan ainoastaan yksilöön kohdistuvaa tarkoitusta. Melkein aina siihen sisältyy

**Kollektiivi-
seuraamus**

**Yksilö ja
yhteisö**

myös yhteisön näkökohtia. Rangaistus ei merkitse vain oikeudenmukaisuuden tasapainon saavuttamista. Sillä on myös ennalta ehkäisevä, preventiivinen päämääränsä. Jos rikkomuksesta ei seuraa oikaisua, se saattaa toistua ja alalle ilmaantua uusiakin yrittäjiä. Kasvattaja joutuu siksi punnitsemaan menettelytapojensa vaikutusta. Rikkomuksen tekijä voi olla siinä määrin poikkeava yksilö, ettei samanlainen seuraamus kuin normaalimman nuoren kyseessä olleen olisi paikallaan. Jos luovutaan rankaisusta, tulee seuraava syyllinen varmasti kysymään, miksi häntä rangaistaan, kun ei edellistikään oikaistu. Näyttää siltä, että nuoret vain karkeimmissa tapauksissa ymmärtävät oppilastoverin erikoisuuden riittäväksi erilaisen kohtelun perusteeksi.

Eräänlaisena yleisohjeena voitaneen pitää 'vähimmän vahingon sääntöä'. Seurataan menettelyä, josta aiheutuva kokonaishaitta todennäköisesti on pienin. Useimmiten lopputuloksena on tällöin suhteellisen lievä rangaistus rikkojalle. Joskin kasvattaja tällöin ehkä tuntee kohdalleensa liian jyrkästi poikkeavaa oppilasta, on tälle itselleenkin epäilemättä eduksi huomata olevansa tasa-arvoinen toisten oppilaiden kanssa. Toimenpide ei siksi hänenkään kohdallaan ole yksinomaan kielteinen.

Uhkaus Eräät kasvattajat käyttävät mielellään uhkauksia. Jos asiat eivät mene niin ja niin, silloin seuraa sitä ja sitä. Uhkaus voidaanakin liittää moitteen tai nuhteen yhteyteen, mutta silloin on vältettävä ilmoittamasta tarkkoja seurauksia. Jos näin tehdään, on kasvattaja sidottu uhkaukseensa, vaikka uusi asiointila saattaa olla kokonaan toinen. On aina esitettävä seuraukset epämääräisinä. »Jos asia uusiutuu, ei selvitäkään näin vähällä» tms. lause soveltuu paremmin. — Uhkauksen käyttö on kuitenkin kyseenalainen keino. Joskus uhkaus suorastaan provosoi oppilaan rikkomukseen.

Rangais-
tukset Varsinaisiksi rangaistuksiksi katsottavina keinoina koulu-

kodeissa käytetään eristysrangaistusta ja eräissä laitoksissa myös vitsarangaistusta. Kumpakin menettelyä vastaan on esitetty painavia huomautuksia, joskin niitä on myös puolustettu.

Eristäminen saattaa olla varsin hyödyllinen toimenpide silloin, kun riehaantunut tai erityisen ärtyneessä tilassa oleva oppilas on saatava rauhoittumaan. Varsinaisena rangaistuksena eristäminen on kyseenalainen keino. Oppilaan sijoittaminen yksin koppiin jopa vuorokausiksi suo tosin tälle tilaisuuden ajattelemiseen ja rauhoittumiseen, mutta samalla se pitää yllä jatkuvaa rangaistuksenomaista jännitystilaa. Jos eristyshuoneessa ei ole askartelu- tai lukumahdollisuuksia, oppilas pitkästyä ja saattaa harrastaa onaniaa tms. leikkejä. Pitkäaikaista eristyshuoneessa säilyttämistä voidaan puolustaa vain äärimmäistapauksissa. Eristäminen rangaistuksena ei kuitenkaan ole herättänyt samassa määrin huomautuksia kuin ruumiillinen rangaistus, jota pidetään epäinhimillisenä ja jonka uudistajat haluaisivat kokonaan poistettavaksi koulukodin piiristä.

Eristys

Vitsarangaistuksen kielteis puoli on se, että siinä puututaan oppilaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tämän vuoksi keino on tuomittavissa silloin, kun oppilas on kehitysvaiheessa, jossa hän herkästi tajuaa henkilökohtaisen koskemattomuuden arvon. Vitsarangaistuksen käyttäminen varttuneiden nuorten kohdalla tuskin tuottaa toivottuja tuloksia. Heihin sitä paitsi tehoavat useat muut menettelytavat. Sen sijaan saattaa kysyä, eikö nuoremmilla oppilailla asianlaita ole toinen. Esipuberteettivaiheessa olevilla lapsilla, nimenomaan poikajoukossa, ruumiillinen koskemattomuus on harvoin turvattu. Tappelut kuuluvat normaaliin elämänmenoon. Tässä vaiheessa vitsarangaistus tuskin on samassa määrin haitallinen kuin muina kehityskausina. Sen etuna on nopea sovitus. Nimenomaan mainittuna ikäkautena sille myös annetaan aivan toisenlainen arvo kuin muille rangaistuskeinoille. — Vitsarangaistuksen käytön edellytyksenä on luonnollisesti se, että aina otetaan huomioon oikaistavan yksilön laatu. Herkkä oppilas oivaltaa asian pienemmilläkin keinoilla.

**Ruumiil-
linen ran-
gaistus**

Huolimatta siitä, että oppilasaine on varsin hankalaa, eivät järjestyksessä koulukodissa silti ole 'jokapäiväistä leipää'. Laitoksessa saattaa kulua pitkähköjakin

**Rikko-
mukset
koulu-
kodissa**

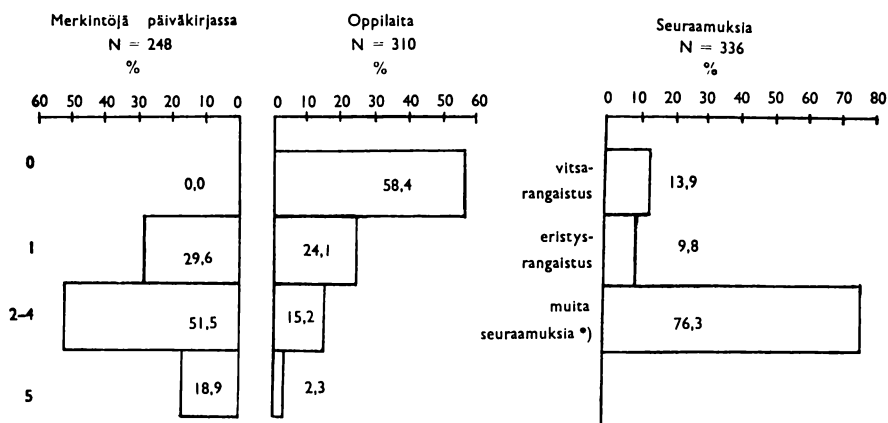
aikoja, ettei erityisiin oikaisutoimenpiteisiin tarvitse ryhtyä.

Rikkomusten yleisyydestä koulukodeissa antaa kuvan eräs valtion koulukodeissa suoritettu tutkimus. Kussakin laitoksessa on rangaistuspäiväkirja, johon tulee tehdä merkintä kaikista jyrkemmistä kurinpidollisista toimenpiteistä ja niiden aiheista. Tutkimuksessa tarkastettiin vuoden 1956 rangaistuspäiväkirjat ja laskettiin rikkomusten määrä. Tulokset käyvät ilmi seuraavista kuvioista.

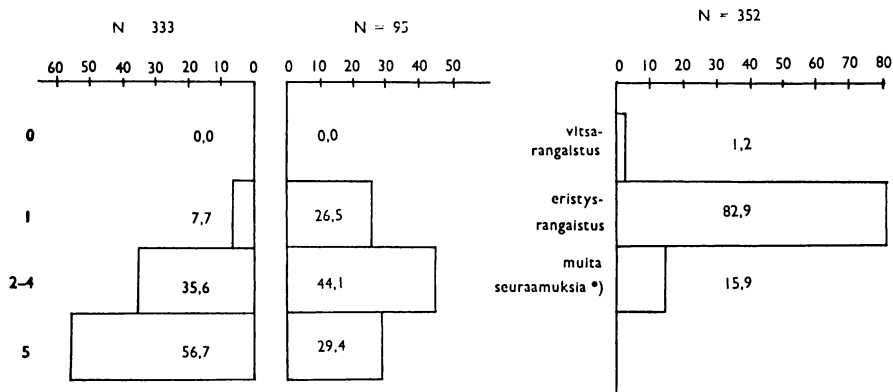
LAITOSRIKKOMUKSET

Rangaistuspäiväkirjaan merkityt rikkomukset ja niiden seuraamukset valtion koulukodeissa vuonna 1956

Pojat

Tytöt

* korvaus, eristys ilman rangaistuspäämäärää, tupakointioikeuden menetyt yms.

Kuvioista todetaan, että poikalaitosten 310 oppilasta kohden oli vuoden aikana tullut 248 ja tyttölaitosten 95 oppilasta kohden 333 merkintää. Lähempi tarkastelu osoitti, että läheskään kaikki oppilaat eivät järjestyksessä syyllistyneet. Poikaoppilaista oli kokonaista 58,4 % sellaisia, joita ei ollut mainittu rangaistuspäiväkirjoissa. Ainoastaan yhden kerran oikaistuja oli 24,1 %. Poikalaitoksissa oli siis tietty hankalien oppilaiden ryhmä, 17,5 % oppilaista käsittävä joukko, joka oli tehnyt 80,4 % kaikista rangaistuspäiväkirjaan merkityistä rikkomuksista. — Rangaistusmuodoista oli eniten käytetty oikeuksien rajoituksia, 68,0 % tapauksista. Vitsarangaistusta oli käytetty vähemmän (13,9 %) ja eristysrangaistuksen osuus oli vieläkin pienempi (12,8 %).

Tyttöjen kohdalla tilanne oli ilmeisesti ollut vaikeampi, koska jokaista oli ainakin kerran rangaistu. Oikaisusta oppineita, ts. vain kerran rangaistuja oli tytöistä 26,5 %. Tyttöjen kohdalla oli rangaistuksena käytetty etupäässä eristystä. Vitsarangaistuksen osuus on ollut hyvin pieni. Vertailussa täten ilmennyt tyttöjen suurempi pahantapaisuus johtunee lähinnä siitä, että tyttöaines edustaa tyttöjen kaikkein hankalinta osaa.

Erilaisissa oppilaitoksissa ja joissakin koulukodeissakin on kokeiltu oppilaiden itsehallintoa nimenomaan järjestyksymyksissä. Melkein kaikkialla on kuitenkin todettu, että kasvattajien aktiivinen osallistuminen on tällöinkin välttämätöntä. Oppilailla on harvoin sitä tasapuolisuutta, jota rikkomuksen rankaisijalta edellytetään. Useimmiten he ovat vaatimassa jyrkempiä rangaistusseuraamuksia, kuin aikuinen katsoisi tarpeelliseksi. Itsehallinto todellisessa mielessä on kuitenkin mahdollinen vain siellä, missä rankaisijalle voidaan antaa asioissa täysi vastuu. Tämän vuoksi näyttävätkin useimmat oppilaiden hallintokokeilut jääneen etupäässä muodoilla leikkimiseksi.

**Oppilaiden
itsehallinto**

Laitoskasvatuksen erityiskysymyksiä

Erityisen tärkeä kysymys laitosoppilaan kannalta on hänen yhteytensä kotiin. Oppilaiden valtaosalla on omat van-

**Yhteys
kotiin**

hemmat ja koti. Kuten edellä on todettu, nämä yleensä pyrkivät parhaansa mukaan edistämään lastensa kehitystä. Eri asia vain on, että heidän mielipiteensä menettelytavoista saatavat melkoisesti poiketa siitä, mitä koulukodin taholta pidettäisiin parhaana. On kuitenkin otettava huomioon, että oppilaan koti ja vanhemmat ovat hänelle huomattavasti keskeisemmät vaikuttajat kuin koulukoti. Vanhempien mielipide heijastuu oppilaan kannanotoissa, ja monet tulevaisuuden järjestelyt riippuvat vanhempien asenteesta.

**Vanhem-
mat kas-
vattajatove-
reina**

Laitoskasvattajan on täten pidettävä oppilaan vanhempia välttämättöminä työtovereinaan tehtävässä, joka molemmille on yhteinen: nuoren ohjaamisessa sosiaalisen kehityksen linjoille. Vanhempia ei ole syytä tarkastella ylhäältä päin, pelkkänä opettajana ja neuvojana. Laitoskasvattajalla saattaa olla enemmän teoreettista koulutusta ja pitempi kasvattajakokemus, mutta vanhemmat sen sijaan tuntevat lapsensa vaiheet paljon tarkemmin. Heillä on lapsensa kanssa läheisiä yhteisiä kokemuksia, eikä heidän mielipiteitään saa väheksyä.

Silti ei voida jättää huomioimatta epäkohtia, joita kodissa ja vanhempien kasvatusasenteissa on ollut. Onhan osa oppilaan sopeutumattomuuden syistä löydettävissä kodista ja sen olosuhteista. Olemme itse asiassa epäjohtonmukaisia, jos kohdistamme kasvatustyömme koko painon oppilaaseen ja palautamme hänet entisiin epäsuotuisiin olosuhteisiin. Nuori on itse muuttunut ja kehittynyt. Silti hän saattaa helposti liukua entisille urilleen, mikäli aikaisempi tilanne on säilynyt ennallaan. Niissä tapauksissa, joissa tutkimus on osoittanut kotiolosuhteissa ja perheasenteissa korjattavaa, olisi viranomaisen pyrittävä myös tässä suhteessa saamaan aikaan muutosta. Koulukodin mahdollisuudet ovat kuitenkin vähäiset, koska jo etäisyys tekee jatkuvan toiminnan hankalaksi. Suoranaiset neuvot johtavat harvoin tuloksiin. Olisi pyrittävä käyttämään sellaisia menettelytapoja, joita esim. henkilökohtaisen huollon tekniikka on antanut käsiimme.

Koulukodin kosketus vanhempiin tapahtuu tavallisesti

joko näiden vieraillessa laitoksessa tai laitoksen taholta suoritettujen kotikäyntien yhteydessä. Lisäkeinoina ovat kirjeenvaihto ja satunnaiset muut yhteydet. — Näissä kohtaamistilaisuuksissa olisi oppilaan kasvatuksen muodostuttava keskeiseksi keskustelunaiheeksi. Jo kasvatussuunnitelmaa valmisteltaessa on pyritty saamaan vanhemmat työhön mukaan ja hankittu heidän hyväksymisensä laaditulle suunnitelmalle. Tämä on vaatinut yleensä varsin perusteellista keskustelua, koska vanhemmat useimmiten pitävät vain yhtä päämäärää silmissään: oppilas mahdollisimman pian pois koulukodista. Eräänä laitoksen tavoitteena on täten pitkäjännitteisemmän kasvatussuunnitelman ylläpitäminen.

Koulukotiin saapuvaa vanhempaa on kohdeltava arvossa pidettynä vieraana, jonka mielipiteelle annetaan arvoa ja jonka pyrkimystä toimia lapsensa hyväksi ja seurata koulukodin sääntöjä pidetään luonnollisena. On tapauksia, joissa vanhemmilla on kiusaus kiertää laitoksen antamia ohjeita ja sallia lapselleen tämän kättäessä joitakin erityisvapauksia. Ainoastaan silloin, kun on aivan ilmeistä, että vanhempien käynti aiheuttaa ikävyyksiä, on syytä ryhtyä varovaisuustoimenpiteisiin. Mieluummin hiven liikaa luottamusta kuin tarpeetonta epäluottamusta.

Kiinteämpikin yhteistoiminta vanhempien kanssa saat-
taa eräissä tapauksissa osoittautua mahdolliseksi. Voitaneen esim. sopia siitä, että toinen vanhemmista käy määräjain
laitoksessa. Jos käynnit tapahtuvat niinkin tiheästi kuin
kerran kuussa, olisi ehkä jonkinlainen asenteita korjaava
vaikutus saavutettavissa. Myös vanhemmille annetut selo-
tukset lapsen kehityksestä palvelevat osittain samaa pää-
määrää. Eräässä laitoksessa on tällainen selostus lähetetty
kaksi kertaa kuussa.¹ Menettelyllä on myös se hyvä puoli,
että vanhemmat joutuvat jatkuvasti seuraamaan lapsensa
kehitystä ja mm. vieraantuminen lapsesta laitoskauden
aikana jää vähäisemmäksi.

¹ Southard School, Kansas, USA. — Reid: Residential treatment of emotionally disturbed children, s. 296.

Joissakin laitoksissa on tapana järjestää vanhempien käynnit erityisten omaistenpäivien muodossa, koska pelätään eri aikoina tapahtuvien vierailujen häiritsevän laitoksen toimintaa. On kuitenkin ilmeistä, että kasvattajien mahdollisuus keskustella todella rakentavasti vanhempien kanssa yhteisillä päivillä on vähäinen. Erilliskäynteinä tapahtuvat vierailut tekevät mahdolliseksi vanhempien kohtelussa tarpeellisen arvonannon osoittamisen ja siten edistävät myös asianmukaisten yhteistyösuhteiden luomista.

Usein vanhemmat haluavat tuoda vierailuille mukanaan muita lapsia, joskus jopa monihenkisen perheen ja sukulaisiakin. Tällaiset 'massavierailut' tuskin ovat paikallaan. Sisarten ja veljien sekä sukulaisten tapaaminen on parempi järjestää oppilaan lomien yhteydessä. Ei ole harvinaista, että veljet ja sisaret aiheuttavat kaikenlaista asiatonta häiriötä käynneillään.

Oppilaiden lomat

Oppilaan lomienkin järjestely edellyttää ennakkoarkintaa. Kun nuori ihminen saapuu laitokseen, hänellä on ankara koti-ikävä ja hän haluaisi välttämättä päästä lomalle. Jos hän pääsee jo viikon tai parin kuluttua, hän on kotoa paluumatkalle lähtiessään perin lohduton, koska laitos vielä vaikuttaa vieraalta ja oudolta paikalta. Tällainen pelokkuus tuo vanhempien mieleen epäilyjä ja vastahakoisuutta. On siksi järkevämpää siirtää ensimmäisen loman ajankohta siihen saakka, kunnes oppilas on jossakin määrin kotiutunut koulukotiin. Silloin hänellä on kotiin tultuaan paljon kertomista ja paluu sujuu kitkattomasti. Samasta syystä vanhempien käyntien olisi osuttava vasta sopeutumisvaiheen jälkeiseen aikaan. Käytännössä tämä merkitsee, että ensimmäinen loma tai vieraskäynti olisi sopiva aikaisintaan 2—3 kuukauden kuluttua oppilaan saapumisesta koulukotiin.

Ensimmäistä kosketusta kotiväkeen ei kernaasti saisi myöskään lykätä paljon myöhäisemmäksi. Siirto koulukotiin tuntuu oppilaasta usein peruuttamattomalta muutokselta, matkalta, jolta ei paluuta ole. Ensimmäinen loma osoittaa, että paluutie on olemassa. Sen vuoksi lomapaine on huomattavasti vähäisempi ensimmäisen loman jälkeen kuin sitä ennen.

Kotilomien ja vanhempien vierailujen rajoituksia käytetään silloin tällöin myös järjestyksenpitokeinoina. On kuitenkin otettava huomioon, että kotiloma on oppilaalle erittäin tärkeä. Siksi olisi jokaisen päästävä ainakin kerran vuodessa kotilomalle käytöksestään huolimatta. Sen sijaan mahdollisten ylimääräisten lomien rajoittaminen järjestyksenpitomielessä saattaa olla aiheellista.

Oppilailla on yhteyksiä kotiinsa myös kirjeiden, pakettien ja puhelimen välityksellä. Eräissä koulukodeissa valvotaan näitä yhteyksiä tarkastamalla lähetykset ja kuuntelemalla puhelut. Tarkoituksena on estää luvottomien tarvikkeiden tulo ja muutkin vähemmän suotavat yhteydet. Tarkastuksesta huolimatta kirjeitä suhteellisen harvoin pidätetään.

Oppilaiden kirjeenvaihdon lukeminen tosin antaa lisävalaistusta oppilaiden asenteisiin ja mielialoihin, mutta saattaa kysyä, vastaavatko saavutetut edut haittavaikutuksia. Oppilaasta ei ole mieluisaa, että hänen kirjeensä luetaan. Kotikirjeiden kohdalla sensuuri merkitsee tiettyä epäluottamuksen osoitusta. Olisikin suositeltavaa pyrkiä siihen, että ainakin kotiyhteydet jäisivät valvonnan ulkopuolelle. Missään tapauksessa ei oppilaan kirjeenvaihtoa saa tarkastaa ilmoittamatta asiasta oppilaille etukäteen.

Koulukoti, jossa oppilaat viettävät sekä koulu-, työ- että vapaa-aikansa samoissa suojissa ja tiloissa, muodostuu helposti saarekkeeksi, valtioksi valtiossa, jossa vieraannutaan elämän normaalista kulusta. Yhtenä koulukodin tehtävänä on näin ollen tuon vieraantumisen torjuminen. Jo edellä on todettu, millaisia mahdollisuuksia tähän on mm. vapaa-aikatoiminnan puitteissa.

On oppilaita, joiden kotiolosuhteet ovat sellaiset, ettei normaalien yhteyksien pitäminen kotiin ole mahdollista. Muutama aivan orpokin saattaa olla joukossa. Tällaisten nuorten kohdalla on koetettu löytää muita ratkaisuja. Eräissä laitoksissa ovat avuliaat naapurit lupautuneet 'sunnuntai-vanhemmiksi', joiden luona tuollainen oppilas saa viikonloppuina pistäytyä. Joskus voidaan kasvatussuunnitelmaan sisällyttää jo varhaisessa vaiheessa sijoittaminen kasvatus-

**Oppilaiden
yhteydet
kotiin**

**Sunnuntai-
vanhem-
mat**

kotiin laitoskauden jälkeen. Tällöin on järkevää pyrkiä valitsemaan kasvatuskoti ajoissa ja päästää oppilas sinne lomillaan. Suhteet kasvatuskotiin rakentuvat jo lomakausina. Tuleva kasvatuskoti ja oppilas tottuvat toisiinsa, joten siirtyminen tapahtuu aikanaan kitkattomasti.

**Oppilaiden
rahan-
käyttö**

Tottuminen rahankäyttöön ja nimenomaan hankittujen tarvikkeiden oikeaan arvostamiseen jää koulukodin oppilaalla helposti lapsipuolen asemaan. Etenkin pitkän laitoskauden aikana on tässä suhteessa olemassa vaara. Nuori tottuu saamaan kaiken valmiina. Kun hän joutuu elämään itsenäisesti, hän ei osaa käsitellä tulojaan, vaan tuhlaa ne heti saatuaan. Pulma on sikäli hankala ratkaistava, että oppilaiden käytössä olevat rahat merkitsevät tiettyä epäjärjestyksen aihetta. On aina mahdollista, että ne sopivin keinoin, joko pelaamalla tai pakottamalla saadaan yksiin käsiin. Rahojen olemassaolo merkitsee myös suurempaa karkumahdollisuutta.

Ongelman eri puolia on koetettu ratkaista monin tavoin. Yleisintä lienee se, että oppilaiden rahoja pidetään näiden tilillä ja ostokset suoritetaan toimihenkilöiden välityksellä. Tämä menettely jättää välittömän rahankäsittelyn vähäiseksi. Myös myymälä, kioski tai baari saattaa toimia itse koulukodissa. On kokeiltu laitoksen omaakin rahaa. Järjestelyssä menestytään, mutta se aiheuttaa melkoisesti vaihua ja huolehtimista. — Voidaan myös ajatella, että oppilaille määrätään käyttörahasumma, josta he maksavat ruokansa, asumisensa, vaatteensa ym. Järjestely on etupäässä teoreettinen, koska oppilailla ei kuitenkaan ole sanottavaa mahdollisuutta todella ratkaista rahankäyttöpulmiaan.

Koulukodin oppilas tarvitsee myös taskurahaa tyydyttääkseen pieniä mielitekojaan. Jotkut saavat sitä kotoaan, mutta useimmat ovat riippuvaisia laitoksesta tässäkin suhteessa. Taskurahoja kutsutaan säästörahoiksi, kuukausirahoiksi ja joskus työosuusrahoiksi, viimeksi mainitun nimityksen tarkoittaessa nimenomaan eräänlaista palkan korviketta. Taskurahan määrä on useimmiten riippuvainen oppilaiden käytöksestä. Määrän vähentämistä käytetään myös

oikaisukeinona. Kokonaan ilman ei ketään saisi kuitenkaan jättää. Taskurahojen avulla oppilas saattaa myös korvata aiheuttamansa vahingon tai osan siitä. Joutuessaan pienillä varoillaan ostamaan suklaalevyn toverille, jonka paketista sellaisen on näpistänyt, 'varas' varsin kouraantuntuvasti huomaa tekonsa merkityksen. Myös säästämisharrastusta voidaan elvyttää jo sangen pienilläkin taskurahoilla. Joskus on paikallaan antaa oppilaan suorittaa osa askartelu- tai muista viihdytysmenoistaan, esim. pöytätennispallot, omista varoistaan. Tällöin hän suhtautuu varovaisemmin sekä askartelutarvikkeisiin että palloihin. Menettely edellyttää, että taskurahat ovat määrältään kohtuulliset myös tällaisiin tarkoituksiin. Joskus laitos voi lisätä taskurahojen osto-voimaa myymällä kioskistaan tarvikkeita käypää hintaa halvemmalla.

Yhtenä keinona on tietenkin se, että annetaan rajoite-
tussa määrin oikeata rahaa oppilaiden käyttöön mahdolli-
sista vaaroista huolimatta.

Koulukodin normaaliin terveydenhoitoon kuuluvat aina-
kin ne rokotukset, hoidot ja tarkastukset, jotka kaikille
lapsille normaalisti suoritetaan. Määräajoin olisi oppilaiden
terveydentila tarkastettava lääkärin toimesta. Tilapäissai-
rauksissa potilas voidaan hoitaa kotikunnassa tai laitoksen
omassa sairashuoneessa. Usein oppilas mieluummin sairas-
telee toverien joukossa kotikunnassa kuin siirtyy toisaalle.
Ellei ole tartunnan vaaraa, olisi tällaiseen suotava hänelle
tilaisuus.

**Terveyden-
hoito**

Vaatetuskin muodostaa koulukodissa ongelmansa. Eri-
tyisestä laitosoppilaan puvusta, univormusta, on jo yleensä
luovuttu. Silti vaatteet useimmiten annetaan laitoksen puo-
lesta. Tällöin käytetään tavallisesti liikkeistä normaalisti
saatavia tarvikkeita, joten koulukodin oppilaat ovat pu-
keutuneet samoin kuin nuoret yleensä. Myös omien vaat-
teiden käyttö voidaan sallia. — Vaatehuollon järjestely
tuottaa melkoisesti vaivaa, koska nuoriso, erityisesti kes-
kittymätön ja hankala nuoriso kuluttaa tavattomasti vaat-
teita ja yleensä välittää perin vähän niiden kunnossapidosta.

**Oppilaiden
vaatetus**

On tarkoituksenmukaista, että myös koulukodissa oppilas itse suorittaa henkilökohtaisen vaatehuoltonsa, nappien neulomisen, sukkien parsimisen, silittämisen, kenkien kiillotuksen, tahrojen poistamisen yms. pikkutehtävät. Kuten edellä on käynyt ilmi, tämä osa vaatehuoltoa tapahtuu luontevimmin kotikunnassa. On kyseenalaista, kannattaako koulukodin pitääkään muunlaista korjausverstasta. Useassa laitoksessa on ollut oma ompelimo tai suutarinverstas. Vaatetustarvikkeiden tehdasmaisen valmistus on kuitenkin siinä määrin muuttanut hintasuhteita, että uuden valmistus tuskin kannattaa. On lisäksi otettava huomioon, että oman verstaan tuotteet ovat usein vähemmän onnistuneita kuin tehdasvalmisteet. Ainoastaan tyttölaitoksissa, joissa ompelu muodostaa yhden opetusalan, saattaa omatekoinen uuden valmistus osoittautua kannattavaksi.

Vuoteen-
kastelu Etenkin sellaisissa poikalaitoksissa, joissa on nuorta tai älyllisesti rajoittunutta oppilasainesta, muodostaa vuoteenkastelu (enuresis) hankalan ongelman. Kastelua tavataan joskus päivälläkin ja poikkeustapauksissa esiintyy myös tuhrimista (enkopresis).

Kyky hallita virtsarakon toimintaa ei ole synnynnäinen vaan verraten hitaan kypsymisen tulos. Normaalisti pystyy terve lapsi 3-vuotiaana viettämään yönsä kuivana, mutta yksilölliset vaihtelut kumpaankin suuntaan ovat huomattavia. Kouluikäisellä ilmenevää kastelua voidaan jo pitää poikkeavana. Valtion koulukoteihin saapuvissa pojissa on maassamme 10—15 % kastelijoita. Heille tämä vaiva on usein ankara henkinen rasitus, ja koulukodin olisi tehtävä voitavansa tilanteen korjaamiseksi.

Valitettavasti on kysymys enuresiksen syistä sekä parannuskeinoista vielä epäselvä. On tosin löydetty monia kasteluun liittyviä tekijöitä, mutta yleisenä käsityksenä on, ettei kyseessä ole mikään itsenäinen sairaus vaan lähinnä oire lapsen fyysisen tai psyykkisen kehityksen häiriöstä. Mm. voimakas turvattomuuden tunne saattaa olla kastelun yhtenä osasyynä. Niinpä koulukotiin saapunut oppilas voi alkuvaiheina kastella, mutta ilmiö vähenee ja usein kokonaan

loppuukin sopeutumisprosessin edistyessä. Lieviin kastelutapauksiin ei siten ole syytä kiinnittää erityisen tarmokasta huomiota. Liian suuri aktiivisuus kasvattajan taholta saat-
taa vain kiinnittää toverien huomion kastelijoihin. On monesti parempi, että koko ongelma tulee oppilasjoukossa esille mahdollisimman vähän.

Teknillisesti on suurimpana hankaluutena vuoteiden ja vuodevaatteiden likautuminen. Patjan suojaksi soveltuu hyvin muovi- tai kumikalvo. Vuodevaatteet sen sijaan joutuvat jokaisen kastelun jälkeen pestäviksi. Usein vaaditaan kastelijaa itseään suorittamaan pesu. Jotkut moittivat tällaista sadismiksi, koska asianomainen ei ole itse syypää vaivaansa. Toisaalta se seikka, että monet ulkonaiset seikat, jopa asianomaisen oma korjautumisenhalukin, vaikuttavat parantumiseen, on perusteluna sanotulle menettelylle. Siis-
teyssyistä sijoitetaan kastelijat monessa laitoksessa omaan huoneeseensa. Tämä 'merkitsee' kastelijan, sanovat järjestyksen moittijat. Toisaalta voi kysyä, eikö aamulla määräksi todettu vuode ole vielä kiusallisempi, kun ei-kastelijat ovat ilkkumassa vieressä.

Koska yleisellä ilmapiirillä ja ympäristön sekä lapsen omalla asenteella on kasteluun vaikutusta, on laitoksissa pyrittävä kastelun vähentämiseen kiinnittämällä huomiota tällaisiin seikkoihin. Puhdas vuode sekä siisti ja hajuton makuuhuone merkitsevät tärkeätä kannustavaa tekijää. Kunkin kastelijan kohdalla on huomattava positiiviset saavutukset. Kastelijalle voi antaa vihkon, johon hän merkitsee *kuivat* yöt. Myös kastelijan herättäminen yöllä saattaa estää vahingon. Useammin kuin kerran tapahtuva herättäminen ei kuitenkaan ole suotavaa sen häiriytymisen takia, jota sellainen kastelijallekin aiheuttaa. Lääkärin valvonnassa voidaan käyttää eräitä lääkinnällisiäkin keinoja. Suggestiomenetelmätkin ovat joskus osoittautuneet edullisiksi. Myös psykoterapiaa voidaan koettaa asiantuntevan avun turvin.

Koulukodeissa on tupakanpolto muodostunut kysymykseksi, joka vaatii periaatteellista kannanottoa. Siitä nuorista, joka meillä saapuu koulukoteihin, on noin puolet

**Tupakan-
polto**

harrastanut tupakointia verraten vakituisena tapana. Vanhempiin ikäluokkiin kuuluvista lähes jokainen on tupakoitsija. Verrattaessa oppilaiden aikaisempaa sopeutumattomuutta ja tupakanpolttotapaa voidaan havaita että tupakoinnin ja omaisuusrikkomusten välillä näyttää olevan jonkinlaista yhteyttä. Joissakin tapauksissa on tupakanhalu suoraanaisesti johtanut näpistelyihin.

On tuskin luultavaa, että tupakointi pelkästään tottumuksena olisi erityisen vahingollinen. Selostettu yhteys johtuneepikemminkin siitä sosiaalisesta arvostuksesta, jota tupakoitsijat eräissä nuorisopiireissä nauttivat. Tupakointi on keino aikuisuuden osoittamiseksi. Siksi se samoin kuin varastelukin on suosittu harrastus niillä, joilla on voimakas huomion tarve.

Laitoskasvattaja pääsee helpoimmalla, jos hän sallii oppilaitten vapaasti tupakoida. Tällainen yleislupa on mahdollinen silloin, kun oppilaat ovat kyllin varttuneita ja jo ennestään tapaan tottuneet. Jos sen sijaan laitoksessa on myös nuorempia, jotka eivät ole tupakoineet, on kyseenalaista, onko syytä pyrkiä näin suureen vapauteen ja onko suotavaa, että täten opetetaan oppilaille tupakanpolton tapa. Jonkinlaisena ratkaisuna voitaneen pitää järjestelyä, ettei esim. kouluikäisten koulukodissa tupakointia sallita lainkaan ja varttuneempien laitoksessa se on luvallista jokaiselle halukkaalle, ts. samat säännökset koskevat laitoksen kaikkia oppilaita.

Laitoksessa voidaan pitää myös oppilasryhmää, jolla on tupakointioikeus, ja toista, jolta tämä tapa on kielletty. Tällöin säilyttää koulukoti edelleen tupakanpolton arvosysteemiä. Järjestelmä vaatii melkoisesti vaivaa ja sen ylläpitäminen edellyttää huomattavaa energian käyttöä. Tupakoinnin rajoittaminen tuo toisaalta mukanaan tietyn hallintakeinon. On kuitenkin kyseenalaista, onko tämän hallintakeinon olemassaolo sen vaatiman energian ja haitan arvoisen. Yleensä ei ole syytä säilyttää sääntöä, jota ei voida valvoa. Tupakointikieltoa, etenkin osittaista, on hankala valvoa ja pitää yllä. Myös täydellinen tupakointikielto vaatii usein tarpeetonta oppilaiden elämän rajoittamista. Oikean

kompromissin löytäminen näiden vaikeuksien keskellä on hankalaa. Usein saattaa olla tarkoituksenmukaista vaihdella säännöksiä, toisin ajoin pitää rajoituksia enemmän, toisin vähemmän.

Asiantuntemattomien ja yleisen mielipiteen käsityksiin koulukodeista vaikuttaa kielteisenä tekijänä oppilaiden karkaileminen. Kun sellaisista tapauksista kuullaan, tulee ensimmäisenä mieleen ajatus, että koulukodin olosuhteet ovat siinä määrin vaikeat, että oppilaiden on karattava. Näinkin saattaa olla, mutta on otettava huomioon, että karkaaminen voi johtua paitsi aikaisemman olotilan *välttämisestä* myös *pyrkimisestä* johonkin mieluisampaan paikkaan.

**Karkaa-
minen**

Karkailu on usein ollut yksi syy oppilaan sijoittamiseksi koulukotiin. Se, että karkailijat ovat keskittyneet laitoksiin, on siten luonut lisävarjoa koulukotien ylle. Eräässä tutkimuksessa¹ on voitu osoittaa, että karkaileminen on melkoisessa määrin tilapäisheikkouksista johtuva ilmiö, joka useimmiten edellyttää tiettyä rakenteellista pohjaa. Karkurit ovat yleensä varttuneempia kuin koulukodin oppilaat keskimäärin. Karkurien keski-ikä em. tutkimuksessa oli 15 vuotta 2 kuukautta. Karkurioppilaat olivat useimmiten juuri murroskautensa kuohuntavaiheessa. Heitä luonnehtivat tämän labiilin kauden piirteet: sulkeutuneisuus, tyytymättömyys ja laiskuus. Kun tutkimus suoritettiin vastaanottokodissa, missä oppilaat olivat äskettäin saapuneita, oli ympäristön outoudella myös merkitystä. Noin kaksi kolmannelta karkutapauksista sattui oppilaan ensimmäisen laitospäivän aikana ensimmäisen viikon ollessa 'raskauttavin'. Yleisesti näytti kuitenkin siltä, että tarvittiin jokin satunnainen laukaisija, saatu nuhde, riita toverin kanssa tai jokin muu vastoinikäyminen ennen kuin karkuun ryhdyttiin. Jos näissä olosuhteissa voitiin estää ilmeinen karkuajomus, saattoi tilanne laueta kokonaan ilman että yritystä uusittiin.

Laitoskasvattajan on otettava karkuajomustendenssi huomioon koulukodin oppilasjoukon yhtenä normaalina piir-

¹ Erkki Saari: Karkailun ongelma.

teenä. Nuoret, jotka ovat tottuneet karkailemalla reagoimaan vaikeuksiinsa, ilmeisesti toimivat totutulla tavallaan uudessakin ympäristössä. Useiden karkailua harrastaneiden kokoaminen samaan laitokseen lisää kiinnostusta asiaan, ja seikkailunhalu sekä jännityksen etsiminen kaatavat öljyä tuleen. On lisäksi otettava huomioon, että oppilaat useimmiten on pakkomääräyksellä toimitettu koulukotiin ja he, osittain vanhempiensa mielipiteen tukemina, tuntevat kärsineensä vääryyttä. Kun lisäksi koulukodissa tarkoituksellisesti pyritään välttämään oppilaiden vapauden liikaa rajoittamista, on karkaaminen teknillisesti helppoa.

Laitoksen kasvatustoiminnan olennaisena edellytyksenä on kuitenkin, että oppilaat pysyvät laitoksessa. Karkumatkat ovat sitä paitsi monessa suhteessa kohtalokkaita. Oppilaat syyllistyvät helposti rikoksiin, koska rahattomuus muuten keskeyttäisi matkan. Näin ollen laitospäivittäjän tulee tehdä voitavansa karkaamisten estämiseksi sekä myös karanneiden oppilaiden pikaiseksi palauttamiseksi. Karkumatkat lietsovat levottomuutta koko laitoksessa. Karkailu on epidemia, joka joskus valtaa oppilasjoukon, ja karkureiden pikainen palauttaminen laitokseen on sopivin rokotus uusia yrityksiä vastaan.

Karkailun torjunnassa näyttäisi parhaalta keinolta valvonnan lisääminen ja karkumahdollisuuksien vähentäminen. Kieltämättä karkaamiset olennaisesti vähenevät, jos oppilaat säilytetään ristikoilla varustetuissa kopeissa korkeiden aitausten sisäpuolella. Tällaiset rakennelmat kuitenkin vaarantaisivat koko kasvatuspyrkimyksen. Ainoastaan aivan poikkeustapauksissa ja silloinkin lyhytaikaisesti voidaan ajatella karkailun täysin estävien rajoitusten käyttöä. Koulukodin olisi pyrittävä kasvattamaan oppilaansa vapaata yhteiskuntaa varten. Tähän päämäärään ei päästä suljetussa yhteisössä. Rajoitukset on siten koetettava supistaa välttämättömyyksiin.

Karkaamismahdollisuuksia voidaan vähentää myös lisäämällä koulukodin toimihenkilöitä, jolloin valvonta tehostuu. Tällainen keino on jo myönteisempi, joskin taloudelliset seikat asettavat sille pian rajansa.

Karkailujen satunnaisuus viittaa siihen, että myös tilapäisesteillä voidaan saavuttaa tuloksia. Esimerkiksi eräässä laitoksessa todettiin kerran karkusuunnittelijan piilottaneen ennalta vaatteita erääseen eteiskomeroon. Sulkemalla kyseinen eteinen pariaksi päiväksi liikenteeltä ja siten estämällä puseron noutaminen saatiin karkuaie lykätyn ja asianomainen siitä varsin pitkäksi aikaa luopumaan.

Passiivisten keinojen, rajoitusten ja karkumahdollisuuksien vähentämisen ohessa on kasvattajan pyrittävä myös positiivisiin päämääriin. Hänen on otettava aloite käsiinsä ja kohdistettava oppilaiden tai ehkä vain juuri karkaamisaikeista epäiltyjen mielenkiinto toisaalle. Suunnittelemalla yhteinen retki, järjestämällä juhla tai kiinnostava kilpailu saadaan oppilasjoukon mielenkiinto suuntautumaan uuteen kohteeseen ja karkumatkojen valmistelu jää taka-alalle. Joskus riittää sekin, että kohdistetaan avainasemassa olevaan oppilaaseen erityistä huomiota.

Vastaanottokodin johtajalle tuotiin kerran sana — kantelijoitakin on oppilasjoukossa —, että muuan tietty Mikko suunnitteli karkumatkaa. Kerrottiin hänen parhaillaan pukevan ulkoiluvaatteita ylleen ja uhanneen sitten lähtä. — Koska tilanne näytti uhkaavalta, toimitettiin Mikolle sana saapua johtajan puheille. Tämä ilmoitti pojalle, että emäntä tarvitsi välttämättä hiivaa ja että sitä oli kiireesti noudettava kaupasta. Kauppa oli kolmen kilometrin päässä laitoksesta sen tien varrella, jota karkurit useimmiten käyttivät. Mikko lähetettiin hiivan noutoon ja hän palasi ennätysajassa — asiallahan oli kiire. — Lähtieksään Mikko oli vielä käynyt sanomassa aiotulle karkutoverilleen: »En mä lähdekään hatkaan, mä sain luottohomman.» — Korostetusti osoitettu luottamus oli ratkaissut Mikon kohdalla ongelman, eikä vain tällä keralla, vaan koko siksi ajaksi, jonka hän oli vastaanottokodissa.

Ehkäisevien toimenpiteiden ohessa on koulukodin varauduttava myös karanneiden oppilaiden laitokseen palauttamiseen. Tärkeä seikka on karkaamisen ilmitulo mahdollisimman varhain. Sen edellytyksenä on sopivien määräaikaisten tarkistustilanteiden järjestäminen. Ruokailut, välipalat ja nukkumaanmeno ovat ajankohtia, jolloin huomataan oppilaan poissaolo. Milloin jossakin laitoksessa karkailu on erityisen suosittu 'urheilu', on eduksi järjestää mainitut tilai-

suudet lyhyehköin säännöllisin väliajoin. Karkaamisen taphduttua tiedetään asia viimeistään seuraavassa yhteisessä tilaisuudessa.

Karkurin jälkeen ei yleensä kannata lähteä juoksemaan. On paljon varmempaa arvioida, mitä tietä hän todennäköisesti käyttää ja lähettää joku toimihenkilö sopivaan paikkaan odottamaan. Pitkähkön ajanjakson kuluessa todetaan vähitellen karkureiden tavallisimmat kulkutiet ja parhaimmat odotuspaikat. Koulukodin omat toimenpiteet yleensä tuottavat paremmin tuloksia kuin viranomaisten apuun turvautuminen, joka luonnollisesti onkin vasta viimeinen keino.

Milloin karkumatka on kestänyt tavallista kauemmin ja oppilas on siten päässyt odotuspaikkaa etämmälle, on syytä ilmoittaa asiasta oppilaan kotipaikan viranomaisille ja oppilaan kotiin. Verraten usein karkurit ainakin käyvät kotonaan. Vanhemmat saattavat, jos heihin vedotaan, puhua oppilaille järkeä ja palauttaa karkurit laitokseen. Joskus myös sattuu, että vanhemmat piilottelevat lastaan. Näissäkin tapauksissa kannattaa vedota vanhempiin, jotka useimmiten ymmärtävät, kuinka kohtalokasta nuorelle itselleen on olla jatkuvasti viranomaisia paossa.

Oman kysymyksensä muodostaa karkurien rankaiseminen. Karkuri on rikkonut laitoksen käyttäytymissääntöjä. 'Oikeudenmukaisuuden tasapaino' edellyttää, että hän saisi oikaisun. Toisaalta karkaaminen on voinut johtua voimakkaasta koti-ikävästä, toverin houkuttelusta ym. seikoista, joita voidaan pitää lieventävinä asianhaaroina. On myös otettava huomioon kokonaistilanne. Jos karkailuista ei koidu mitään seuraamuksia, niitä harrastetaan runsaammin ja ne muodostavat erään jännittävän 'kansanhuvin'. Jos joku karkuri ei ole saanut minkäänlaista rangaistusta rikkomuksestaan, myöhemmät karkailijat sanovat usein yhdeksi karkaamisen motiiviksi sen, »kun siitä ei saa rangaistusta». — Joskin oikaisumenettelyt tällöin on harkittava yksilöllisesti, on yleensä perusteltua käsitellä karkumatkalta palaa-vaan ikään kuin uutena laitoksen tulokkaana. Jos siten esim.

kauemmin koulukodissa olleella on joitakin vapauksia tai etuja, voidaan nämä karkurilta evätä.

Jo karkailun yhteydessä on todettu, että ns. suurella yleisöllä on varsin puutteelliset käsitykset koulukodeista. Tämä on ymmärrettävää, koska vain suhteellisen harvat joutuvat lähemmin tutustumaan näihin laitoksiin. Valitettavasti ovat koulukoteihin liittyvät mielikuvat usein laadultaan kielteisiä. Tällaiseen on moniakin syitä. Koulukotien oppilaat, jotka muutoinkin ovat melkoisia tarinoitsijoita, suurentelevat mielellään kokemuksiaan ja kertovat paljon perättömiäkin asioita. Täten he, tuon 'kauhujen tien' kulkeneet, saavat kulmilleen tietyn sädekehän ja osakseen sääliittelyä sekä myötätuntoa. Kyseessä on sama ilmiö, joka tunnetaan asevelvollisuustarinoista. Vasta 'väestä' vapautuneet nuorukaisetkin mielellään suurentelevat kertomuksiaan 'santsauksista' ym. rasituksista. Joskus koulukodin entiset oppilaat käyttävät ihmisten sensaatiohalua hyväkseen myös ansaitsemismielessä tarjoten lehdistölle mitä hurjimpia tarinoita laitoskokemuksistaan.

Yleinen
mieli-
pide

Valitettavasti julkinen sana kernaasti ottaa tarjottuja juttuja palstoilleen tarkistamatta niissä esitettyjä tietoja. Sen sijaan koulukotien myönteiset tapahtumat harvoin saavat samaa julkisuutta. Jos koulukodin entinen oppilas syylistyy rikokseen, mainitaan usein hänen olleen koulukodissa. Asianomainen ilmaisee sen joskus itsekin toivoen täten saavansa lievemmän tuomion. Sen sijaan yhteiskunnassa hyvin menestynyt oppilas ei suinkaan ensimmäisenä tuo esille tätä elämänsä vaihetta. Entisissä oppilaissa on kyllä poikkeuksiakin, henkilöitä, jotka rehdisti myöntävät koulukodin positiivisen merkityksen elämässään. Koulukotioppilaiden jälkivaiheita koskevassa tutkimuksessa¹ tiedusteltiin haastattelujen yhteydessä myös entisten oppilaiden mielipiteitä laitospäätösten merkityksestä heidän omalla kohdallaan. Arvosteluista oli 64,2 % myönteisiä ja 17,9 % kielteisiä. Lisäksi oli 17,9 % sellaisia henkilöitä, joiden lausumista ei voinut päätellä asianomaisen kantaa.

¹ Saari: Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena.

Yleisön mielipide ja käsitykset koulukodeista ovat laitoksille monessa suhteessa merkittäviä. Ne heijastuvat mm. vanhempien ja oppilaiden asenteissa. Havaitsee helposti, kuinka koulukodeista esitetyt nurjat arvostelut saavat vanhemmat kiirehtimään lapsensa laitoksesta poistamista. Myöskään toimihenkilöt eivät viihdy työpaikoissa, jotka alituisen ovat hyökkäysten kohteena.

On näin ollen tärkeätä, että koulukotien ja viranomaisten taholta tehdään kaikki voitava yleisen mielipiteen valistamiseksi. Siksi laitokset ottavat mielellään vastaan vieraita, niin retkikuntia kuin lehdistön edustajiakin. Koulukodithan ovat siinä edullisessa asemassa, että useimmiten kävijä saa niistä ennakkokäsitystään paremman kuvan. Nähdessään laitoksen viihtyisät tilat, reippaan toiminnan, iloisen oppilasjoukon ja normaaleilta näyttävät toimihenkilöt vieras useimmiten ymmärtää monien kuulemiensa juorujen olevan perää vailla. Saman havainnon voi tehdä myös oppilaiden vanhemmista, joiden kirjeet vierailun jälkeen ovat usein sävyllään melkoisesti muuttuneita. — Vierailut on luonnollisesti järjestettävä siten, etteivät ne häiritse laitoksen työtä. Oppilaat eivät saa olla 'näyttelyeläimiä', joita kävijöiden joukko tuijottaa.

Kotiuttaminen

Kotiuttamisella ymmärretään seuraavassa koko sitä tapahtumaketjua, joka johtaa oppilaan sijoittumiseen pois koulukodista. Tällä toiminnalla on muitakin nimityksiä. Mm. sanaa kuraattoritoiminta on käytetty samassa merkityksessä, milloin on haluttu korostaa työn ohjaavaa tarkoitusta. Kotiuttamisnimityksen etuna on puolestaan se, että se selvästi osoittaa työn päämäärän, koulukodista poistamisen.

Jo kasvatussuunnitelmassa on edellytetty laitосkausi vain välivaiheeksi nuoren kehityksessä. On pyritty määrittelemään, kuinka kauan oppilas on koulukodissa ja minne hän sieltä aikanaan tulee sijoittumaan. Näin ollen kotiuttaminen eräessä mielessä alkaa oppilaan saapuessa koulu-

kotiin. Kotiuttamistoiminnan tarkoituksena on tehdä kaikki voitava oppilaan yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi. Jos on kysymyksessä palaaminen omaan kotiin, kuten useimmiten on laita, on harkittava mahdollisia toimenpiteitä. Oppilaan kotiolosuhteissa ovat suoritettujen tutkimuksen mukaan tietyt tekijät vaikuttaneet haitallisesti. On harkittava, onko jotakin tehtävissä näiden seikkojen korjaamiseksi. Jos kodin läheinen ympäristö on ollut kielteinen, voidaan pyrkiä siihen, että vanhemmat muuttavat toisaalle, jopa toiselle paikkakunnalle. Joskus vanhemmat päätyvät samaan ratkaisuun itsekin ja ovat halukkaita lapsensa hyväksi tällaiseenkin toimenpiteeseen. Useimmiten ovat muut seikat kuitenkin niin vaikuttavia, ettei muuttamismahdollisuutta ole. Ratkaisuna saattaa tällöin olla oppilaan kotiuttamisen lykkääminen ajankohtaan, jolloin ympäristön haittavaikutus on vähentynyt. Jos oppilas on siirtynyt toiseen kehitysvaiheeseen tai hänelle voidaan saada vakinnainen työpaikka tai hänet on mahdollista siirtää toiseen kouluun, jossa kodin läheisen toveripiirin vaikutus on heikompi, saattavat menestymismahdollisuudet olennaisesti parantua.

Kodin sisäisiin olosuhteisiin on koulukodin taholta hankalampi puuttua. Jotakin keinoja siihenkin saattaa olla. Jos esim. isän alkoholinkäyttö on ollut perushaittana, voi tämän joutuminen alkoholihuoltolaan muuttaa perheen koko aseman. Koulukoti pystynee joskus neuvottelemalla sosiaalilautakunnan kanssa aikaansaamaan tällaisenkin ratkaisun. Oppilas voidaan ehkä silloin koetteeksi palauttaa kotiinsa.

**Vaikutus
kodin olo-
suhteisiin**

Useimmiten ovat ratkaisevimmat vaikuttajat kuitenkin löydettävissä kodin kasvatusasenteista, joiden muuttaminen on hankalaa. Ns. henkilökohtaisen huollon menetelmillä tällaiseenkin on mahdollisuuksia. Menettelyn käyttäminen koulukodista käsin käy vain harvoin päinsä jo laitoksen suhteellisen suuren etäisyyden vuoksi. Siksi on turvauduttava paikallisiin viranomaisiin. Onnistuminen edellyttää hyvää yhteistoimintaa koulukodin ja paikallisten viran-

omaisten kesken sekä suunnitelmallisuutta. Järjestely olisi aloitettava jo varhaisessa vaiheessa yhteisin neuvotteluin koulukodin ja paikallisen viranomaisen välillä.

**Koulun
vaihto**

Koulun vaihtaminen voi tulla kysymykseen yhtenä toimenpiteenä. Oppilaan on vaikeata palata entiseen luokkaansa, jossa tiedetään hänen olleen koulukodissa. Siitä saattavat mainita epähienot opettajat ja sen muistavat varmasti toverit. Entisessä koulussa on vaikeata päästä eroon aikaisemmasta roolista, vaikka haluakin olisi. Uudessa koulussa on helpompi omaksua uusi asenne etenkin, jos opettajat osaavat suhtautua oppilaaseen ennakkoluulottomasti.

Kouluun sijoittuvan oppilaan kannalta on edullisinta, että siirron ajankohdaksi valitaan lukuvuoden tai ainakin lukukauden alku. Tällöin luokissa normaalisti tapahtuu muutoksia ja niiden varjoon jää koulukodistakin saapuvan tapaus. Samassa määrin ei ole uteliaita kysymässä, »mistä sinä nyt tulit», kuin muina ajankohtina tapahtuvissa siirroissa. Vielä tärkeämpi on se seikka, ettei luokka lukuvuoden alussa ole sama kiinteä kokonaisuus, joksi se myöhemmin muodostuu. Entisen laitosoppilaan on helpompi löytää siinä sijansa, kun hän ei ole ainoa uusi. On muitakin, jotka etsivät paikkaansa oppilasyhteisössä ja tulokkaat saavat turvaa myös toisistaan.

**Sijais-
koti**

Kotiuttamisen ongelma muodostuu varsin hankalaksi silloin, kun oppilaalla ei ole omaa kotia. Tällöin on mahdollinen ajatus kasvatuskodista. Sopivia kasvatuskoteja on kuitenkin vaikea löytää. Kasvattia haluavalla kodilla on yleensä hyvin tarkat vaatimukset. Halutaan useimmiten pikkulapsi, jonka sukutiedoissa ei ole kovin paljon kielteistä ja joka henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan on helppo hoitaa ja miellyttäväkin. Hankalan lapsen kasvattajiksi uskaltautuvat kodit ovat harvinaisia. Koulukodeista kotiutuva oppilas on lisäksi ikäkaudessa, johon kuuluvia ei kernaasti koteihin oteta. Oppilailla itselläänkin on epäluuloa vierasta kotia kohtaan.

Varttuneempia nuoria voidaan joskus sijoittaa maanvil-

jelijäkoteihin, joissa he omalla työllään korvaavat aiheuttamiaan ravinto-, vaatetus- ym. menoja. Samalla he kouliutuvat maatalouden eri työmuotoihin. Näissäkin tapauksissa on sijoituksen tapahduttava harkiten. Useimmiten kasvatuskoti antaa nuorelle enemmän itsenäisyyttä kuin alkuvaiheessa olisi syytä ja ottaa asianomaisen vastaan pikemmin työnantajana kuin kasvatettavana. Joskus tällainen suhtautumistapa on paikallaan, mutta useimmiten tuottaisi aluksi tiukempi ja myöhemmin lievenevä valvonta paremman tuloksen. Selostetun kaltaisten kasvatuskotien ympäristö puolestaan aiheuttaa helposti vaikeuksia. Jos nuorelle maksettava korvaus on normaalia palkkaa pienempi, kuten useimmiten hänen hankaluutensa huomioon ottaen on perusteltua, kuiskutellaan pian nuoren korvaan, kuinka kasvattaja pitää häntä hyötyäkseen. Tällainen menettely rikkoo helposti kasvatussuhteen. Yhtenä ratkaisuna olisi sellainen järjestely, että nuorelle maksettaisiin normaali palkka koulukodin suorittaessa kasvattajalle määräpalkkion.

Koulukotioppilaiden valtaosa on kuitenkin liikekeskuksesta eikä ole kiinnostunut eikä halukasta maataloustöihin. Maaseutu tosin alkaa liikenteen kehittymisen ja maatalouden teknillistymisen ansiosta luonteeltaan urbaanistua, mutta silti kyseessä on merkittävä hankaluus. — Kaupunkipaikoissa ja taajamissa on vielä vaikeampi löytää kotia, joka suostuisi ottamaan koulukodin entisen kasvatin hoitaakseen.

Yksi keino olisi niin korkean hoitopalkkion suorittaminen, että tehtävä otettaisiin ansaitsemismielessä, ts. oppilaiden hoitokustannukset peittyisivät ja heidän aiheuttamansa vaiva tulisi korvatuksi. Sopiva ratkaisu olisi avio-parin hoitama useahkon oppilaan asuntokoti.¹ Perheenpää suorittaisi työtään kodin ulkopuolella ja vaimo hoitaisi kotia sekä huolehtisi äidin tavoin oppilaista. Tällaiseen kotiin voidaan sijoittaa ainoastaan muutamia oppilaita kerrallaan, ja olosuhteiden perheenomaisuus on toisaalta etu, mutta joskus nuorten itsenäistymistendenssin kannalta haittakin. Ns. nuorisokodit, joissa oppilasjoukko on hie-

¹ Mm. Ruotsissa on kokeiltu tällaisia koteja, *inackorderingshem*.

man suurempi samoin kuin ammattioppilaskodit, ovat myös yksi ratkaisu kaupunkilaisnuorten kotiuttamisongelmaan.

Myös koulukodin toimesta voidaan hankkia kaupungista oma asunto, johon laitoksen oppilas saattaa sijoittua ja jonka 'vanhemmat' tai toinen heistä on laitoksen toimihenkilö.¹ Tällainen kaupunkikoti tekisi kotiuttamisenmettelyn varsin joustavaksi.

Kotiuttamisen ajankohta Sijoittuminen työpaikkaankin edellyttää ennakkovalmisteluja. Työpaikkaa voidaan harvoin saada varmaksi pitkäksi aikaa etukäteen. Tästä syystä on pidettävä silmällä eräitä yleisiä näkökohtia. On edullisinta, että oppilas hakeutuu työhön ajankohtana, jolloin työnsaantimahdollisuudet ovat hyvät. Suomen kaltaisessa maassa, jossa kausityöttömyys on verraten normaali ilmiö, on edullisin ajankohta kevät ja alkukesä, jolloin työvoiman tarve on suuri ja jolloin paikan saanti on jokseenkin varmaa. Joillakin erityisaloilla voi olla muitakin suotuisia aikoja.

Työpaikan hankkiminen On kyseenalaista, missä määrin koulukodin taholta on aiheellista hankkia oppilaalle työpaikka. Työnantajat suhtautuvat yleensä epäluuloisesti koulukodin entiseen oppilaaseen. Tämä voi joutua eräänlaiseksi silmätikuksi, joka herkästi erotetaan. Mikäli tieto leviää laajemmalle, saattaa myös toverijoukkoon sopeutumisessa tulla vaikeuksia. — Vain sellaisissa tapauksissa, jolloin voidaan käyttää julkista työnvälitystä, voi koulukodin antama apu työpaikan hankinnassa olla merkityksellinen. Oppilaan asia tulee vain työnvälitysviranomaisten tietoon ja työpaikan saanut on työhön sijoituttuaan muiden tarjokkaiden kanssa samassa asemassa. On sitä paitsi otettava huomioon, että oppilaan tulisi kouliutua itsenäiseksi. Ei ole hyväksi, että koulukoti hoitaa kaikki asiat hänen puolestaan. Hän pyrkii muutenkin helposti olemaan liiaksi riippuvainen koulukodista. — Joissakin tapauksissa saattaa paikallisen suojeluskasvatusviranomaisen apu olla merkittävä, mutta tässäkin suhteessa tulee helposti em. kielteisiäkin vaikutuksia.

Joskus on jo kasvatussuunnitelmaa laadittaessa todettu

¹ Reid: Residential treatment of emotionally disturbed children, s. 186.

kyseessä olevan oppilaan tarvitsevan pitkäköö suojavaihetta ennen kuin häntä voidaan ajatella itsenäisenä vapaamissa olosuhteissa. Tällöin on voitu kasvatussuunnitelman yhdeksi osaksi liittää nuorukaisella asevelvollisuuden suoritus. Samalla kun kansalaisvelvollisuus täten tulee suoritetuksi, oppilas pääsee samoihin olosuhteisiin muun nuorison kanssa. Itse asiassa hän joskus on hieman toisia edullisemmassa asemassa sikäli, että hän on koulukodissa saanut eräitä täsmällisyyteen, järjestykseen, yhteisöelämään ym. liittyviä tottumuksia, jotka helpottavat hänen askeleitaan sotaväessä. Onkin todettu, että melko usein koulukodin entiset oppilaat ovat siinä määrin kunnostautuneet, että heidät on voitu kouluttaa aliupseereiksi. — Asevelvolliseksi hakeutumisenkin yhteydessä on syytä pitää silmällä, että vapautumisen ajankohta on työllisyyden kannalta suotuisa.

On varsin arkaluonteista ratkaista, onko koulukodin oppilaan ilmoitettava ystävilleen, tuttavilleen ja työnantajilleen olleensa koulukodissa. Asia ei tule esille oppilasta koskevista virallisista asiakirjoista eikä rikosrekisterissä. — Oppilas itse sen sijaan joskus jopa kysyy neuvoa, kuinka olisi meneteltävä. Kun ajatellaan ongelmaa suojelukasvatuksen yleistä taustaa vasten, näyttäisi oikealta, ettei asiaa sallataisi. Teoreettisestihan katsotaan, että suojelukasvatuksen kohteeksi joutunut ei ainakaan kokonaan ole itse ollut hairahduksiinsa syypää, vaan myös olosuhteilla on ollut melkoinen osuus. — Näin saattaa harkitseva ystävä ja työnantajakin ajatella.

Ennakkoluulot koulukotia ja niiden oppilaita kohtaan ovat kuitenkin niin voimakkaita, että näin suoraviivainen menettely tuskin on suositeltava. »Kuka kerran keksitään, sitä aina epäillään», se sananlasku pätee ja pitää yllä epäluuloa koulukodin entistä oppilasta kohtaan. Järkevin ratkaisu on täten se, ettei oppilaan tule asiaa tarpeettomasti kertoa, mutta toisaalta hänen ei ole syytä sitä kysyessä salatakaan.

Harkittaessa oppilaan kotiuttamista on otettava huomioon hänen päätoimintakohteensa, koulun tai työn, ohessa myös vapaa-ajan ongelma. Hänet olisi saatava sopivasti liitty-

**Vapaa-ajan
käyttö** mään paikallisten nuorten joukkoon. Koulukodissa oppi-
laalla on ollut tilaisuus tutustua moniin harrastusmuotoihin.
Näistä eräiden, kuten urheilun, soiton, näyttölemisen, askar-
telun ym. harrastajia on melkein jokaisella paikkakunnalla.
Kotiutuvaa olisi kehotettava aktiivisesti hakeutumaan mu-
kaan harrastuksiin. Mm. rippikoulun käyminen saattaa
eräissä tapauksissa muodostaa sopivan tien tutustua saman-
ikäisiin nuoriin.

**Jälki-
valvonta** Ei kuitenkaan riitä se, että olemme valmistaneet oppi-
laan kotiutuksen mahdollisimman tarkoin. Ensimmäiset
viikot ja kuukaudet ovat sopeutumisprosessissa tärkeitä.
Tarvitaan ns. jälkivalvontaa. Oppilaan kehitystä on tark-
kailtava, jotta tarvittaessa voitaisiin antaa ohjausta ja tukea
ja jotta toisaalta ajoissa huomattaisiin mahdolliset hälyttävät
merkit. Kussakin yksityistapauksessa on erikseen ratkais-
tava, voidaanko luottaa kodin taholta suoritettavaan oh-
jaukseen vai onko turvauduttava ulkopuoliseen apuun.
On inhimillistä, että kodit useimmiten yleensä katsovat
asioita liian kauan 'läpi sormien'. Vaikka epäsäännöllisyyk-
siäkin havaitaan, toivotaan niiden olevan tilapäisiä ja usko-
taan, että »kyllä se siitä vähitellen viisastuu». Joskus myös
isä tai äiti on vastahakoinen ilmoittamaan vakavistakaan
hairahduksista, koska ei halua rikkoa välejä nuoren kanssa.
Tämä tosiseikka pakottaa usein ulkopuoliseen valvontaan.

Valvonta olisi tehokkainta paikallisesti hoidettuna. Täl-
löin voidaan käyttää sopivaa suojeluvalvojaa, joko omaista
tai muuta tehtävään soveltuvaa henkilöä. Monesti kuitenkin
on vaikea löytää sopivaa valvojaa ja etenkin saada muodos-
tumaan onnistunutta suhdetta hänen ja nuoren välille. Kui-
tenkin esim. koulun opettaja, joka heti havaitsee epäsää-
nnöllisyydet koulunkäynnissä tai joskus myös harkitseva
työnantaja saattaa menestyksellisesti toimia paikallisena
valvojana.

Lastensuojelulakimme mukaan paikallinen valvontateh-
tävä kuuluu sosiaalilautakunnalle. Valitettavan usein näyt-
tää siltä, että laitosoppilaan kodin ja sosiaalilautakunnan
välille muodostuu kireäkö suhde. Lautakuntahan on ollut

velvollinen tekemään alotteen nuoren toimittamiseksi koulu-kotiin ja menettely on usein kodin taholta katsottu pahan-suopaisuudesta johtuvaksi. Näissä olosuhteissa ei luottamuksellinen valvonta onnistu. Joskus myös vanhemmat arkailevat sitä, että heillä vierailee paikallisen lautakunnan toimihenkilö, joka luonnollisesti tunnetaan naapureissakin. Täten monista syistä kartetaan kaikkinaista yhteyttä sosiaali-viranomaisten kanssa.

Vanhemmat näyttävät suhtautuvan suopeammin koulu-kodin taholta tapahtuvaan jälkivalvontaan. Yhteydet koulu-kotiin ovat useimmiten säilyneet verraten hyvinä, koska vanhemmat ovat vierailuillaan olleet kosketuksissa sikäläisten kasvattajien kanssa. Toimihenkilön pistäytyminen kodissa saa täten vieraskäynnin leiman. Tällöin kerrotaan kuulumisia laitoksesta, joka varsinkin nuorelle sisältää paljon mieluisiakin muistoja. On lisäksi otettava huomioon, että koulukoti on elävämmiin kiinnostunut oppilaan menestyksestä kuin sosiaalilautakunta, jonka aktiivinen panos hänen kasvattamisessaan on ollut lyhytaikaisempi. Jo koulukodin oman ambition kannalta on sen mielenkiinto jokaisen oppilaan menestymistä kohtaan ymmärrettävä. Lisäksi nykyisen lainsäädännön mukaan, jolloin oppilas kotiutetaan yleensä koetteeksi ja koulukodilla on mahdollisuus tarvittaessa viipymättä ryhtyä toimenpiteisiin ja palauttaa oppilas koulukotiin, koulukodin käytettävissä ovat tehokkaimmat keinot.

**Koulukoti
jälkival-
vojana**

Näin ajatellen olisi koulukodin taholta suoritettava jälki-valvonta kaikkein onnistunein. Sen haittapuolena on kuitenkin melkoinen etäisyys oppilaan sijoituspaikasta ja siten heikko kontakti. Ilman paikallista apuvalvojaa saadaan harvoin tuloksia. — Eräissä maissa, mm. Englannissa ja Ruotsissa, on kokeiltu erityistä ammattivalvojajärjestelmää. Englannissa on tällainen ammattivalvoja sijoitettu asumaan johonkin alueellaan sijaitsevaan koulukotiin. Täten hän pysyy kosketuksessa koulukotielämään, vaikkei olekaan välittömästi oppilaiden kanssa tekemisissä. Hänen valvontaansa kuuluvat alueella asuvat koulukotien oppilaat, ts. muistakin koulukodeista sinne sijoitetut. Ruotsissa maa on

**Ammatti-
valvoja**

jaettu alueisiin, joista kutakin hoitaa ns. konsulentti. Tällä on usein kokemusta koulukotityössä, muttei enää välitöntä kosketusta laitoksiin. Konsulentit auttavat työhön sijoituksissa ja valvonnassa niitä koulukoteja, jotka heidän tukeensa turvautuvat. Näillä molemmilla järjestelmillä on yhteisenä haittana se, että valvottavat ovat yleensä valvojille tunte mattomia. Nuori tuntee olevansa eräänlainen viranomaisten 'heittopallo', joka siirretään työntekijältä toiselle. — Paikallisten viranomaisten taholta tulleenä valvonta sisältää sentään jonkin verran entistäkin 'tuttuutta' ja koulukodin suorittamana vain aikaisemman kosketuksen jatkumista.

Etenkin viimeksi mainitusta syystä koulukodit yleensä pyrkivät osallistumaan jälkivalvontaan silloin, kun se suinkin on teknillisesti mahdollista. Jotta selostetut näkökohdat todella merkitsisivät jotakin, olisi koulukodin jälkivalvojaksi määrättävä sellainen toimihenkilö, joka on ollut välittömässä kosketuksessa oppilaan kanssa ja joka hänet hyvin tuntee. Soveliain jälkivalvoja olisi tällä perusteella kotikunnan ohjaaja, mutta hänen käyttämisensä muodostuu jo teknillisistä syistä hankalaksi. Siksi voidaan ajatella myös erityisen jälkivalvojan, kuraattorin, sosiaalityöntekijän tms. virkailijan käyttämistä kotiuttamistyön pääsuorittajana. Tällainen toimihenkilö voi koulukodissa käyttää osan ajastaan henkilökohtaiseen huoltoon, oppilaiden vapaa-aikapuuhien ohjaukseen yms. ja saada siten kosketuksen laitoksen kaikkiin oppilaisiin. Osan työpanoksestaan hän voi käyttää valvontamatkoihin ja kotikäynteihin. Myös neuvottelut laitoksessa vierailevien vanhempien kanssa, nimenomaan haastatteluluonteiset keskustelut, soveltuisivat hänen suoritettavakseen.

Eräässä koulukodissa¹ USA:ssa tämä ongelma on ratkaistu varsin mielenkiintoisella tavalla. Kyseinen laitos on erään järjestön omistuksessa. Järjestöllä on New Yorkin kaupungissa toimisto, minkä palveluksessa on joukko sosiaalityöntekijöitä. Kun toimistoon ilmoitetaan vaikeuksiin joutunut nuori — näiden hoito on järjestön erikoisala — ot-

¹ Wiltwyck-School, Poughkeepsie, N.Y.

taa joku sosiaalityöntekijä tapauksen tutkittavakseen. Tuloksiin pyritään ensin henkilökohtaisen huollon menetelmin ja muilla menettelytavoilla, jotka eivät edellytä nuoren siirtämistä pois kotoaan. Jos koulukotisijoitus jossakin vaiheessa katsotaan tarpeelliseksi, käytetään järjestön omaa laitosta. Oppilaan ollessa siellä pitää hänen sosiaalityöntekijänsä yllä jatkuvaa kosketusta häneen käyntien avulla ollen samanaikaisesti yhteydessä kotiin. Kummassakin paikassa hän on tervetullut vieras, koska koti kuulee uutisia lapsestaan ja tämä taas kotioloistaan. Käynneillään sosiaalityöntekijä voi myös seurata laitoksessa tapahtuvan kasvatustyön edistymistä. Oppilaalla on täten jatkuvasti keskeisin kosketus vain yhteen työntekijään, seikka, mikä takaa jatkuvuuden kaikissa olosuhteissa. Asian merkitys tulee esille nimenomaan silloin, kun nuori kotiutetaan, koska asianomainen sosiaalityöntekijä suorittaa valmistelut ja pitää jälkivalvojana edelleen kiinteätä yhteyttä kotiin ja entiseen oppilaaseen.

Löydetäänpä jälkivalvonnalle mikä järjestely hyvänsä, keskeisin kysymys kuitenkin on, mitä sen avulla pystytään aikaansaamaan. Jos tällöin lähdemme nuoren itsensä kannalta, merkitsee jälkivalvonta epäluottamuksen osoitusta. Siksi valvonta olisi saatava niin vähän muodolliseksi kuin suinkin ja sopivalla tavalla verhotuksi. Joskus kirjeenvaihtovaatimus koulukotiin päin on riittävä kosketuksen säilyttäjäksi. Välistä voidaan tyytyä koulukodista suoritettuihin käynteihin ilman paikallista tiedotusapua. Valitettavan usein kuitenkin sattuu epäonnistumisia siksi, että havaittavissa olevat kielteiset merkit jäävät vaille huomiota. Tästä syystä ei aina voida epäluottamuksen varjon uhallaakaan luopua tiiviimmästä valvontajärjestelmästä.

On suositeltu myös ns. ryhmätyötä yhtenä entisten koulukotioppilaiden sosiaalisen sopeutumisen keinona. Mieli-piteet vaihtelevat tässä suhteessa suuresti, koska epäillään sitä vaaramomenttia, mikä syntyy, kun useita entisiä koulukodin oppilaita johdatetaan tarkoituksellisesti yhteen. Muodostuva 'sakki' saattaa jollekin jäsenelleen koitua kohtalokkaaksi.

5. Kasvatusmenetelmiä

Kasvatuksessa voidaan verraten vähän saada aikaan yksinomaan tiedollisella opastuksella. Ihminen ei tee ratkaisujaan ainoastaan tietämisensä perusteella, vaan vaikuttimina on aina myös tiedostamattomia tekijöitä. Etenkin nuoruudessa opitaan suuri osa elämänasenteista toiminnan ja kokemisen tietä. Näin ollen koulukodin olosuhteilla: säännöllisellä elämällä, valvotulla ympäristöllä, koulu-, ammatti- ja työopetuksella voidaan jo sinänsä saavuttaa huomattavia kasvatuksellisia päämääriä. Tarjoamalla oppilaalle suotuisan kasvuympäristön koulukoti täten avustaa hänen kasvamistaan myönteiseen suuntaan.

Kotikunnan järjestely, joka isä- ja äitihahmoineen tekee mahdolliseksi kodinomaiset olosuhteet, edistää kasvatuksellisen vaikutuksen siirtämistä oppilaisiin. Suorastaan esimerkillään voivat koulukodin toimihenkilöt vaikuttaa kasvatettaviensa asennoitumiseen. Joissakin tapauksissa saatetaan kasvattajaan kohdistuva ihailu ja esimerkin seuraaminen näkyä varsin selvänä. Niinpä eräässä koulukodissa muuan nuorukainen seurasi laitoksen johtajan esimerkkiä pukeutumisessa, harrastuksissa ja käytöksessä jopa siinä määrin, että äänenpainot, liikehtiminen ja eleet olivat esikuvan mukaisia. — Näin ajatellen olisi kasvatus siis lähinnä häiritsevien vaikutteiden poistamista ja suotuisien olosuhteiden luomista.

Koulukodin olosuhteita voidaan kuitenkin myös tietoisesti käyttää kasvatuksen välineenä. Siihen viitattiin jo käsittelysuunnitelman yhteydessä. Lähinnä tulevat tällöin kysymykseen elämyksellisen kasvatuksen, perään antavan kasvatuksen, henkilökohtaisen huollon ja ryhmähuollon

menetelmät. Varsinaista psykoterapiaakin voidaan suorittaa. Kaikkien näiden kasvatuskeinojen yhteisenä piirteenä on pyrkimys vaikuttaa etupäässä yksilön tarpeiden ja tunteen-omaisen asennoitumisen alueille.

Kokemus osoittaa, että halutessamme juurruttaa ihmiseen joitakin käyttäytymistapoja onnistumme parhaiten, jos pystymme liittämään toivotut suoritukset tunne-elämyksiin. Suurin osa kasvattajan jakamista sanallisista ohjeista menee nuoren 'toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos'. Vasta silloin, kun jokin asia omakohtaisesti koetaan, se myös muistetaan. »Kasvatus ei tapahdu sanojen, puheiden, varoitusten, moitteiden ja rangaistusten vaan *elämysten* välityksellä», lausuu August Aichhorn.¹

Elämyk-
sellinen
kasvatus

Kasvatuksessa yleensäkin pyritään liittämään elämyksiä kasvatin kokemuksiin. Mielihyvää tuottavat palkinnot hyvistä suorituksista, mielipahaa aiheuttavat rangaistukset rikkomuksista ovat säännön sovellutuksia. Kyllin voimakkaiden elämysten vaikutuksesta yksilön käyttäytymistavat voivat joskus kääntymyksenomaisesti muuttua. Tunnetaan esimerkkejä siitä, kuinka äkillinen uskonnollinen murros on korjannut piintyneen alkoholistin tai muutoin kaltevalle pinnalle joutuneen ihmisen elämän. Säikähdys saattaa aiheuttaa vastaavia seuraamuksia. Yksilön käyttäytymiseen vaikuttavia oivalluksia syntyy vähemmänkin järkyttävistä tapahtumista, jos niillä on ollut riittävä intensiteetti. — Siitä esimerkki:

Kirjoittaja oli kerran perheineen autoretkeilyllä ja pysäköi auton vieraan kaupungin torille. Yksi lapsista jäi vielä siihen toisten lähtiessä kaupungille. Autoon jäänyttä kehoitettiin sulkemaan ovet määrättyllä tavalla, mutta lasten tapaan hän ei asiaa lähtiessään muistanut, vaan käytti omia menetelmiään. Seurauksena oli se, että ovi jäikin takalukkuun. Sisään päästiin vain pientä väkivaltaa käyttäen tavarasäiliön kautta. Näytelmä oli varsin huvittava, kun koko retkivälineistö jouduttiin tavarasäiliöstä purkamaan keskelle toria. — Olennaista asiassa kuitenkin oli se, että samainen lapsi on sen jälkeen *aina* autoa lukitessaan erityisen varovainen eikä kernaasti jätä sitä viimeisenä. Vaikutus on kestänyt jo vuosikausia.

¹ Aichhorn: Verwahrloste Jugend, s. 138.

Aichhorn kertoo tapauksen, jolloin hän provosoi erään oppilaan karkaamaan saadakseen aikaan voimakkaan elämyksellisen tilan kasvatuksellisen vaikutuksen välineeksi. Hän oletti, että laitoksen myönteinen ilmapiiri oli siinä määrin ehtinyt vaikuttaa oppilaaseen, että 'ulkomaailman turvattomuus' muodosti riittävän vastakohdan myönteisen elämyksen aikaansaamiseksi. Kyseessä ollut 17-vuotias nuorukainen todella palasikin kymmenpäiväisen karkumatkan jälkeen ja kokemuksen todettiin johtaneen suotuisaan tulokseen.¹

Koulukodissa syntyy tilanteita, joissa kasvattaja tietoisesti pystyy järjestämään oppilaille sopivia elämyksiä. Ns. luonnollinen rangaistus saattaa olla sellainen. Sopivissa olosuhteissa voidaan elämyksiä aikaansaada suunnitelmallisestikin. Jokin yllättävä luottamustehtävä voi olla vastaavanlainen syvästi tehoava elämys.²

Mielenkiintoinen kysymys on, voidaanko jokin epäsosiaalinen käyttäytyminen torjua voimakkaan elämyksen avulla riippumatta siitä, mikä on ollut poikkeavuuden perustana. Osittainenkin myönteinen vastaus olisi arvokas sikäli, että kasvatuksessa olisi mahdollista pitää epäsosiaalisen käyttäytymisen *muotoa* yhtenä lähtökohtana. Jos pystymme tietynlaisilla elämyksillä estämään yksilöä enää hairahtumasta, on saavutettu tulos yhteiskunnan kannalta arvokas. Mikäli menettely onnistuisi, saattaisivat kasvatukselliset tavoitteet olla joskus verraten nopeasti saavutettavissa. Tällöin voi tosin vastaavien tarpeiden purkautuminen tapahtua jollakin muulla alueella, mutta suotuisassa tapauksessa reaktio ehkä on sosiaalisesti myönteisempi.

Löydetäisiinkö esim. varkauteen taipuvan yksilön kohdalla sellaisia elämyksiä, jotka torjuisivat vastaisia tekoja? Yksi keino olisi se, että varas itse menettäisi erittäin mieluisan esineen varkauden tietä. Pystyisikö asianomainen täten ikään kuin samastamaan itsensä varkauden kohteen asemaan silloinkin, kun häntä itseään kohtaa ottamisen houku-

¹ August Aichhorn: Verwahrloste Jugend. Ss. 119—120.

² Ks. s. 129

tus? — Nopea ilmituleminen rikkomuksen jälkeen saattaa merkitä jollekin yksilölle teot vastaisuudessa estävää koke-
musta. — Samoin vaikuttanee toverien tai asianomaisen
arvostaman henkilön moite tai jyrkkä mielipiteenilmaus.

Esimerkkinä tietoisesta pyrkimyksestä tällaiseen päämää-
rään on seuraava Aichhornin kuvaus:

Muuan 18-vuotias nuorukainen oli toimitettu laitokseen useiden kotona,
tovereilta ja vierailta tehtyjen varkauksien takia. Kun poika oli kuukauden
ajan ollut koulukodissa, hänen vastuulleen annettiin oppilaiden kassa, jossa oli
melkoinen summa rahaa.

Johtaja oli kehottanut erästä toimihenkilöä tarkkailemaan kassan hoitoa ja
ilmoittamaan havaitessaan jotakin erityistä. Muutaman viikon kuluttua joh-
tajalle tiedotettiin epäilyss kassassa olevasta vailllingista. Nuorukainen kutsuti-
in johtajan puheille tämän puuhaillessa asiapapereittensa kanssa.

Keskustelussa puhuttiin mainitusta kassasta ohimennen ja tilanne kehittyi
seuraavasti:

»Paljonko rahaa kassaan tulee viikoittain?» »Tuhatkunta markkaa.» Pa-
perien käsittelyä. »Täsmääkö kassasi aina?» Epäroivä 'kyllä', jonka sävyyn
johtaja ei näytä kiinnittävän mitään huomiota. Keskustelu jatkuu ja hetken
päästä johtaja huomauttaa: »Minun täytynee joskus tarkastaa sinun kassasi.»
— Seuraa pitkäkö hiljaisuus, jonka aikana nuorukainen tulee yhä levotto-
mammaksi. Sitten äkkiä johtaja ratkaisee: »Kun olen päässyt tästä valmiiksi,
niin tulenkin tarkastamaan kassasi.» Vasta nyt johtaja näyttää huomaavan pojan
levottomuuden: »Mikä sinun on?» »Ei mikään.» — *»Paljonko sinun kassastasi
puuttuu?»* Epäroivä, änkyttävä ääni ilmoittaa summan, joka merkitsee lähes
puolta koko kassan määrästä. — Sanaakaan sanomatta johtaja antaa lomp-
akostaan mainitun summan, ei salli pojan sanoa mitään vaan lähettää hänet
kädenliikkeellään pois. Neljännestunnin kuluttua nuorukainen palaa ja antaa
rahat takaisin: »Vangitkaa minut, en ansaitse, että autatte minua, tulen kui-
tenkin edelleen varastamaan.» Kaikesta näkee, että hän on syvästi järkyttynyt.
Seuraa keskustelu, jossa hän kertoo entisistä rikoksistaan ja vaikeuksistaan.
Lopuksi johtaja antaa rahan uudelleen ja sovitaan, että poika maksaa summan
vähitellen kuukausirahoistaan eikä asiasta puhuta muille. — Poika maksoi
aikanaan rahat takaisin.¹

Teoreettisesti sisältyy selostettuun ajatteluun kaksi epä-
varmaa kysymystä. Toinen kohdistuu sopeutumattomuuden
syytekijöihin ja toinen menettelyn vaikutukseen. Epäsosi-
aalisen käytöksen katsotaan yleensä johtuvan yksilön sisäi-
sistä ongelmista. Todettu sopeutumattomuuden piirre on

¹ Aichhorn: Verwahrloste Jugend, ss. 135—137.

siten vain ilmiasu, jonka poistaminen tuskin vaikuttaa perusongelmaan. Taustalla oleva kompleksi etsii todennäköisesti itselleen uuden kanavan. Jos kuitenkin tämä uusi ilmiasu on sosiaalisesti hyväksyttävämpi, voitaneen epäsosiaalisuuden *muodonkin* poistamista pitää eräänä tavoitteena.

Elämys näyttää liittyvän melko yksilöityyn tapaukseen. Voisiko olettaa sen siirtovaikutuksen avulla ulottuvan laajemmallekin alueelle. Vaikuttaako lapsen kokemus auton ovien sulkemisessa vain tässä tilanteessa, vai johtaako se vanhempien neuvojen arvostamiseen yleensäkin? Tyrehdyttääkö karkurin saama luottamuselämys (s. 129) yritykset vain siinä laitoksessa? Heijastuuko varkaan tuntema järkytys myöhemmässäkin elämässä? Aihe edellyttäisi erityistä tutkimusta. Menetelmä on kaikissa tapauksissa kokeilemisen arvoinen.

Kun kasvatuksen tehoa voidaan lisätä elämysten avulla, edellytetään koulukodin kasvattajalta poikkeuksellisen suurta kekseliäisyyttä ja taitavuutta oikeaan suuntaan vaikuttavien tilanteiden löytämiseksi. On paneuduttava oppilaan asemaan ja pyrittävä keksimään sopivat keinot. Menettely vaatii paljon tahdikkautta ja kokemusta. Siksi on suotavaa, että sen käyttö ja soveltaminen jätetään laitoksen kasvatuksellisen johdon vastuulle. Useassa tapauksessa on mahdollista ennalta aavistaa tilanteita, joissa tietynlaisen elämysvaikutuksen saavuttamiseen on mahdollisuuksia. Tällöin voidaan asianomaisten toimihenkilöiden kanssa valmiiksi sopia, miten määrätty oppilas saadaan suunniteltuun tilanteeseen.

Elämyksellinen vaikutus tuskin kuitenkaan rajoittuu yksinomaan erillisiin yllätysmomenteihin, joskin niissä tulos on selvimmin todettavissa. Jatkuva samanlaisten kokemusten virta saattaa yhtä lailla merkitä juurtuvaa tunnevaikutusta. Tästä syystä voidaan odottaa, että suhtautumalla johdonmukaisesti määrättyllä tavalla oppilaaseen saavutetaan kasvatuksellisia vaikutuksia. Näin on laita etenkin silloin, kun kaikki oppilaan kanssa tekemisiin joutuvat toimihenkilöt asennoituvat samalla tavoin. Esimerkkinä tällaisesta me-

Eläimet ja niiden
hoitaminen
merkitsevät
monessa
tapauksessa
positiivista
kasvatustekijää

nettelystä on suhtautuminen hysteerikkoihin, joilla hysteeriset piirteet usein jäävät pois ympäristössä, missä ne tunnistetaan.

Ns. salliva kasvatustapa lähtee siitä ajatuksesta, että alaikäisen aikaisempi ympäristö on ollut torjuva, moittiva, pakottava tai häntä kohtaan välinpitämätön jopa vihamielinenkin. Näissä olosuhteissa nuoreen on juurtunut epäluulo kaikkea aikuisten maailmasta tulevaa kohtaan. Uudella suhtautumistavalla pyritään luomaan jopa vastakohta entiselle, eräässä mielessä siis tämäkin on elämäskasvatusta. Lapselle halutaan tällöin osoittaa, että kasvattaja *hyväksyy* hänet sellaisenaan kaikkine virheineen.

Ei ole kuitenkaan tarkoitus, että kasvattaja hyväksyy myös kielteiset teot. Pikemminkin hän sietää niitä ikään

kuin lapsen senhetkisten tarpeiden ilmaisuna, merkkeinä kaudesta, joka aikanaan on menevä ohitse. Kasvattaja ikään kuin sanoo nuorelle: »Huolimatta koostasi ja iästäsi olet vielä lapsi ja sellaisena saat toimia niin kuin haluat.» — Toisaalta kasvattajalla on tapoja osoittaa, asiaa suoraan sanomatta, etteivät jotkut menettelytavat ole suotavia. Yksi sellainen keino on kiitoksen käyttäminen. Kaikkia suositeltavia tekoja seuraa kiitos ja hyväksyminen. Toimenpide, josta ei kiitetä, kuuluu siten joko 'siedettyjen tai torjuttujen' joukkoon. Slavson sanoo puhuessaan ryhmäterapian suorittajasta, että »hän sallii kaiken, sietää paljon, mutta todella kiittää harvoin». On lisäksi otettava huomioon, että silloin kun on kyseessä oppilasryhmä, rajoituksia tulee yksilölle kyllä toisten jäsenten taholta.

Tällainen salliva ilmapiiri merkitsee monelle lapselle ensimmäistä olotilaa, jossa hän on kokonaan ilman ulkoista valvontaa ja sääntöjä. Hän on ikään kuin uimaoppilas, jonka opettaja ensi kerran päästää veteen ilman apuvälineitä. Moni lapsi ei tahdo lainkaan uskoa asiaa, vaan kysyy moneen kertaan, saako hän tosiaan tehdä mitä haluaa. Eräissä tapauksissa nuoren asenne uusissa olosuhteissa varsin selvästi muuttuu positiiviseksi.

Tästä Slavson kertoo esimerkin:¹

Marjorie, 17-vuotias neiton, oli alituisessa ristiriidassa vanhempiensa dominoivan ja väheksyvän asenteen kanssa. Terapiaryhmässä oppositio tuli esille kapinointina kasvattajaa vastaan. Tyttö torjui jokaisen ehdotuksen ja halusi seurata omia toiveitaan siitä huolimatta, että ne olivat ristiriidassa toisten mielialojen kanssa. Kun M. kuitenkin huomasi, että hän sai rauhassa tehdä niin kuin itse tahtoi, eikä menettely näyttänyt vaikuttavan sen paremmin kasvattajaan kuin tovereihinkaan, hän pian muutti tapansa ja alkoi nauttia asemastaan ryhmän jäsenenä.

Myös eräs Aichhornin suorittama kokeilu kuvaa menetelmän käyttöä:²

Kyseessä oli kaksitoista erityisen aggressiivista lasta, jotka sijoitettiin omaan kotikuntaansa. Sen hoitajiksi ryhtyi kaksi naista, joiden tehtävänä oli järjestää mahdollisimman paljon leikkejä ja toimintaa, mutta ehdottomasti välttää kieltoja ja rankaisuja. Oppilaille pyrittiin antamaan niin suuri vapaus kuin

¹ Slavson: *An Introduction to Group Therapy*, s. 13.

² August Aichhorn: *Verwahrloste Jugend*, ss. 142—148.

mahdollista ilman, että aiheutui suoranaista korjaamatonta vahinkoa. Oli määrättyt ylösnousu- ja nukkumaanmenoajat, ruokailuhetket ym. ohjelma, joka ei kuitenkaan sitonut yksityistä oppilasta. Jos joku halusi tehdä muuta kuin sillä kertaa puuhattiin, hän sai seurata mielijohdettaan. Se, joka ei syönyt pöydän ääressä, saattoi viedä lautasensa ulos jne.

Kävi ilmi, että aluksi oppilaiden aggressioiden voimakkuus kasvoi. He ikään kuin ajattelivat, että vapauksien salliminen oli kasvattajien heikkouden merkki. — Nyt he olivat voimakkaita. Raivonpuuksia esiintyi useammin ja voimakkaampina kuin ennen. Ikkunoita ja ovia rikottiin. Kukin söi ateriansa omassa nurkissaan ja meteli kuului kauas.

Molemmat hoitajattaret, joiden tuli jatkuvasti hillitä itsensä ollakseen tasa-puolisia ja rauhallisia, väsyivät lopulta perin pohjin ja toisen parin oli astuttava heidän tilalleen.

Vähitellen kuitenkin oppilaiden purkaukset heikkenivät, joskus vaikutti siltä, että milloin niitä sattui, kyseessä olivat vain näennäiset raivonpuuskat. Oppilaat käyttäytyivät paremmin, ja kun joulujuhla järjestettiin lahjoineen sekä muine tavanomaisine tunteisiin vetoavine menoineen, oli heidän käyttöksensä entisestään huomattavasti korjautunut. Tämän jälkeen ryhmä si-joitettiin uusittuun kotikuntaan, jota ei enää samalla tavoin kolhittu kuin entistä.

Peräänantamisen menettely em. tavalla sovellettuna antaa oppilaalle omakohtaisen kokemuksen siitä, kuinka rajoitukset johtuvat olosuhteista sinänsä eivätkä vihamielisen aikuismaailman mielivallasta niin kuin nuori helposti saattaa kuvitella. Perään antavan kasvatuksen avulla oletetaan nuoren aggressioiden vähitellen heikkenevän. — On ilmeistä, että menetelmän soveltaminen asettaa huomattavia vaatimuksia työntekijälleen. On erittäin rasittavaa työskennellä olosuhteissa, joissa on sallittava millaista käyttäytymistä hyvänsä. On myös selvää, ettei tällaista tapaa voida soveltaa kaikkiin sopeutumattomiin alaikäisiin. Hankalimpien oppilaiden kanssa tullaan helposti alueille, jossa heidän mieli-valtansa aiheuttaa toisille suorastaan fyysisiä vaaroja.

Lisäksi on todettava, etteivät suinkaan kaikki poikkeavat nuoret tule ankaran kasvatuksen piiristä. Varsin monet heistä ovat myös liian hölläkätisen ohjauksen uhreja, joille peräänantamisen ilmiö ei suinkaan ole uusi. Heidän kohdallaan olisi itse asiassa sääntöjen ja rajoitusten olemassaolo ja vaatimuksista kiinni pitäminen yhtä lailla yllättävä asiain-tila.

Perään antavalla kasvatustapa-
menetelmällä on täten rajoituk-
sensa, eikä sitä voida harkitsematta käyttää yleiskeinona.
Mm. Slavson katsoo, ettei menetelmää voida soveltaa esim.
varasteleviin tai äärimmäisen aggressiivisiin lapsiin. Jo
nämä kaksi rajoitusta merkitsevät, että huomattava osa
koulukotien oppilaista jäisi menetelmän sovellutusalueen
ulkopuolelle. Silti ei voida kieltää, etteikö perään antavan
kasvatuksen metodia olisi syytä nimenomaan rajoitettuihin
tavoittein ja erityistapauksissa käyttää myös koulukodeissa.

**Tarpeiden
tyytytys**

Koulukodin oppilaan kasvatuksessa voidaan lähteä myös
niistä tarpeista, joiden tyydyttäminen on johtanut hänet
epäsosiaalisille linjoille. Jos tarpeille löydetään tyydytystä
sosiaalisesti hyväksyttävämällä tavalla, on korjautuminen
tätäkin tietä mahdollinen.

Jo edellä totesimme pätemisen tarpeen yhdeksi niistä
keskeisistä tekijöistä, joiden takia oppilas käyttäytyy poik-
keavasti. Hänen persoonallisuudessaan saattaa kuitenkin
olla puolia, joiden kehittäminen voi suoda hänelle toisilla
alueilla kompensaa-
tion menetyksistä. Jos kasvattaja onnis-
tuu ohjaamaan oppilaan kiinnostuksen tällaisille aloille,
saattaa korjautuminen onnistua.

Pätemisen tarpeen kannustimena kuuluu alemmuuden
tunne monen koulukodin oppilaan peruspiirteisiin. Hän on
usein rakenteellisestikin jossakin suhteessa heikommin va-
rustettu kuin toiset nuoret. Häneltä puuttuu kestävyyttä ja
lahjoja. Jos kyseessä on todella ilmeinen puutos, on hänen
opittava hyväksymään itsensä sellaisena kuin on. Hänen
on omaksuttava se 'siitä huolimatta' -asenne, joka muiden-
kin poikkeavien yksilöiden kohdalla on merkittävä sopeu-
tumisen edistäjä. Huolimatta poikkeavuudestaan saattaa
hankalakin nuori menestyä elämässään varsin tyydyttävästi.
Toisaalta on kuitenkin varottava sitä, ettei nuori katso
erikoisuuttaan syyksi luopua kaikesta yrittämisestä.

**Henkilö-
kohtainen
huolto**

Henkilökohtaisen huollon (*case work*) menetelmässä kas-
vatuksellisen vaikutuksen keskeinen väline on se suhde,
joka aina muodostuu kahden henkilön välille näiden ollessa
tekemisissä keskenään. Pyrkimyksenä on ohjata yksilö

ratkaisemaan ongelmansa omakohtaisesti kypsän henkilön tavoin.

Vaikutus ei tapahdu suoranaisten ohjeiden ja sanallisten neuvojen muodossa, vaan muita ilmaisutapoja käyttäen. Tosiseikkahan on, että voimme ilmaista mielipiteemme toiselle ihmiselle sanoittakin. Esim. puhelinkeskustelussa tiedämme, miten puhelun vastaanottaja meihin suhtautuu. Tajuamme, onko hän iloinen soitostamme, vaivautunut, yllättynyt, asiallinen jne. Samaten pystymme ilmaisemaan mielipiteitä asenteillamme, eleillämme ja ilmeillämme. Tarkkaavainen kuuntelu osoittaa meidän olevan kiinnostuneita toisen henkilön mielipiteistä. Asenteemme saattaa näyttää, ettemme hyväksy hänen toimintaansa ja yhtä lailla voimme antaa tunnustusta sitä välittömästi sanoilla ilmaisematta.

'Sanattomuudella' ja sillä seikalla, että yksilöhuollossa vältetään suoranaisten neuvojen antamista, on puolellaan eräitä merkittäviä etuja silloin, kun haluamme muuttaa toisen yksilön asenteita tai menettelytapoja. Ne eivät loukkaa ohjattavan itsetuntoa samassa määrin kuin suoraan lausutut mielipiteet.

Etenkin helposti ärsyyntyvien ja räjähtävien nuorien käsittelyssä saattaa henkilökohtaisen huollon tekniikalla olla merkitystä. Tällainen vaikutus ei kuitenkaan ole tehokasta, ennen kuin oppilas on oppinut luottamaan kasvattajaan ja hänen mielipiteisiinsä. Henkilökohtainen huolto nojautuu, kuten edellisestä saattaa päätellä, suuressa määrin tekniikkaan, jota eri olosuhteissa voidaan käyttää. Tekniikka voidaan oppia, mutta sen seikan analysoiminen, milloin mihinkin seikkaan on suhtauduttava myönteisesti, milloin torjuvasti, edellyttää jo varsin perusteellista analyysia. Siksi henkilökohtaisen huollon menetelmää tuskin voi pitää laitospasvattajan yleiskeinona. Vain asiantuntevan ohjauksen turvin se soveltuu käytettäväksi koulukodeissa. On esim. ajateltavissa, että laitoksen kasvatuksellinen johto on perehtynyt menetelmään ja antaa kotikuntien onjaajille opastusta siinä, millä tavoin tiettyjen oppilaiden reaktioihin on suhtauduttava ja kuinka asennoiduttava.

Varsinaisesti henkilökohtainen huolto on yksi sosiaalisen avuhuollon menetelmistä. Työ suoritetaan asiakkaan ja työntekijän välisten määräajoin toistuvien keskustelujen muodossa. Tällaisena tekniikkaa on pyritty soveltamaan myös laitoksissa. Herää kuitenkin epäilyksiä siitä, syntyykö näin luontevaa tilannetta. Kun oppilas saapuu määräajoin keskustelemaan sosiaalityöntekijän kanssa, muodostuu asetelma helposti keinotekoiseksi. Olosuhteet ovat toiset avuhuollon piirissä, missä asiakas kääntyy työntekijän puoleen haluten huojennusta pulmiinsa. Tällöin keskustelu sellaisenaan tuottaa helpotusta. Koulukodissa asiointi on monimutkaisempi. Jos vain tietyt oppilaat saapuvat keskustelutunneille, he saavat erityisaseman toverijoukossa. Toisin on laita, jos huolto luontevalla tavalla sovitetaan laitoksen normaaliin elämään. Tämä järjestely edellyttää, että useahko laitostyöntekijä pystyy käyttämään henkilökohtaisen huollon tekniikkaa. Opettaja saattaa tarvita apua koulutarvikkeiden purkamisessa. Siihen pyydetään avuksi sopiva oppilas. Mekaanisen purkamistyön ohessa tarjoutuu tilaisuus keskusteluun ja sitä kautta henkilökohtaiseen vaikutukseen. Kirjastoa voidaan samaten järjestää tai suorittaa muita toistuvia ja luontevia töitä. Myös normaali työtoiminta saattaa palvella tällaisia tarkoituksia. Jos henkilökohtaisen huollon asiantuntija voi toimia tilanteiden ohjaajana, saatavat tulokset muodostua myönteisiksi. Muutamat vasta alkuasteella olevat kokeilut eivät anna vielä vastausta menetelmän kelpoisuudesta. — Menettelyn periaatteellinen arvo on kuitenkin kiistaton ja pääongelmana on sen joustava soveltaminen koulukodin olosuhteisiin.

Ryhmähuolto (*group work*) sopii luontevasti laitosisolosuhteisiin, joissa muodostuu ryhmiä varsin moninaisella pohjalla. Kasvatuksellisenä tekijänä ryhmätyössä on se vaikutus, mikä jäsentyneen ryhmän puitteissa tapahtuu. Jokaiselle ihmiselle on tärkeätä kuulua johonkin sosiaaliseen ryhmään. Ryhmätyön keskeisenä tehtävänä on antaa oppilaille tuo 'kuulumisen tunne'. Yksi keino sen tehostamiseksi on saada yksilö aktiiviseksi ryhmän puitteissa. Jos nuori

Jo pelkästään pelin seuraaminen tuo mukanaan merkittävän yhteenkuulumisen tunteen

osallistuu aktiivisesti ryhmän toimintoihin, on se yleensä osoituksena hänen sopeutumisprosessinsa edistymisestä. Ryhmän piirissä voidaan sopeutumista myös suunnitelmallisesti edistää. Ohjaavan henkilön on mahdollista sopivasti tilanteita muodostamalla ja tehtäviä jakamalla nostaa ujojen ja syrjään vetäytyvien itsetuntoa sekä hillitä liiaksi esille pyrkiviä.

**Ryhmä-
huolto**

Sidonaisuus toverien mielipiteisiin ja ryhmän asenteisiin on ihmisen ja varsinkin alaikäisen olennaisia piirteitä. Halu kuulua sosiaaliseen ryhmään, olla sen hyväksymä, on eräs voimakkaimpia tarpeita. Pyrkimys täyttää ryhmän normit on monessa tapauksessa johtanut koulukodin nuoren epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Muodostamalla ryhmä, jonka normit ovat positiivisemmat, voimme vaikuttaa oppilaan toimintaan.

Laitoksessa syntyy useanlaatuksia ryhmiä. Tärkein niistä on se piiri, jossa oppilas varsinaisesti on 'kotona', elinryhmä

eli kotikunta. Kokemus osoittaa, että useimmiten laitoksen tapauksista, olosuhteista, kasvattajista ja tovereista muistetaan ne, jotka kuuluivat ja liittyivät tähän ryhmään. On ilmeistä, että juuri elinryhmä muodostaa täten myös kasvatustyön keskeisimmän välineen.

Koulussa ja työssä muodostuu enemmän tai vähemmän pysyviä ryhmiä, joilla on myös oma vaikutuksensa. Vapaa-aikatoiminnan puitteissa kehittyvät ryhmät ovat jo tilapäisempiä ja irrallisempia. Merkityksellistä ryhmänmuodostusta tapahtuu myös spontaanisesti oppilasjoukon piirissä. Siellä syntyy toveruus- ja ystävyysliittoja, jotka toimivat merkittävinä myötäk kasvattajina. Olisi tärkeätä löytää keinoja, joilla kasvattaja pystyisi vaikuttamaan tällaisten spontaanien ryhmien koostumiseen ja elämään.

Ryhmätyökin edellyttää ennalta suunnitelmaa siitä, miten kuhunkin oppilaaseen on eri tilanteissa suhtauduttava. Koulukodin olosuhteissa, joissa oppilaiden asema ja yksilöllisyys tunnetaan paremmin kuin ryhmätyössä yleensä on laita, on erityisiä mahdollisuuksia suunnitelmalliseen kasvatukseen myös ryhmätyön puitteissa. Tällöinkin olisi tärkeätä, että laitoksen kasvatuksellinen johto olisi vastuussa asiasta. Suotavaa olisi myös, että varsinaisiksi teknillisiksi suorittajiksi saataisiin koulutettua henkilöstöä. Ryhmätyön kohdalla tällainen järjestely on mahdollinenkin, koska ryhmätyöntekijä luontevasti voi olla laitoksen ulkopuolinen toimihenkilö. Ryhmäthän yleensä kokoontuvat jonkin aiheen ympärille. Laitoksessa voi täten olla laulukerho, soitto-kunta, voimistelujoukkue, urheiluryhmä tai pelijoukkue, valokuvauskerho jne. Myös saattaa olla mahdollista suorittaa ryhmityksiä illanviettojen valmistelun tai muun vähemmän erikoistaitoja vaativan tarkoituksen merkeissä.

Suoritettaessa ryhmätyötä terapeutisessa mielessä, pyritään luomaan kodikas ja vapaa ilmapiiri. Tärkeintä ei ole se toiminta, askartelu, piirtäminen, rakentelu, pelit, retket ym., jonka puitteissa kokoonnutaan, vaan se vuorovaikutus, joka syntyy ryhmän jäsenien kesken ja näiden sekä kasvat-tajan välille.

Slavson luettelee joukon ryhmäterapien perustavia näkökohtia:¹

1. Jokainen lapsi kaipaa vanhempiensa ehdoitta antamaa rakkautta. Jos hän ei saa sitä sen oikeasta lähteestä, on hänelle tarpeen sopiva korvike. Tämä olisi hänelle annettava ryhmän puitteissa. Lapsi tulee vakuuttuneeksi aikuisen myönteisestä suhtautumisesta ja hyväksymisestä seuraavista syistä:

a) hän saa vapaasti ottaa välineitä ja tarvikkeita, joita hänen sallitaan käyttää mielensä mukaan, b) tekipä hän mitä tahansa, hän ei saa huomautuksia eikä moitteita, c) hän voi tulla ja mennä milloin haluaa, d) nimenomaan alkuvaiheessa hänelle ei aseteta mitään rajoituksia eikä ehtoja, e) hänen sallitaan ottaa ja viedä mukanaan mitä tarvikkeita hyvänsä, mikäli toverit — ei aikuinen — eivät sitä estä, f) aikuinen kiittelee vuolaasti hänen myönteisiä aikaansaannoksiaan.

2. Epäonnistumisen tunne on yksi vaikeimpien sosiaalisten häiriöiden aiheuttaja. Jokaiselle lapselle pyritään sen vuoksi antamaan mahdollisuus saada menestystä. Tähän päästään mm. seuraavilla keinoilla:

a) annetaan tunnustusta ja kiitosta kaikista myönteisistä yrityksistä ja onnistumisista, b) osoitetaan, että aikuinen hyväksyy lapsen, c) pyritään saamaan myös ryhmä hyväksymään lapsi ja suomaan tälle siten 'kuulumisen' tunne, d) ryhmän parissa opitut taidot saattavat tuoda lapselle tunnustusta muissakin yhteyksissä, e) kielteinenkään käytös ei aiheuta aikuisessa moittivaa tai torjuvaa asennetta.

3. Jokainen lapsi tarvitsee puuhaa ja harrastuksia vapaa-ajakseen. Ryhmän piirissä hänelle annetaan tilaisuus erilaisien taitojen hankkimiseen.

4. Erityisen tärkeä on se tunnustus, jonka ryhmän jäsenet antavat toisilleen. Tämä myönteinen asennoituminen tovereiden aikaansaannoksiin puolestaan on suurelta osalta sen asenteen heijastusta, millä kasvattaja kaikkiin suhtautuu.

Joskin ryhmätoimintaa sellaisenaan voidaan käyttää kaikkialla nuorisotyössä ja siten myös koulukodeissa, on var-

¹ Slavson: An Introduction to Group Therapy, s. 19 ja seur.

Näytelmää 'Kolumbuksen muna' harjoitellaan Järvilinnan vastaanottokodissa. Näyttelemisellä pelkkänä harrastuksenakin on ilmeistä terapeuttista merkitystä

sinaisen terapian käytössä useitakin rajoittavia tekijöitä. Jo perään antavan kasvatuskäsittelyn yhteydessä on todettu muutamia tällaisia seikkoja. Gertrude Coller havaitsi, että sellaisen lapsen, jonka kohdalla ryhmäterapian avulla voidaan odottaa täyttä korjaantumista, on täytettävä seuraavat ehdot: a) hän on 13 vuotta nuorempi, b) hänellä on riittä-mättömästi sosiaalisia kontakteja, c) hän on neuroottinen tai hänessä on joitakin neuroottisia piirteitä ja d) hänellä on tarve ilmaista aggressioitaan ja vaikeuksia tulla toimeen toverien kanssa.

Koulukodissa eivät kaikki oppilaat tarvitse samassa määrin erikoistoimenpiteitä. Erityisesti poikkeavien oppilaiden kokoaminen tietynlaisten menetelmien kohteeksi saattaa nämä erikoisasemaan, joka ei aina ole oppilaille hyväksi. Joskus tuottaa vaikeutta saada määrätty oppilas osallistumaan juuri siihen ryhmään, jossa häneen voidaan tehokkaimmin kohdistaa ryhmätyön muotoja.

Laitoksen harrastustoimintaan sisältyy sinänsäkin mahdollisuuksia vaikuttaa oppilaiden tarvejännitysten purkamiseen ja asenteiden muuttamiseen. Monet urheiluleikit suovat tilaisuuden aggressioiden ohjaamiseksi hyväksyttäviiin uomiin. Nimenomaan dramatiikan piirissä voidaan myös etsiä tällaisia reaktioiden ilmaisutapoja. Ns. psykodraaman avulla on ehkä löydettävissä tietoa nuoren suhtautumisesta elämänsä tavanomaisiin tilanteisiin ja erityisesti perheensä jäseniin. Voidaan esim. improvisoida oppilaan saapuminen kotilomalle. Yksi esittää lomailijaa, toinen isää, kolmas äitiä, eräät veljiä ja sisaria. Oletetaan, että täten muodostuvassa näytelmässä oppilaat eläytyvät osiinsa ja käyttävät esimerkkinään itselleen tuttuja kotitilanteita. Toisenlaisiakin, ehkä vielä paljastavampia asenteita saattaisi saada esim. otsakkeilla 'perheriita', 'juopon kotiintulo' jne.

Tällaisten lähinnä diagnostisten saavutusten lisäksi katsovat psykodraaman käyttäjät, nimenomaan sen esitaistelija J. L. Moreno, että menetelmän avulla voidaan saavuttaa terapeutisia päämääriä, jopa tehokkaammin kuin ryhmätöön tai -terapian puitteissa.

Moreno lausuu psykodraamasta:¹ »Psykodraama on ryhmän syvyysterapiaa. Se alkaa siinä, missä ryhmäterapia lakkaa, laajentaa tätä tehdäkseen sen tehokkaammaksi. — — — Inhimillisen yhteisön samoin kuin yksilönkin ongelmat, jotka merkitsevät maailmankuvaa suurissa puitteissa, voidaan nyt esittää pienoiskuvana, eräänlaisena mikrorealiteettina ryhmän piirissä».²

Morenon oma kertomus siitä, millä tavoin hän sai oivaluksen käyttää draaman keinoja psykoterapiassa, osoittaa meille samalla, millaisiin ajatuksiin menetelmä perustuu:

»Nuorena lääkärinä perustin Wieniin teatterin, jossa esiintyi eräs näyttelijätär, joka erityisesti soveltui pyhimysten, sankarittarien ja romanttisten, herkkien olentojen esittäjäksi. Muuan hänen ihailijoistaan oli näytelmäkirjailija, joka ei lyönyt laimin ainoatakaan hänen esitystään. Näyttelijätärkin rakastui ja he menivät naimisiin. Kuitenkin näyttelijätär jäi edelleen pääesittäjäksemme

¹ Moreno: Gruppenpsychotherapie und Psychodrama, ss. 76—77.

²

»

ss. 14—15.

ja kirjailija niin sanoakseni pääkatsojaksemme. Eräänä päivänä ki rjailija tul sangen ahdistuneena luokseni ja valitti avioliittonsa olevan sietämätön. Hänen vaimonsa, jota kaikki pitivät enkelinä, oli ollessaan hänen kanssaan kahden kuin vaihdokas. Se kävi ilmi kaikin tavoin, hän oli riittäinen, käytti alhaisia sanontoja ja saattoi jopa käydä väkivaltaiseksi. Kehotin kirjailijaa tulemaan samana iltana tavanomaisesti teatteriin, koska minulla oli ajatus, kuinka voisin auttaa heitä molempia. Kun näyttelijätär saapui, sanoin hänelle, että mielestäni hänen tulisi tarjota yleisölle jotakin uutta eikä pysyä yksipuolisesti arvokkaiden naisten osissa. Rouva tarttui innostuneena ehdotukseen ja improvisoi erään näyttelijätöverin kanssa kohtauksen, jossa hän esitti katutyttöä. Näyttelijätär eläytyi osaan sellaisella aidoudella, että häntä tuskin saattoi tuntea. Yleisö oli ihastunut ja menestys suuri. Ylen onnellisena hän meni miehineen kotiinsa. Siitä lähtien näyttelijätär esiintyi etupäässä vastaavissa osissa. Hänen miehensä käsitti pian, että kyseessä oli terapia ja antoi päivittäin tietoja. 'Muutos on tapahtunut', mies kertoi muutaman päivän kuluttua, 'hän saa tosin vielä suuttumuksenpuuskiaan, mutta niiden voimakkuus on vähentynyt. Ne kestävät myös lyhyemmän ajan ja usein hän alkaa äkkiä hymyillä muistaessaan samanlaisia kohtauksia näyttämöltä. Ja minä yhdyn nauruun samasta syystä. On ikään kuin näkisimme toisemme psykologisesta peilistä. Usein hän alkaa nauraa jopa ennen kuin chti saada kohtauksen, koska hän tietää tarkalleen, kuinka se tulee kehittymään. Satunnaisesti hän joskus vielä yltyy, mutta heikommin muodoiin kuin aikaisemmin.' — Jatkoin 'käsittelyä' antamalla näyttelijättärelle osia, jotka oli huolellisesti sovitettu vastaamaan hänen henkilökohtaisia ristiriitojaan. Kirjailija kertoi minulle oppineensa näyttelijättären esittämien kohtausten perusteella paremmin ymmärtämään tätä ja suhtautumaan häneen kärsivällisemmin. Kysyin molemmilta, eivätkö he haluaisi esiintyä yhdessä ja aloitin eräänlaisen ihmisten välisen terapian. He ymmärsivät asian. Improvisoidut kaksinpuhelut, jotka yhä enemmän muuttuivat yksityisten kotoisten kohtausten kaltaisiksi, muodostuivat ohjelman olennaisiksi osiksi. Aiheena oli kohtauksia kummankin perheestä, kuvia lapsuudesta tai tulevaisuudensuunnitelmia ja unelmia. Jokaisen esityksen jälkeen saapui joku katsoja kertomaan, että avioparin esittämät väläykset olivat vaikuttaneet heihin syvemmin kuin kaikki muut esitykset. Vaikutus heijastui täten myös yleisössä.»

Psykodraama-menetelmän terapeutin soveltaminen edellyttää melkoista kokemusta ja vaatii siten asiantuntijaa suorittajakseen. Joitakin sen ajatuksia, kuten esim. aggressioiden purkamista näyttelemisen avulla, voitaneen käyttää yksinkertaisemmissakin puitteissa.

Eräässä suoritetussa kokeilussa katsottiin psykodraaman avulla voitavan saavuttaa seuraavia päämääriä:

1. Jännitysten ja aggressioiden purkaminen käy päinsä näytelmissä, joissa esitetään vihamielisiä asennoitumisia.
2. Lapsi saa tilaisuuden vahvistaa 'minäänsä' (ego).
3. Lapsi voi pitää hauskaa toisten lasten ja aikuisten kanssa ja siten parantaa suhteitaan näihin.
4. Lapsi oppii tajuamaan, miten toiset näkevät hänen käyttöksensä ja reagoivat siihen.
5. Lapsi saa kokeilla erilaisia reagointitapoja ja löytää itseään tyydyttävän muodon.
6. Saadaan aikaan olosuhteet, joissa voidaan opettaa mm. käytöstapoja.
7. Lapselle annetaan mahdollisuus reagoida hyvinkin poikkeavalla tavalla ilman vastuuta seurauksista.¹

¹ Reid: Residential treatment of emotionally disturbed children, s. 241.

6. Teknillisiä ratkaisuja

Ulkonaiset olosuhteet

Laitoksen sijainti Koulukodin soveliaain sijoituspaikka on maaseudulla pienehköön kaupungin tai asutuskeskuksen lähitienoo. Viimeksi mainittu on tärkeä sekä hankintojen suorituksen että oppilaiden ja henkilökunnan viihtyisyyden kannalta. Laitos tarvitsee hyvän tieyhteyden kuljetuksiaan varten, mutta vilkkaan liikenneväylän välitön läheisyys ei ole suotava. Silti olisi tarpeen, että liikenneyhteydet em. asutuskeskukseen olisivat suhteellisen hyvät, koska mm. vanhempien vierailut samoin kuin oppilaiden saatot ja jälkivalvonta täten helpottuisivat.

Kelvollisen juomaveden saanti sekä pesutarkoitukseen tarvittavan veden läheisyys ovat eräitä olennaisia tekijöitä laitoksen sijoituspaikan valinnassa. Etenkin Suomessa on järvi tarpeen sekä kesällä uima- tai onkipaikkana että talvella luistinradan sijoitusalueena. Järvi tai joki on jo sellaisenaan tärkeä viihdytystekijä.

On edullista, jos laitoksella ei ole läheisiä naapureita, koska varastelun ja ilkvallan vaara on olemassa. Tärkeätä on myös, että naapuristo asennoituu oikein laitokseen ja sen toimintaan. — Joskus on sattunut, että naapurit houkuttelevat koulukodin oppilaita varastelemaan laitoksesta tai vaihtamaan hyviä vaatekappaleita huonompiin rahakorvausta vastaan. On myös henkilöitä, jotka piilottelevat laitoksesta karannutta oppilasta ja auttavat tätä karkumatkalla. Näissä tapauksissa on laitoksen pyrittävä sopivalla valistus-toiminnalla korjaamaan asiaintilaa.

Laitoksen sijoitusta harkittaessa on syytä pitää silmällä myös karkaamisvaaraa. Tämän vuoksi esim. niemi, johon johtava tie on helposti valvottavissa, tai muutoin liikenteen kannalta edullinen sijainti on katsottava eduksi. Mitä hankalampaa karkaaminen suorastaan teknillisesti on, sitä vapaampi järjestys laitoksessa voidaan sallia. Joskus laitos tästä syystä sijoitetaan saareen. Kun kuitenkin liikenneyhteydet esim. kelirikon aikana tällöin vaarantuvat, saattaa menettely sairaustapauksissa olla kohtalokas. Siksi on suotavaa, että koulukodilla aina on kulkukelpoinen yhteys ympäristöön.

Luonnollista on, että terveellinen maaperä ja kaunis ympäristö ovat seikkoja, joihin koulukodin paikkaa hakeva kiinnittää huomiota. Nähtävyyksien samoin kuin muiden merkkipaikkojen läheisyys tekee mahdolliseksi hauskojen retkien järjestämisen. Tästä syystä ei koulukotia myöskään mielellään sijoiteta kovin etäälle kulttuurikeskuksista. Eräissä tapauksissa on merkitystä lähiseudun edellytyksillä suoda koulukodin oppilaille työ- tai ammattikoulutuspaikkoja. Oppikoulun läheisyys on tältä samoin kuin henkilökunnan lasten kannalta merkittävä.

Jos koulukodin oppilaat ovat kotoisin joltakin maantieteellisesti rajoitetulta alueelta, on pyrittävä sijoittamaan laitos lähelle alueen liikennekeskusta. Täten jälkivalvontamahdollisuudet ja kosketus kotiin ovat helposti järjestettävissä. Periaatteellisesti kodin tulisi olla kyllin lähellä, jotta sunnuntaisinkin voitaisiin päästää oppilas lomalle, mutta kyllin kaukana, ettei tämä tuntisi liikaa houkutusta ottaa 'ommo lommoo'. Aivan lähellä koulukotia asuvat vanhemmat saattavat käydä liian usein laitoksessa täten häiriten oppilaan kotiutumista laitokseen ja myös muita kasvatusedellytyksiä.

Koulukoteja on varsin monenkokoisia, useita satoja oppilaita käsittävistä laitoksista pieniin, vain muutaman kymmenen oppilaan koulukoteihin. Suuret laitokset ovat taloudellisesti edullisia, koska niissä selvittää oppilasta kohden vähemmällä henkilökunnalla kuin pienessä koulukodissa.

**Koulu-
kodin
koko**

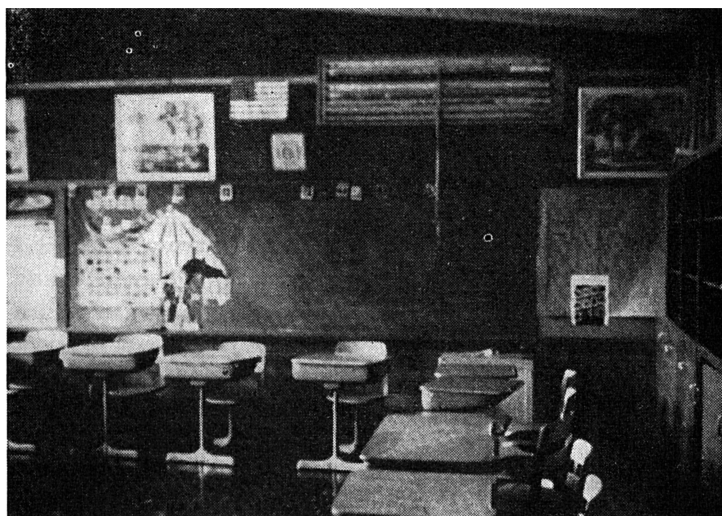

Vanhoista huoneista on väliseinien avulla muodostettu kotikunnalle oleskelutila. — Käyrän koulukoti

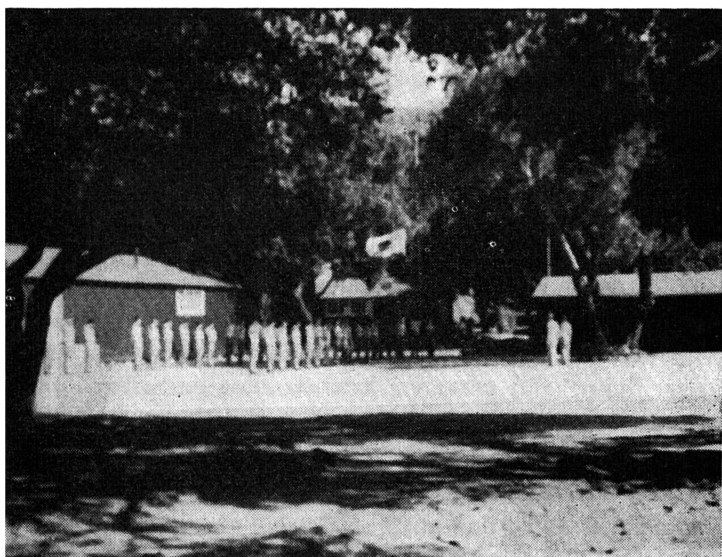
Myös laitoksen koulu ja työpajat voidaan varustaa paremmin ja monipuolisemmin. Suuren laitoksen hallinta kuitenkin sitoo siinä määrin johtajaa, että hänen henkilökohtainen panoksensa kasvatustyössä heikkenee.

On tärkeää, että se henkilö, joka hallinnollisilla ratkaisuillaan määrää laitoksen olosuhteet ja hengen, on samalla keskeisimmin vastuussa kasvatustehtävästä. Näin voidaan laitoksen koko koneisto suunnata saman päämäärän palvelukseen. Ihanteena olisi pidettävä laitosta, jonka kasvatuksellisen johdon yksi henkilö pystyisi hallitsemaan. Tällainen olisi 45—60 oppilaan koulukoti, jossa olisi 3—4 kotikuntaa. Myös taloudellisesti mainitunkokoinen laitos olisi tyydyttävästi hoidettavissa.

Mikäli laitoksen oppilasaines olisi verraten homogeenista, muodostuisi samalla riittävän suuria opetus- ja kouluryhmiä, joille saataisiin päätoimiset opettajat. Kouluikäisten laitoksessa saatettaisiin päästä jopa normaaleihin luokkiin, joissa ei olisi osastojakoa. Myös muihin tärkeimpiin tehtäviin saa-

Koulukodin laitteet saattavat olla varsin ajanmukaisiakin. —
Luokkahuone, Fred C. Nelles School, California, USA

Myös parakkioolosuhteissa voidaan työskennellä. — Lipunnosto
Los Prietos -nimisessä laitoksessa, California, USA

daan tämän kokoisessa laitoksessa päätoimiset hoitajat, seikka, jolla nimenomaan toiminnan tehokkuuden kannalta on ensiarvoinen merkitys.

**Vanhat
raken-
nukset**

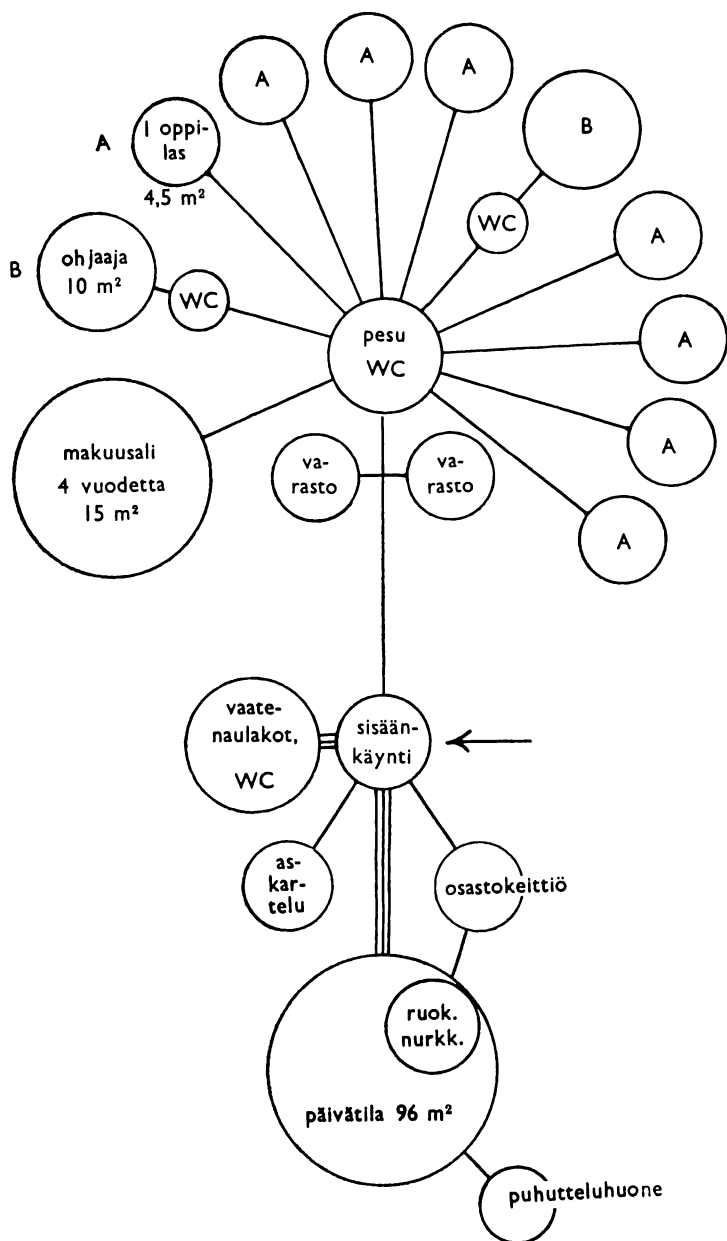
Usein koulukodit ovat joutuneet aloittamaan toimintansa alun perin muuhun käyttöön tarkoitetuissa rakennuksissa. Entinen maatalo, kartano, kasarmi tai vanha linna on saatu laitosta varten Näissä olosuhteissa on vaikeata päästä tarkoituksenmukaisiin ratkaisuihin ja, mikä valitettavinta, entinen rakennuskanta määrää myös uutisrakennusten sijoituksen, joten kokonaisratkaisussa tuskin koskaan päästään edullisimpaan tulokseen. Avuksi tällaisiin uudistusjärjestelypulmiin on Hollannissa aikaansaatu joukko rakennekaavioita, joiden avulla voidaan suorittaa uudistuksia ja korjauksia tarkoituksenmukaisella tavalla. Kaaviossa on myös esitetty vähimmäisvaatimukset erilaisille laitostiloille.¹

Vanhojen suojien yhtenä etuna on kuitenkin kodikkouden leima, joka helposti kaikkooa uudesta rakennuksesta. Vanhalla rakennuksella on monelle oppilaalle myös eräänlainen tutunomaisuuden sävy. Tulevathan oppilaat verraten niukoista oloista, joissa on vähän, jos lainkaan, asunomukavuuksia. Hyvin ajanmukaiset tilat merkitsevät usein liian suurta vastakohtaa. Varsinkin tytöt saattavat helposti ajatella, että »kyllähän näissä tiloissa saadaan kotityöt suoritetuksi ja talous pysyy järjestyksessä, mutta kuinka on kodin olosuhteissa».

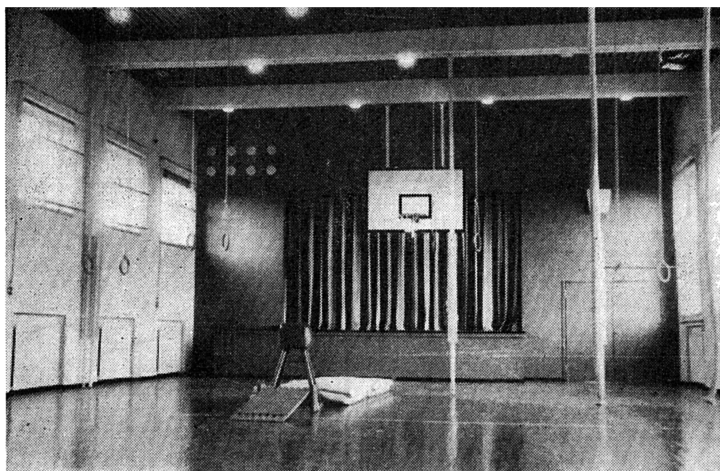
Myös uusien tilojen suunnittelussa on em. näkökohta otettava huomioon. Liikaa yllellisyyttä on vältettävä. Asiallinen ja koreilematon ratkaisu on useimmiten onnistunein. Sama koskee kalustusta. Yksinkertaiset ja tarkoituksenmukaiset huonekalut vastaavat koulukodissa parhaiten tarkoitustaan. Myös väreissä on pyrittävä rauhalliseen ja harkittuun, mutta myös iloiseen ratkaisuun.

Koko laitoksen käyttöön tarvitaan yhteisiä ulkoilutiloja. Suomalaisessa koulukodissa on urheilu- tai ainakin pesäpallokenttä välttämättömyys. Uimalaitos, vesikelkkamäki,

¹ Studie betreffende de bouw van kindertehuizen.

Kotikunnan kaaviomalli, tekstissä mainitusta teoksesta. Kotikunta on tarkoitettu 12 pojalle, joiden ikä on 14—18 vuotta.

Tilava voimistelusalitali on välttämätön niin koulun käyttöön kuin liikunta- ja juhlatarkoituksiinkin. — Kylläälän juhlasali

talvisin luistinrata ja jäädytetty kelkkamäki ovat kukin varsin tärkeitä oppilaiden viihdyttäjiä.

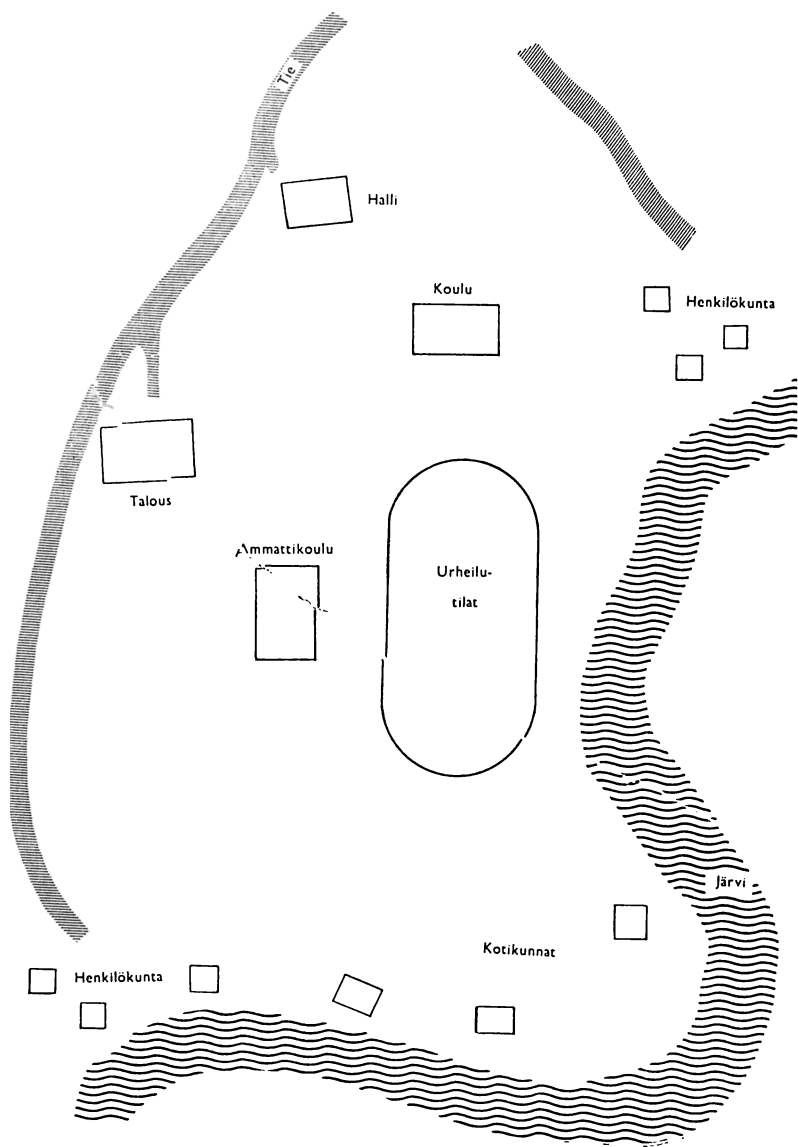
Eräitä yleisiä näkökohtia on rakennusten suunnittelussa syytä ottaa varteen. Mm. jokaisen kotikunnan tulisi saada oma erillinen rakennuksensa. Samaan suureen rakennukseen on vaikea sijoittaa oppilaita kodikkaasti. Olot muodostuvat pakostakin kasarmimaisiksi. Siipirakennukset ovat eräänlainen kompromissiratkaisu, mutta niistäkin puuttuu sitä avaruutta ja oman asunnon tuntua, mikä erillisessä rakennuksessa saavutetaan.

Rakennusten sijoitus

Samaan toimintapiiriin kuuluvat rakennukset olisi pyrittävä keskittämään yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Täten muodostuu kotikunta-alue, talouskeskus, maatila, koulurakennukset, henkilökunnan asunnot jne. Hallinnollisen keskuksen ja talousrakennusten tulisi sijaita aivan laitokseen tuovan tien lähellä. Edelliseen suuntautuu saapuva kävijöiden virta ja jälkimmäiseen tavaraliikenne.

Usein muodostuu taloudellisesti halvimmaksiksi keskittää ainakin osa tiloista yhteen rakennukseen. Tällöin hallinto-, talous- ja koulutilat tavallisesti saavat sijansa saman katon alla. Sopivilla siipirakennusratkaisuilla päästään joskus

Seuraava piirros esittää suositeltavaa ratkaisua:

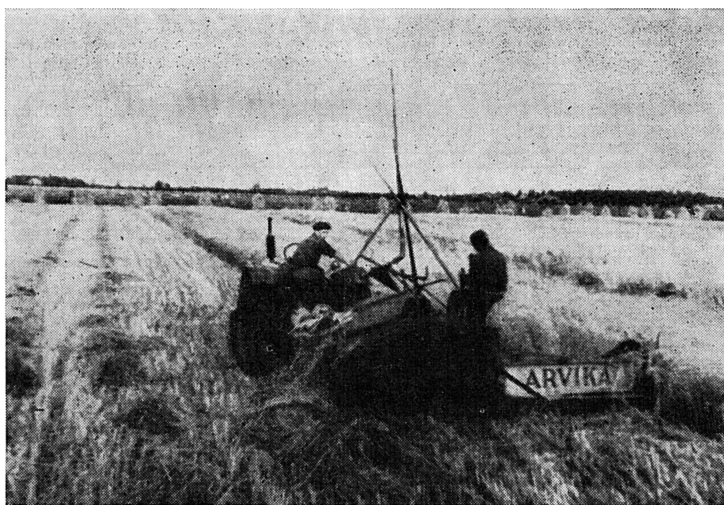
onnistuneisiinkin tuloksiin. Näin muodostuva pääarakennus on usein myös vapaa-aikatoiminnan keskeinen paikka, koska sinne voidaan sijoittaa juhla- ja voimistelusalit ym. suurempia yhteissuojia.

Laitoksen keittiön ja ruokasalin koon ratkaisee se, kuinka suuri osa ruokailusta on sijoitettu kotikuntiin. Joka tapauksessa on tilavahko ruokasali tarpeen mm. kouluruokailua varten. Ammattikoulutusmielessä joudutaan laitokseen järjestämään myös työhuoneita. Verastilat olisi pyrittävä sijoittamaan samaan rakennukseen. Mikäli laitoksessa suoritetaan tilaustöitä ja asiakkaat käyvät paikalla, on tämä seikk^ä otettava huomioon ao. tilan sijoituksessa.

Koulukodin yhteisiin tiloihin kuuluu myös sairaanhoitajattaren valvonnassa oleva sairashuone, jota yleensä k^äytetäänkin käytetään verraten vähän. Lääkärin vastaan^{otto}tila saattaa olla tarpeellinen. Laitoksessa voi olla myös erityinen huone parturin ja tyttölaitoksissa kampaajan vastaanottoa varten. — Kaikkien tällaisten erillistilojen olemassaolo kuitenkin merkitsee sitä, että asiat hoid^{etaan} laitoksen toimesta eräänlaisina yhteis- ja massar^{uok}kaisuuksina.

Jos pidämme silmällä oppilaid^{en} tottumista yhteiskunnan olosuhteisiin ja seuraamme periaatetta laitoksen poikkeusjärjestelyjen supistamisesta mahdollisimman vähiin, tulisi ilmeisesti näissä^{kin} järjestelyissä seurata normaaleja kanavia. — Jos lääkäriä tarvitseva oppilas voi yhtä lailla mennä lääkä^{rin} tavanomaiselle vastaanotolle, käynnit parturissa ja kampaamossa soveltuvat yksitellenkin ja pienissä ryhmissä tehtäviksi. — Samoista syistä saattaa pitää kyseenalaisena, onko aihetta hankkia laitokselle omaa elokuvaprojektor^{ia}. Filmien vuokraus on kallista ja etenkin kaitafilmikoneiden elokuvavalikoima on vähäinen. Myös kasvatuksellisesti on usein sopivampaa päästää oppilaita elokuvaan yksinään tai pienissä ryhmissä, joissa he eivät yleisön joukossa herätä huomiota.

Periaatetta voidaan tuskin kuitenkaan seurata kaikissa järjestelyissä. Mm. oma lainakirjasto on laitokselle välttämättömyys.

Käytännön työssä saatu kokemus painuu parhaiten mieleen. — Kylläälässä oppilaat hoitavat kaikki trakturityöt

Erityisen tärkeätä on huolehtia koulukodin paloturvallisuudesta. Kaikissa rakennuksissa tarvitaan paitsi käsiruiskuja myös paloposteja. Palon varalta tulee olla varausloksäy-täviä ja tarvittaessa kiinteitä palotikkaita. Nuoraportaat eivät useinkaan ole paikoillaan silloin, kun niitä tarvitaan ja hätäantynyt ei aina osaa niitä käyttääkään.

**Palo-
turvallisuus**

Ehdottomasti on pidettävä huoli siitä, ettei oppilas missään tapauksessa jää lukitun oven taakse palovaaran uhatessa. Mahdollinen karkaaminen on paljon pienempi vahinko kuin se, mikä tulipalossa saattaa uhata.

Laitoksen johdon tulee pitää huoli siitä, että vesijohdot ja paloruiskut ovat jatkuvasti toimintakunnossa. Mm. pumppuhuoneen sähköjohdot on vietävä siten, etteivät ne mahdollisen tulipalon sattuessa vahingoitu ja siten pysäytä veden tuloa. Kaiken varalta on myös polttomoottori-pumppu pidettävä käyttövalmiina. Talvisin kuuluu palo-avanto välttämättömiin varotoimenpiteisiin.

Kaikissa työpisteissä olisi käytettävä ajanmukaisia laitteita ja välineitä. Nimenomaan maataloudessa on tämä puoli

Koulukodin kasvihuoneiden tuotteita myydään usein laitoksen ulkopuolellekin. — Käyrän pojat hoitelevat tässä tomaattihuonetta

huomattava ja sallittava oppilaiden perehtyä eri laitteiden käyttöön silläkin uhalla, että rikkoutumisia ja vahinkoja sattuu. — Koulukoti tarvitsee välttämättä ainakin yhden moottoriajoneuvon. Suotavaa olisi, että käytössä olisi kuorma-auton lisäksi myös henkilökuljetukseen soveltuva auto. Sellaisen avulla mm. hankintamatkat, lääkärikäynnit, retket ja muut kuljetukset sujuvat joustavasti.

Liiketoiminta

Koulukodeilla on mahdollisuus harjoittaa laitoksillaan ja laitteillaan liiketoimintaakin. Jos se voidaan yhdistää oppilaiden ammattikoulutukseen, on menettely varsin suositeltavaa. Laitoksen pesula voi suorittaa töitä ulkopuolisille. Samoin puu- tai metalliverstas saattaa tehdä tilaustöitä. Joskus on mahdollista sopia teollisuuslaitoksen kanssa siitä, että koulukodin verstaassa suoritetaan suurempaan valmistussarjaan kuuluvia töitä. Tällaiset erikoistyöt liittävät laitoksen työtoiminnan sopivasti yleiseen talouselämään, ja johtavat

oppilaat ymmärtämään työn laadulle sekä työnsuorituksen nopeudelle yleisesti asetettavia vaatimuksia. Kun ollaan kosketuksissa tuottavan teollisuuden kanssa, eivät laitoksessa käytettävät menetelmät jää jälkeen muusta kehityksestä, ilmiö, joka yksinomaan opetuksellisen ammattikoulutuksen kohdalla on yhtenä vaarana. Joskus esim. jonkin ammattikoulutuksen saaneet oppilaat moittivat kouluttajiaan siitä, että heille on opetettu vanhentuneita menetelmiä.

Koulukodin maatalan tuotteita voidaan myydä myös ulkopuolisille, vaikka melkoinen osa yleensä tulee käytetyksi laitoksen taloudessa. — Koulukodin johdon on kuitenkin erityisen tarkkaan valvottava, etteivät minkään työtoiminnan tarpeet saa vaikuttaa oppilaiden kasvatukselliseen käsitteilyyn.

Henkilökunta

Koulukodin henkilökunnalle tulee sekä määrällisesti että laadullisesti asettaa korkeat vaatimukset. Kasvatettavana on mitä hankalin oppilasaines, jonka käsittelyssä muissa olosuhteissa on epäonnistuttu. Henkilökunnan lukumäärän suhde oppilasmäärään on tavallisesti 1: 2—4. Mitä tehokkaammaksi halutaan laitoksen toiminta, sitä runsaampi ja erikoistuneempi henkilökunta on tarpeen. Yleensä on kannattavaa uhrata suhteellisen paljon pystyvän henkilökunnan kiinnittämiseksi ja säilyttämiseksi. Koulukodin perustamis- ja yleiskustannukset ovat siksi suuret, että säästäminen tämän olennaisimman tekijän kohdalla on huonoa taloudenhoitoa. Usein kuitenkin juuri henkilökunnan määrässä ja palkkauksessa on nähty edullisimmat säästämiskohteet. Kun laitoksessa joudutaan harkitsemaan tärkeysjärjestystä, olisi mieluummin tingittävä ulkonaisista olosuhteista ja teknillisistä laitteista kuin henkilökunnan tasosta.

Kun koulukodin toiminnan pääpaino on kasvatustoimen ja nimenomaan erityiskasvatuksen alueella, tulee koulukodin johtajan pätevyyden ratkaisevasti kuulua vastaavalle alalle.

**Henki-
löstön
lukumäärä**

Pätevyys

Ei ole tarkoituksenmukaista, että suurenkaan maatalan omistavan koulukodin johtaja olisi maatalousmies tai teknillisiä ammatteja edustavassa laitoksessa insinööri. Koulun ja ammattiopetuksen kouluttajat voivat olla alansa ammattimiehiä, mutta laitoksen yleisjohdon tulee edustaa erityiskasvatuksen linjaa. Tämä näkökohta on tärkeä nimenomaan sen vuoksi, että laitoksen johtajan mielessä hänen edustamansa erikoisala nousee helposti tärkeimmäksi. Siten maatalousmies johtajana saattaa ylpeillä tilan tuotolla ja insinööri teknillisen opetuksen tasolla ottamatta huomioon, että kumpikin ala koulukodissa on vain väline yleisemmän päämäärän palveluksessa.

Kasvatuksellinen valmennus on tärkeä osatekijä koulukodin jokaisen toimihenkilön koulutuksessa. Laitoksessa tuskin on työntekijää, joka ei välittömästi joudu oppilaitten kanssa tekemisiin. Kasvatuksellisen koulutuksen ohessa tulee erikoisalan edustajalla olla myös oman alansa koulutus siinä laajuudessa kuin hänen tehtävänsä edellyttää. Tilanhoidtajana saattaa siten olla agronomi, ammattikoulun johtajana insinööri tai tekniikko, emännöitsijänä talousopettaja jne. Jokainen alan edustaja joutuu hoitamaan työnsä verraten itsenäisesti, koska laitoksen johtajalta ei voi näissä tehtävissä edellyttää laajempaa perehtyneisyyttä. Muiden toimihenkilöiden erityisvalmennuksen tulee siten olla riittävä itsenäiseenkin toimintaan.

Koulukotiala on niin suppea, ettei erityistä henkilökunnan koulutuslinjaa yleensä voida missään yleisessä oppilaitoksessa järjestää. Kunkin ammatinhaaran peruskoulutus on siten saatava ao. alan erityiskoulussa, ja koulukodin omat näkökohdat on otettava huomioon laitosalan sisäisessä koulutustoiminnassa. Tällaisesta järjestelystä on kahdessakin mielessä etua. Jos toimihenkilö alusta alkaen saa koulutuksen vain ahdasta koulukotialaa silmällä pitäen, jää hänen näköpiirinsä helposti suppeaksi. Hänen näkemyksensä saattaa siten rajoittua vain laitoselämän piiriin, asenne, joka kasvattajalle on varsin kohtalokas. Oman alan peruskoulutus on tähdellinen sikäläkin, että on tarvittaessa mahdollista

siirtyä koulukodista muualle vastaavan alan tehtäviin. Laitostyö on varsin kuluttavaa. Saattaa olla, että työntekijä, jolle laitosala alkaa muodostua liian rasittavaksi, pystyisi vielä jossakin vähemmän henkilökohtaista panosta vaativassa tehtävässä suorittamaan normaalin työn. Jos hänellä on tällöin mahdollisuus siirtyä lähialalle, saattaa koulukodissa hankitulla kokemuksella olla hedelmöittävä vaikutus myös uuden toimen hoitoon.

Paitsi koulutusta ja erityisvalmennusta asetetaan koulukodin toimihenkilölle erityisiä vaatimuksia henkilökohtaisten ominaisuuksien ja etenkin sopeutumiskyvyn osalta. Hänen on pystyttävä saumattomasti mukautumaan yhteistyöhön, koska kasvatuksellinen vaikutus edellyttää samanlaista yleisasennoitumista jokaisen toimihenkilön taholta. Laitosyhteisö muodostaa pienen piirin, jossa vähäinenskin hankaus muodostuu helposti epäsovun aiheeksi. Riitaiset ja epäsosiaaliset yksilöt olisi pyrittävä seulomaan koulukotiin hakeutuvista työntekijöistä. Toimihenkilöiden sosiaalisen asennoitumisen tulisi olla siinä määrin aktiivista, että he pyrkisivät osallistumaan myös laitoksen ympäristön harrastuksiin. Koulukodin 'saariasema' johtaa helposti eristäytymiseen ja realiteeteista vieraantumiseen henkilökunnan piirissä. Tätä vaaraa olisi tietoisesti vastustettava ja pyrittävä pitämään yllä kosketusta muualle yhteiskuntaan. Lähellä sijaitseva asutuskeskus moninaisine rientoineen on tässäkin mielessä koulukodin kannalta hyödyllinen.

Ahdas laitosympäristö, jossa työntekijät joutuvat toisensa kanssa tekemisiin niin työssä kuin vapaa-aikanakin aiheuttaa myös eräitä 'ammattisairauksia'. Keskitytään liiaksi omaan pieneen piiriin, jonka vähäpätöisetkin asiat tulevat tärkeiksi. Riidellään helposti mitättömyyksistäkin. Saattaa olla toimihenkilöitä, jotka eivät tervehti toisiaan, virkaveljiä, jotka tuskin taipuvat vaihtamaan tehtäviensä edellyttämiä sanoja keskenään. Joskus jopa kinastellaan oppilaiden kuullen tai edellytetään näidenkin kannanottoa.

Laitoksen johtaja on erityisen huomion kohteena. Toimihenkilöt seuraavat tarkoin, että heihin suhtaudutaan tasa-

**Henkilö-
kohtaiset
ominai-
suudet**

puolisesti. Erikoistehtävien jako, huoneiden kunnostaminen, kaluston hankinta yms. aivan ulkonaiset seikat ovat tietyn rivaliteetin kohteena. Väittävätpä psykoanalyitikot, että laitoksen johtaja edustaa alaisilleen isähahmoa ja että toimihenkilöiden kilpailuasenne heijastaa sisarusten välistä kateutta. Toimihenkilön saama etu ei merkitse yksinomaan parempia olosuhteita, vaan se symbolisoi samalla 'isän' taholta tulevan suosion määrää. Tästä johtuisivat kyseisissä olosuhteissa esiintyvät voimakkaat tunnelataukset.¹

Koulukodissa, kuten aina moniportaisessa hierarkiassa, on vaaransa myös siinä, että aggressioita ja jännityksiä voidaan purkaa alaspäin. Koettuaan epäonnistumisen jossakin tehtävässä laitoksen johtaja saattaa asennoitua normaalia jyrkemmin alaistensa edesottamuksiin, jotka edelleen voivat siirtää mielipahansa oppilaisiin reagoimalla suhteettoman kiivaasti mitättömiinkin hairahduksiin.

Tällaiset vaarat, jotka liittyvät laitostyöhön yleensäkin, eivät aina ole vältettävissä, mutta jo niiden olemassaolon tiedostaminen vähentää konfliktin mahdollisuuksia.

Toimihenkilöä valittaessa on kiinnitettävä huomiota myös siihen seikkaan, että nuorisoa hoitava laitos saattaa houkuttella puoleensa eräitä epänormaaleihin viettymyksiin taipuvaisia yksilöitä. On erittäin kohtalokasta, jos tällaiset henkilöt ovat kasvattajan asemassa.

Koulukodin henkilökunnan kokoonpanossa on tärkeätä, että molempien sukupuolien edustus on pääpiirtein yhtä suuri. Alaikäiset tarvitsevat sekä mies- että naispuolisia kasvattajahahmoja. Tämä on tärkeätä silloinkin, jos oppilaskoukko edustaa vain yhtä sukupuolta. Molempien sukupuolien edustajia tulisi olla kasvatuksellisesti vastuunalaisissakin asemissa. Täten esim. se tapa, että tyttölaitokset usein 'miehitetään' etupäässä naispuolisella työvoimalla ja miespuolisia työntekijöitä toimii vain aputehtävissä, on katsottava epäonnistuneeksi.

Joskus muodostaa ongelman kysymys naimattomien tai naimisissa olevien toimihenkilöiden erityisestä sopivuus-

¹ Gustav Jonsson: Personal på anstalt.

desta laitostehtäviin. Kummankin ryhmän kohdalla on sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia. On ilmeistä, että omia lapsiaan kasvattanut henkilö herkemmin oivaltaa vieraankin lapsen aseman kuin sellainen, jolla ei tätä kokemusta ole. Naimisissa oleva säilyttää lisäksi paremmin mielenterveytensä ja on vailla jännityksiä, joita helposti patoutuu naimattoman työntekijän mieleen. Viimeksi mainitun kohdalla sen sijaan paneutuminen työhön saattaa olla omakohtaisempaa. Oppilas saa häneltä osakseen enemmän mielenkiintoa ja harrastusta kuin perheelliseltä, jonka kiinnostus kasvatusasioihin saattaa keskittyä ehkä etupäässä omiin lapsiin. Toisaalta naimaton voi liiaksikin pyrkiä tyydyttämään omia tarpeitaan juuri oppilaiden avulla. Sopivin ratkaisu on ilmeisesti se, että henkilökunnassa on sekä naimattomia että avioituneita työntekijöitä.

Henkilökunnan mielenterveydelliset ongelmat edellyttävät koulukodeissa erityistä ennakkoharkintaa. Toimihenkilöt joutuvat siellä normaalia runsaammin ärtymyksen ja aggression kohteeksi oppilaiden taholta. Työntekijöiden täytyy jatkuvasti hallita reaktioitaan. Tällainen asiointila edellyttää vastapainoksi tilaisuutta rentoutumiseen. Henkilökunnan asumisolosuhteet olisi sen vuoksi järjestettävä niin, että irtautuminen laitosrutiinista on mahdollista.

Usein henkilökunnalle on koulukodissa järjestetty yhteinen asuma-alue erilleen varsinaisesta laitoksesta. Joskus sijoitetaan toimihenkilöiden asuntoja 'strategisiin' paikkoihin oppilaiden karkaamisvaaran takia. Voi kuitenkin syystä kysäistä, eikö laitosten aseman suljetun luonteen välttämiseksi olisi pyrittävä siihen, että itse laitosalueella asuisi vain välttämätön vähimmäismäärä toimihenkilöitä. Suuri osa työntekijöistä voisi tavallisten kansalaisten tavoin sijoittua lähiympäristöön tai ehkä asutuskeskukseen. Liikennevälineet ovat nykyään siinä määrin kehittyneet, että toimihenkilöt saadaan tarvittaessa riittävän nopeasti käsille. Jos työntekijöiden enemmistö asuisi koulukodin ulkopuolella, laitos välttyisi samalla rakentamasta asuntoja. Asuntojen tarjoaminen on tosin ollut koulukodille yksi keino työnteki-

**Mielen-
terveys**

jöiden palkkauksen parantamiseen, mutta tarkoituksenmukaisempaa olisi antaa vastaava rahallinen korotus.

Henkilökunnan omien lasten osalta saattavat laitosolosuhteet joskus muodostua ongelmaksi etenkin silloin, kun omat lapset ovat eri sukupuolta kuin laitosoppilaat. Tyttö saa poikalaitoksessa eräänlaisen 'prinsessan' aseman, joka ei suinkaan ole hänen kehitykselleen eduksi. Poika puolestaan joutuu tyttölaitoksessa helposti oppilaiden hemmottelemaksi pienenä ja vanhempana kukaties johdetuksi vähemmän suotaviin leikittelyihin. — Eräät toimihenkilöt ovat välttäneet kysymyksen sijoittamalla kouluikäiset lapsensa asumalaitoksiin tai kouluun vieraalle paikkakunnalle. — Henkilökunnan pääosan asuminen laitoksen ulkopuolella tuo ratkaisun myös tähän pulmaan. Jos toimihenkilöiden lapset joutuvat välittömästi tekemisiin oppilaiden kanssa samanaikaisesti kuin heidän vanhempansa ohjaavat oppilasjoukkoa, saattaa syntyä 'mustasukkaisuustiloja'. Yleensäkin koulukodin oppilasjoukossa vallitsee eräänlainen vastustushenki henkilökunnan lapsia kohtaan. Siksi esim. kilpailut näiden ja oppilaiden välillä eivät ole suotavia.

Henkilöstön jako Koulukodin henkilöstö jakautuu tehtävänsä luonteen perusteella kolmeen pääryhmään: *erityiskasvatuksellinen henkilöstö, opetus- ja koulutushenkilöstö ja teknillis-taloudellinen henkilöstö.*

Erityiskasvatuksellinen henkilöstö Laitoksen yleinen johto keskittyy tarkoituksenmukaisimmin yhden henkilön, johtajan, käsiin. Vain siten on mahdollista alistaa jokainen koulukodin osatekijä edistämään yhteistä päämäärää. Johtajan työn keskeisimmän panoksen tulee olla kasvatuksellisella alueella ja hänen on tunnettava itsensä henkilökohtaisesti vastuunalaiseksi tekemistään ratkaisuksista. Hän huolehtii myös siitä, että laitoksen toiminta sujuu asianmukaisesti ja olosuhteet täyttävät tietyt perusvaatimukset. Kun oppilasjoukko on laitoksessa läpi vuorokauden, on johtajalla tuskin koskaan hetkeä, jolloin hän ei tuntisi vastuun painoa. Näin on laita silloinkin, kun henkilökohtaista puuttumista asioihin ei tarvita. Mielenterveytensä kannalta johtajalla tulisi siksi olla tilaisuus irrottautua

vastuusta lomien lisäksi määräajoin työkaudenakin. Tästä syystä koulukodissa tarvitaan apulaisjohtaja. Tämä voisi johtajan kanssa vuorotella esim. siten, että kumpikin olisi omalla viikollaan vastuussa laitoksesta iltaisin, öisin ja viikonloppuina.

Suuremmissa koulukodeissa apulaisjohtajan virka tarvitaan erillisenäkin, mutta useimmiten tehtävä on hoidettavissa muun toimen ohessa. Yksi tällainen on jälkihuoltajan eli kuraattorin virka. Kuraattori/apulaisjohtaja voisi laitoksessa toimia etupäässä vapaa-aikatoiminnan ohjaajana ja siten ottaa vastuun yhdestä laitostyön haarasta. Tässä asemassa hänellä samalla olisi mahdollisuus suorittaa työnsä vaatimia matkoja.

Erityiskasvatuksellisen käytännön työn suorittajana toimii ohjaajien ryhmä, jonka vastuulla oppilaiden henkilökohtainen kasvatusta on. Johtajan apuna erityiskasvatuksellisesti linjalla tarvitaan lisäksi psykologi ja sosiaalityöntekijä. Myös ulkopuoliseen asiantuntemukseen kuten psykiatriin sekä henkilökohtaisen huollon ja ryhmähuollon suorittajiin voidaan turvautua.

Oppilaan välittömän kasvatuksen kannalta on ohjaajan tehtävä kaikkein keskeisin. Ohjaaja on se henkilö, jonka tulisi kotikunnassa edustaa isä- ja naispuolisena, äitihahmoa ja jonka kautta suurin osa kasvatusta tapahtuu. Asiantuntija asettaa ohjaajalle suuret vaatimukset sekä koulutuksellisesti että myös henkilökohtaisten ominaisuuksien osalta. Huomioon ottaen kuitenkin sen, että heillä on tukeaan koulukodin kasvatuksellinen johto, voidaan koulutuksellisista tavoitteista jossakin määrin tinkiä. Tarvittavan perustan antavat opinnot kasvatustieteissä, psykologiassa ja nuorisotyössä. Erikoistuminen on suoritettava varsinaisen työtehtävän ohessa. Koulutuksen pituuden ja vaativuuden osalta ala on rinnastettavissa lähinnä kansakoulunopettajan ammattiin.

Opetus- ja koulutushenkilöstön muodostavat opettaja, ammattiopettaja ja työnjohtaja. Heillä on kullakin oma erikoisalansa, jonka puitteissa he osallistuvat oppilaiden kasva-

**Koulutus-
henkilöstö**

tukseen. Erityiskasvatukselliset näkökohdat ovat tämän ryhmän kohdalla vähemmän määräävässä asemassa, vaikka heidänkin tulee tarvittaessa pystyä ymmärtämään menettelytapoja ja asennoitumaan yleisen kasvatuspäämäärän edellyttämällä tavalla. Myös vapaa-aikatoiminnan ohjaaja kuuluu tähän ryhmään.

**Talous-
henkilöstö**

Teknillis-taloudelliseen henkilöstöön luetaan se osa henkilökuntaa, joka huolehtii 'pyörien pyörimisestä', kuten koneistojen ja laitteiden hoitajat, emännöitsijät, sairaanhoitajat, autonkuljettajat, työnjohtajat, toimistohenkilökunta ym.

Laitoksen koko ratkaisee, saadaanko kunkin erikoistehävän hoitoon erillinen toimihenkilö vai onko töitä yhdistettävä samalle henkilölle. Yleisenä päämääränä olisi pidettävä sitä, että tärkeimpiin tehtäviin saataisiin päätoiminen ja niihin koulutettu henkilöstö. On virheellistä säästämistä, jos esim. johtajaa kuormitetaan siinä määrin hallinto- ja toimistotehtävillä ym. teknillisillä askareilla, ettei hän ehdi paneutua kasvatustyön hoitoon. — On myös kyseenalaista, onko tarkoituksenmukaista antaa esim. opettajan lisätehtäväksi huolehtia kotikunnan kasvatustyöstä. Se jossakin määrin auktoritatiivinen asenne, jota hän opettajana joutuu käyttämään, saattaa vaikeuttaa pyrkimystä päästä henkilökohtaiseen suhteeseen oppilaan kanssa.

Johtajan käsissä varsin tiukasti toimiva koulukoti on tehokas kasvatusväline, mutta näin huomattavaan keskitykseen sisältyy vaarojakin. Johtaja saattaa toimia epätaroituksenmukaisesti, eikä hänen alaisensa henkilökunta voi alistetun asemansa vuoksi asiaintilaa korjata. On täten tärkeätä, että koulukodilla on ulkopuolinen valvoja. Sen tarkastuksen lisäksi, jonka valtion tai kunnan viranomaisen suorittaa, tarvitaan myös paikallinen kontrollielin. Tämän vuoksi koulukodilla tulee olla johtokunta, jolle ei kuitenkaan ole syytä asettaa varsinaisia hallinnollisia tai kasvatuksellisia velvollisuuksia. Sen päätoimena on yhteiskunnan puolesta tarkkailla, että asiat sujuvat normaalisti ja auttaa koulukotia sen työssä. Mm. suhteiden luomisessa ympäris-

töön ja mahdollisesti syntyvän kitkan helpottamisessa johtokunta on paikallaan. Johtokunta saattaa suorittaa myös sellaisia ratkaisuja, joita koulukodin johtaja ei itse jäävinä pysty päättämään.

7. Koulukotijärjestelmiä

**Oppilas-
jaottelu** Edellä esitetty tarkastelu on pääasiassa pitäytynyt yksityisen koulukodin puitteisiin. On kuitenkin eräitä kysymyksiä, jotka edellyttävät usean koulukodin yhteistointa. Näin on laita silloin, jos jollakin alueella kukin koulukoti erikoistuu kasvattamaan vain määrätynlaista oppilasainesta. Kasvatustoiminnan kannalta pidetään yleensä edullisena, että oppilaiden joukko on joissakin suhteissa homogeenista. Tällainen asiointi helpottaa kasvatuksellisia järjestelyjä, koska aina on yksinkertaisempaa tyydyttää yhdenmukaisen kuin erilaisista yksilöistä koostuneen ryhmän tarpeita. Tähän perustuu mm. koulujen luokko-opetus. Myös koulukotien piirissä sille on sovellutusmahdollisuuksia.

**Älykkyyss-
taso** Koululuokkien ja ammattikurssien muodostaminen edellyttää yhtenäistä oppilasjoukkoa, koska muutoin laitokset joko tulisivat tavattoman suuriksi tai yhdessä opetettavat ryhmät pieniksi. Pyrittäessä suhteellisen pieniin laitoksiin, edellyttää jo oppilaiden opetus ja koulutus *älykkyyss-tason* perusteella tapahtuvaa yhdenmukaistamista. On tuskin suositeltavaa sijoittaa samaan koulukotiin sekä apukoulutasoista että normaalia oppilasainesta. Älyllisesti rajoittuneiden erottaminen omiin laitoksiinsa on eduksi myös sikäli, että rajoittuneemmat yksilöt joutuvat helposti älykkäämpiensä kiusattaviksi tai narrattaviksi. Jaottelussa ei kuitenkaan ole tarpeen mennä kahta ryhmää pitemmälle: *normaalilahjaiset ja apukoulutasoiset*. Varsinaiset syvemmin vajaamieliset joutuvat yleensä sijoitettaviksi omiin laitoksiinsa.

Älykkyystason ohella on oppilaiden *ikä* toinen soveltuva ryhmittelyperuste. Varsinaiset kouluikäiset ovat sekä tarpeiltaan että harrastuksiltaan erilaisia kuin murroskauttaan elävät vanhemmat oppilaat. Pieniä tovereita helposti käytetään isompien apureina ja kiusaamisen kohteina. Varttuneet puolestaan kärsivät siitä temmellyksestä ja melusta, joka on ominaista pienempien oppilaiden leikeille. Tälläkin alueella yleensä riittänee karkeahko jako *kouluikäisiin* ja *ammattikoulutusikäisiin*.

Ikä

Myös oppilaiden *sopeutumattomuuden aste* tai *laatu* saattaa soveltua jaotteluperusteeksi. Helposti ohjattavat voidaan sijoittaa yhteen laitokseen ja hankalammat oppilaat toiseen. Tällöin järjestysvaatimus edellisessä koulukodissa pysyy varsin lievänä jälkimmäisen vaatiessa tiukempaa otetta. Sopeutumattomuuden laatuakin voidaan pitää yhtenä näkökohtana. Meidän maassamme on mm. valtion koulukotien piirissä pyritty kokoamaan siveellisesti hairahtuneet tytöt yhteen koulukotiin. Otaksutaan, että näin menetellen eivät laajan seksuaalisen kokemuksen saaneet oppilaat pääse levittämään asenteitaan ja tietouttaan niiden mieliin, jotka tässä suhteessa ovat viattomia. Myös se seikka, että ensiksi mainituilla silloin tällöin on sukupuolitauteja, on omiaan helpottamaan hoitojärjestelyjä.

Muita jaotteluperusteita

Jos koulukotien ammattivalikoimaa halutaan pitää runsaana, saattaa *koulutushaara* olla järkevä sijoitusperuste. Täten voidaan yhteen laitokseen keskittää kaikki tietynlaisia ammattivalmennusta tarvitsevat ja kehittää koulukodin laitteet ja opetusvälineet mahdollisimman täydelliseksi.

Samaan järjestelmään liitettävien koulukotien määrä, koko ja erikoispiirteet useimmiten sanelevat ne pääsuunnat, joita oppilasryhmittelyssä joudutaan noudattamaan. Erikoistapauksissa vaikuttavat sijoitukseen oppilaiden yksilölliset ominaisuudet ja ympäristön olosuhteet. Toisissa tapauksissa saattaa olla edullista sijoittaminen kodin läheisyyteen, jotta yhteydenpito sinne sujuisi suotuisasti. Joskus voi kauempana sijaitseva laitos olla suotuisampi kodin haitalli-

sen vaikutuksen takia. Kussakin koulukodissa on oma ilma-
piirinsä, toinen laitos on järjestykseltään tiukempi, toinen
ehkä 'lämpimämpi'. On oppilaita, joiden kohdalla tällainen
seikka, jopa jonkin tietyn kotikunnan ilmapiiri tai määrätyn
kasvattajan henkilökohtainen kyky voi sanella ratkaisun.
Yleiset säännöt antavat vain karkean sijoituskaavan, eivät
yksityistapaukseen soveltuvaa ratkaisua.

Koulukotien erikoistuminen on herättänyt myös vasta-
väitteitä. On sanottu, että elävässä elämässä joudumme
tekemisiin kaikenlaisten ihmisten kanssa ja laitoksen homo-
geeninen oppilasaines muodostaa epänormaalin käsvatustilanteen. Tällaista pelkoa tuskin voidaan pitää perusteltuna. Yhdenmukaistamista ei koskaan voida viedä ehdottomuuteen saakka. Ihmisyksilöt muodostavat jo sinänsä siinä määrin vaihtelevan ryhmän, että oppilasaines on todella homogeeninen vain laitoksessa, jossa on ainoastaan yksi oppilas. — On myös sanottu, että pyrkimys perheenomaisuuteen edellyttäisi eri-ikäisiä lapsia samassa kotikunnassa ja laitoksessa. Suositeltu karkeahko oppilasjaottelu riittänee pitämään kuitenkin oppilasjoukon ikärajat samoina kuin perheissä yleensä. Itse asiassa eivät perheessäkään kovin eri-ikäiset lapset muodosta varsinaisesti kasvattavaa sisarusryhmää, koska lasten harrastukset eri kehitysvaiheissa ovat erilaiset. Jokaiselle lapselle ovat merkittävimmät iältään läheisimmät sisarukset.

On lisäksi muistettava, että ikärajat ovat koulukotijärjestelmissä liukuvia. Yleiset suositukset tarkoittavat tavallisesti ikärajaa laitokseen otettaessa. Kun oppilaat kotiutuvat eri aikoina, tapahtuu jatkuvasti yliliukumisia. On tosin käytetty myös sellaista menettelyä, että oppilas sivuutettuaan laitoksen ikärajan siirretään toiseen koulukotiin. Tällainen järjestely tuskin on suositeltavaa, koska se vaatii nuorelta uutta sopeutumisprosessia. Uusien kasvattajien on perehdyttävä häneen ja pyrittävä saavuttamaan hänen luottamuksensa. Laitossiirto on perusteltu vain silloin, jos pakottavat syyt, esim. ammattivalmennuksen saanti tms. tekevät sen välttämättömäksi. Joskus on ajateltavissa, että koulu-

kotiin epäonnistuneena palautettava oppilas sijoitetaan uuteen laitokseen.

Koulukotien erikoistuminen edellyttää riittäviä tutkimus- ja jaottelumahdollisuuksia. Erikoistuneessa koulukotijärjestelmässä ei ole mahdollista nojautua sijoituksessa yksinomaan asiakirjoihin. On tärkeätä, että kasvatussuunnitelma laaditaan paikassa, jolla on myös oppilaan henkilökohtaista tuntemusta ja joka sen ohessa tuntee järjestelmän laitosten mahdollisuudet ja edellytykset. Tästä syystä koulukotijärjestelmä yleensä edellyttää erityisen tarkkailu- ja tutkimuslaitoksen tai useampien tällaisten laitosten olemassaoloa. Niin on laita meidän maassamme ja myös mm. Englannissa, missä maa on jaettu omat lajittelukoulunsa (classifying-school) käsittäviin alueisiin.

**Tutkimus
ja jaottelu**

Vastaanottokodin tehtävä ei rajoitu vain sopivan koulukodin valintaan. Sen on laadittava kasvatussuunnitelma silmällä pitäen kaikkia niitä mahdollisuuksia, joita on käytettävissä. On harkittava, onko koulukotisijoitus tarkoituksenmukainen ja jos on, missä vaiheessa ja kuinka kauan sitä on käytettävä, sekä kaavailtava nuoren kehitystä pitkällä tähtäimellä. — Tällainen laaja tehtävä edellyttää, ettei nuorta koskevaa ratkaisua tehdä ennen tarkkailututkimuksen valmistumista. Näin ollen tulisi paikallisen viranomaisen käytettävissä olla vastaanottokoti. Jos viranomaiselle tulee ratkaistavaksi muu kuin aivan triviaali tapaus, tulisi perusratkaisuna olla nuoren sijoittaminen tutkittavaksi vastaanottokotiin. Saatuihin tutkimustuloksiin ja suosituksiin nojautuen paikalliset olosuhteet ja mahdollisuudet tunteva viranomainen voi sitten tehdä ratkaisunsa.

Koulukotien yhteistoimintaa voidaan ajatella myös kotiuttamiskysymyksen puitteissa. Joskus todetaan jonkin laitoksen soveltuvan hyvin tietylle oppilaalle, mutta se on kovin etäällä hänen kodistaan ja mm. jälkivalvonta jää tehottomaksi. Joissakin tapauksissa saattaa silloin sopivasti sijaitseva vastaanottokoti hoitaa jälkivalvontatehtävän.

Meidän maassamme ovat valtion koulukodit erikoistuneet seuraavasti:

a) tytöt

- *Yläneen tyttö koti*: varttuneet, etupäässä seksuaalisesti hairahtuneet neitokset
- *Vuorelan koulukoti*: muu koulukotiin saapuva tyttöainees

b) pojat

- *Järvilinnan vastaanottokoti*, jonka kautta kulkee valtion koulukoteihin saapuvien poikien valtaosa ja jossa heille laaditaan kasvatussuunnitelma
- *Käyrän koulukoti*: apukoulutaisoiset
- *Kylliälän koulukoti*: apukoulutaisoiset
- *Koivikon koulukoti*: normaalilahjaiset, kansakoulun alempien luokkien oppilaat
- *Sippolan koulukoti*: normaalilahjaiset, varttuneemmat kouluikäiset
- *Pernasaaren koulukoti*: kansakoulun viimeisiä luokkia käyvät ja oppivelvollisuusiän sivuuttaneet, jotka tarvitsevat ammatti- tai työkoulutusta lähinnä maatalouden aloilla
- *Kotiniemen koulukoti*: kansakoulun viimeisiä luokkia käyvät ja oppivelvollisuusiän sivuuttaneet, jotka ovat kotoisin kaupungeista tai taajamista ja tarvitsevat tämän ympäristön mukaista ammatti- tai työkoulutusta
- *Harvialan nuorisosiirtola*: suhteellisen sopeutuvat varttuneet nuorukaiset, jotka tarvitsevat valvottuja olosuhteita. Harvialan oppilaat asuvat laitoksessa, mutta käyvät työssä ulkopuolisilla työnantajilla
- *Östensö skolhem*: ruotsinkieliset pojat. Oppilaat sijoitetaan useimmiten ilman vastaanottokodin välitystä

8. Laitoskasvatuksen tuloksia

Laitoskasvatuksen tulosten esittäminen on varsin epävarmalla pohjalla. Kysymykseen tulevat hyvin moninaiset näkökohdat. On otettava huomioon koulukotien saama erityisen poikkeava oppilasjoukko, joka usein joudutaan hoitamaan kasvatuksellisesti epäsuotuisana ikä kautena. Mukana on epäilemättä ainesta, jota tuskin millään keinolla voidaan enää korjata täysin sosiaaliseksi. Sataprosenttista tulosta ei siten mikään koulukoti saata odottaa, jos oppilas-aines joudutaan ottamaan valikoimattomana.

**Onnistu-
misen
määreet**

Voidaan kysyä, millaista tulosta on pidettävä menestyksenä ja millaista epäonnistumisena. Onko koulukoti onnistunut vain silloin, kun kasvatti koko ikänsä pysyy 'kaidalla tiellä'? Riittääkö se, että oppilas muutaman vuoden ajan pystyy sopeutumaan tai että hänen kasvukautensa sujuu myönteisissä merkeissä? Osoittaako onnistumisen se, että oppilaan koulukotiin vienyt epäsosiaalisuuden piirre on jäänyt pois?

Oppilaan *sosiaalinen sopeutuminen* on koulukodin kasvatuksen kokonaistavoite ja siksi siinä onnistumista tai epäonnistumista on pidettävä kriteerinä. Myönteisen kauden pituutta tuskin voidaan tarkoin määritellä. Selvemman tuloksen antaa esim. ilmoitus siitä, että niin ja niin suuri osa oppilaista on menestynyt määräkauden kuluessa, esim. kolmen, viiden tai kymmenen vuoden aikana laitospäivien jälkeen.

Oman ongelmansa muodostaa kysymys sosiaalisen sopeutuvuuden vaatimustasosta. Onko edellytettävä täysipainoista kansalaista vai riittääkö karkeimmista virheistä, ts. suora-

naisista rikoksista erillään pysyminen onnistumisen edellytykseksi. Jälkimmäinen kanta on ilmeisesti sikäli perusteltu, että oppilaan sijoittaminen koulukotiin on tavallisimmin tapahtunut tämän jyrkemmän epäsosiaalisuuden merkeissä.

Jonkinlaisen kuvan koulukotioppilaiden sopeutumisprosessin edistymisestä voi saada myös edellä selostetun rangaistuspäiväkirjatutkimuksen perusteella vertaamalla samojen oppilaiden 'ansioluetteloa', ts. koulukotia edeltävän ajan pahantapaisuutta koulukotivuoden rikkomuksiin. Sivulla 187 olevat kuviot osoittavat tulokset.

Luvuista käy ilmi, että varastelujen osuus on huomattavasti vähentynyt sekä poikien että tyttöjen kohdalla. Poikien muutkin vaikeudet osoittavat heikkenevää suuntaa. Vieläpä karkaaminenkin, jota usein pidetään koulukotien erikoisilmiönä, on vähentynyt. Tyttöjen osalta suunta on varkauksien suhteen sama, mutta sopeutumattomuuden ja karkailujen piirinä päinvastainen. — Voidaan kysyä, mistä tällainen erilaisuus johtuu. Yhtenä selityksenä olisi se, että tyttölaitoksiin saapuva aines on ilmeisesti huomattavasti hankalampaa kuin koulukotien pojat. Saapuuhan tyttöjä koulukoteihin vain noin kolmannes poikien lukumäärästä, ts. tyttöaines on valikoidumpaa. Tällaisten erityisen vaikeiden oppilaiden sijoittaminen yhteen on saattanut aiheuttaa ärtyneisyyden lisääntymistä. — Jos tämä ajattelu pitää paikkansa, olisi samaan laitokseen varottava sijoittamasta useita erityisen poikkeavia oppilaita.

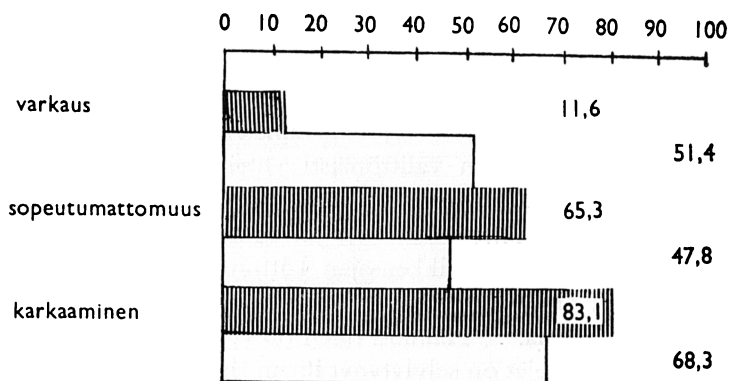
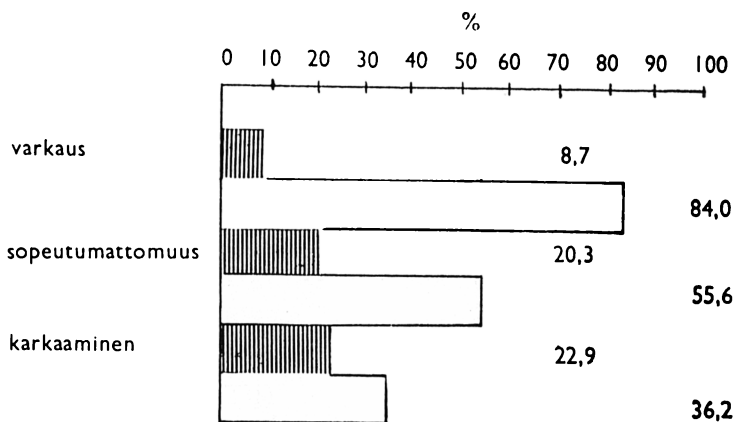
Selostetut tulokset tuskin ovat merkinä yksinomaan koulukodin kasvatustyön tehokkuudesta. Ne osoittavat lähinnä sen, kuinka laitoksen järjestetyt olosuhteet ja valvottu elämä jo sellaisenaan aikaansaavat pahantapaisuuden vähenemistä. Vähentyminen on ollut suurin varkauden kohdalla, joka on poikien keskeisin ja tyttöillään verraten runsaasti harrastettu pahantapaisuuden laji.

Maassamme on tutkittu myös koulukotikasvattien menestymistä pitemmällä tähtäimellä. Vuosina 1946—50 tehtiin jälkivaihetutkimus,¹ joka käsitti vv. 1921—1927 Järvi-

¹ Saari: Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena.

LAITOSRIKKOMUKSET JA PAHANTAPAIKUUS

Valtion koulukodeissa v. 1956 rangaistuspäiväkirjoihin merkityt rikkomukset ja samojen oppilaiden varhaisempi pahantapaisuus.¹

Rikkomuksia

koulukodissa

aikaisemmin

¹ Laskelma on suoritettu samoin kuin sivulla 116 tehdyt vertailut.

linnan vastaanottokodin kautta valtion koulukoteihin saapuneet 465 poikaa. Tutkimusaineiston kohtaloista saatiin tietoja sekä varsinaisten koulukotien asiakirjoista että monista virallisista lähteistä. Koulukotivaiheen jälkeinen kausi oli keskimäärin 15 vuoden pituinen ja vuonna 1946, jolloin mm. rikollisuustilastot koottiin, pojat olivat 30—40 vuoden ikäisiä miehiä. Tällöin ihmisen rikollisin ikäkausi on jo takanapäin ja aineiston rikollisuudesta saatu kuva todennäköisesti on varsin lähellä todellista asiaintilaa.

Tulokset olivat seuraavat:

JÄLKIRIKOLLISUUS

Valtion koulukoteihin vv. 1921—1927 saapuneiden poikien myöhempi rikollisuus.

	N	%
ei rangaistu	223	48.0
kerran rangaistu	104	22.4
uusintarikollinen	121	26.0
ei tietoa	17	3.6
	465	100.0

Jälkikauteen sisältyi kaksi yhteiskunnan kriisikautta, 1930-luvun alkupuolen pula-aika ja sotavaihe vv. 1939—1945. Osa rikollisuudesta olikin välittömästi yhteiskunnan epänormaalien olosuhteiden aiheuttamaa. Mm. yksinomaan sotilasrikkomuksiin syylistyneitä oli 30. Mukana oli myös säännöstelyrikoksia ym. poikkeusajan laittomuuksia, joten normaalimmissa olosuhteissa luvut olisivat ilmeisesti olleet vieläkin suotuisampia. — Näinkin ollen on karkeana tuloksena, että pojista puolet on selviytynyt ilman rikoksia ja noin neljännes on katsottava uusintarikollisiksi. Tuloksen täsmällistä merkitystä on vaikea arvostella. Ei voida päätellä, kuinka suurelle osalle sosiaalinen elämäntapa ylimalkaan olisi ollut mahdollista. — Silti tulos verrattuna muualla saatuihin lukuihin on keskitasoa parempi.

Koulukotien nykyisen oppilasaineksen kohdalla jouduttaneen tyytymään vähäisempiin onnistumisprosentteihin, koska

viime vuosien oppilaat ovat ilmeisesti kasvatuksellisesti aikaisempaa hankalampia. Koulukotien oppilaiden lukumäärä on pysynyt samana useita vuosikymmeniä. Kun nuorison määrä on lisääntynyt, saapuu koulukoteihin prosentuaalisesti pienempi ja siten nähtävästi entistä hankalampi osa. Toisaalta on myös koulukotien kasvatustoiminnassa tapahtunut tehostumista, joten onnistumisia on ehkä odotettavissa vaikeammissakin tapauksissa.

Koulukodit muodostavat erinomaisen tutkimuskentän, jonka mahdollisuuksia olisi myös täysin määrin käytettävä hyväksi. Olisi kokeiltava erilaisten kasvatusmenetelmien käyttökelpoisuutta ja pyrittävä etsimään tehokkaimmat keinot. Näin ollen tulisi tutkimustoiminnan kuulua olennaisena osana koulukotien työhön. Kasvattaja ei ole koskaan valmis. Aina nousee esiin uusia ongelmia vaatiessaan ratkaisuaan.

LOPPUSANAT

Koulukotikasvatuksen yksityiskohtien tarkastelu on kerran toisensa jälkeen tuonut esille sen toteamuksen, ettei laitostyö voi eristäytyä muusta suojelukasvatustoiminnasta. Koulukotien mahdollisuudet ja keinot, vieläpä päämäärätkin riippuvat ratkaisevasti siitä, millä tavoin niiden toiminta niveltyy pääasiaan, suojelukasvatustyöhön. Viimeksi mainitun kehittyminen tulee vääjäämättömästi muuttamaan myös koulukotien tavoitteita, jopa menetelmiäkin.

Suojelukasvatustoiminta ei ole vieläkään saavuttanut täysin itsenäistä ja jäsentynyttä asemaa yhteiskunnan yhtenä työmuotona. Useissa maissa se edelleen läheisesti liittyy rikollisuuden torjuntaan. Meidän oloissamme vaikuttaa jatkuvasti suojelukasvatuksen syntymälinjoilta periytyvä dualismi rikollisuuden torjunnan ja turvattomien lasten huollon välillä. Yhtenä kehitystuloksena tapahtunee meilläkin selkeämpi hahmottuminen ja sen seurauksena rikosoikeudellisen vastuuikärajan nouseminen. Tällöin suojelukasvatuksen kohteeksi joutuu entistä varttuneempia ikäluokkia, seikka, joka ei voi olla vaikuttamatta myös kasvatusmenetelmiin.

Toteamukset yksilön sosiaalisen kehityksen riippuvuudesta varhaisvuosien kokemuksista kehottaisivat ryhtymään torjuntatoimiin jo mahdollisimman aikaisessa ikäkaudessa. Onnistumisen edellytykset olisivat tällöin suurimmat. Näiden varhaisvuosien sopeutumattomuuden piirteet ovat kuitenkin helposti harhaanjohtavia. Tarvitsemme keinoja löytääksemme ne lapset, joiden kohdalla toimenpiteitä tarvittaisiin.

Ensimmäinen ajankohta, jolloin yhteiskunta puuttuu lapsen elämään, on oppivelvollisuuskoulun alkaminen. Jo tällöin nousee esille joukko sopeutumisongelmia, ja viimeistään silloin tulisi voida ratkaista, onko olemassa toimenpiteiden tarvetta. Tarvitaan vain luotettava keino, joka erottelisi 'jyvät akanoista'. Jos tässä vaiheessa voitaisiin suhteellisen luotettavasti tunnistaa vaaravyöhykkeessä olevat, olisi mahdollista saattaa nämä lapset erityisen huomion kohteeksi. Ehkä tämä lisääntynyt huolenpito muodostaisi sellaisen estävän tekijän, joka pidättäisi asianomaiset myöhemmin haittautumasta. Mikäli erottelukeino olisi kyllin varma, voitaisiin jo tässä vaiheessa ryhtyä vaativampaankin kasvatustyöhön.

Epäsosiaalisten yksilöiden vastaisen kehityksen arvioimiseksi on kehitelty erilaisia ennustejärjestelmiä. On kiinnitetty huomiota yksilöllisiin ominaisuuksiin ja ympäristölliisiin seikkoihin sekä tarkasteltu erilaisten piirteiden ennuste-arvoja. Järjestelmiä voidaan tietenkin rakentaa miten monenlaisia hyvänsä. Käyttökelpoisen menetelmän edellytyksenä on helppokäyttöisyys ja luotettavuus. Esille tulevat näkökohdat tulisi voida suhteellisen helposti määritellä ja myös luokitella eri asteisiin.

Muuan amerikkalaisen aviopari Glueckin esittämä ennustemenetelmä¹ näyttää monessa suhteessa täyttävän em. vaatimukset. He vertasivat eräässä tutkimuksessaan rikollista ja ei-rikollista poikaryhmää sekä totesivat prognostisesti merkitseviksi mm. seuraavat seikat, jotka voidaan havaita jo lapsen varhaisvaiheissa (suluissa ko. piirteen asteet): isän kurivaatimus (liian jyrkkä; höllä; luja, mutta ystävällinen), äidin valvonta (sopimaton; tyydyttävä; sopiva), isän kiintymys (välinpitämätön tai vihamielinen; lämmin; liian suojeleva), äidin kiintymys (välinpitämätön tai vihamielinen; lämmin; liian suojeleva), perheen yhteenkuuluvuus (hajanaainen; eräitä yhteenkuuluvuuden piirteitä; kiinteästi yhteenkuuluva). — Kullekin piirteelle Glueckit laskivat ns. painotetun pistearvon, joka osoitti kyseisen ominaisuuden jakautumisen aineiston rikollisen ja ei-rikollisen osan kes-

¹ Glueck: Unraveling juvenile delinquency.

ken. Siten kävi ilmi, että niistä, joiden isien kurivaatimus oli ollut 'höllä', 59,8 % kuului rikolliseen ryhmään. Niistä, joilla kurivaatimus oli ollut 'luja, mutta ystävällinen' kuului rikolliseen ryhmään 9,3 %. Jos täten yksilön kurivaatimus kuului edelliseen ryhmään, hän sai pistearvokseen 59,8, jos jälkimmäiseen, hän sai 9,3. Vastaavasti saatiin pistearvot muille piirteille. Kun laskettiin yhteen pistearvojen alimmat ja ylimmät, muodostuivat rajat, joiden puitteissa ennuste saattoi vaihdella. Gluckeilla rajat olivat 116,7—414. Rajojen välialue voidaan jakaa niin moneen luokkaan kuin halutaan ja saada siten luokille ennustepisteluvut.

Gluckit jakoivat pistetaulukonsa neljään asteeseen. Aineisto jakautui seuraavasti:

Pisteluokka	Rikollisia prosenteissa ko. ennustevaluella olevista
— 200	8,2
200—249	37,0
250—299	63,5
300—	89,2

Jos selostettu menetelmä todella kykenee erottamaan koulualokkaista osan, josta n. 90 % todennäköisesti myöhemmin hairahtuu rikollisuuteen, on mahdollista ottaa tämä ryhmä erikoiskäsittelyn kohteeksi ja siten jossakin määrin ennalta torjua niitä seuraamuksia, joita heidän kohdallaan on odotettavissa. Edellytyksenä tietenkin on, että koulualokkaiden kotien asennetta voidaan luotettavasti tutkia. Menetelmä vaatisi käyntiä jokaisen koulualokkaan kotona sekä haastattelua tai kasvatuksellista keskustelua.

Jos jollakin tavalla päästään siihen, että todennäköiset pahantapaiset voitaisiin varhaisessa vaiheessa saattaa erikoistoimenpiteiden kohteeksi, jouduttaisiin joitakin oppilaita ehkä ottamaan koulukoteihin suhteellisen nuorina. Kun edellä totesimme suojelukasvatuksen ikärajan mahdollisesti nousevan, joutuisivat koulukodit täten huolehtimaan ehkä myös alaspäin laajenevasta ikäskaalasta, mikä asiointila puolestaan asettaisi entistä suuremmat vaatimukset laitosten

erikoistumiselle ja pakottaisi kehittämään kullekin ikäryhmälle sopivia kasvatusmenetelmiä.

Edellä kaavailtu kehitys asettaisi diagnoosille ja kasvatussuunnitelmien laatimiselle aikaisempaa suuremmat vaatimukset ja tekisi välttämättömäksi vastaanottokotien yhä runsaamman käytön. Yksi nähtävissä oleva kehityssuunta onkin se, että vastaanottokodit nykyistä suuremmassa määrin muodostuvat paikallisen viranomaisen apukeinoksi ja että niihin sijoittaminen on mahdollista ennen jyrkempiin toimenpiteisiin ryhtymistä. Lisäksi olisi tärkeätä, että koululaitokset eivät palvelisi vain viranomaisia, vaan myös kaikkia lasten kasvattajia ja vaikeiden lasten vanhempia. Täten vastaanottokotien toimintapiiriin tulisi myös muita kuin varsinaisesti pahantapaisia lapsia, ts. niidenkin työkenttä laajenisi ja monipuolistuisi. Kehitys vienee täten aikanaan siihen, että suuremmat kunnat, lähinnä kaupungit, perustavat vastaanottokoteja oman suojelukasvatustyönsä apulaitoksiksi ja että valtion tai kuntayhtymien toimesta aikaansaadaan vastaavia laitoksia niiden kuntien tarpeita varten, joilla ei ole mahdollisuuksia oman laitoksen ylläpitämiseen.

Selostettu monipuolistuminen heijastunee edelleen myös hoitavien ja kasvattavien laitosten piirissä. Sairaalat ovat jo entistä suuremmassa määrin kehittämässä lastenpsykiatrisia osastoja, ja varsinaisia ongelmalasten hoitolaitoksiakin on syntymässä. Edelleen kehitellään ns. perheryhmäkoteja avuksi niille lapsille, jotka kaipaavat pienehköä kodinomaista kasvupaikkaa, mutta jotka eivät menesty tai joita ei saada sijoitetuksi kasvatuskoteihin.

Suojelukasvatuksen piirissä tullaan todennäköisesti havaitsemaan sama kehitys, jonka piirteet ovat nähtävissä kansanopetuksen alueella. Ilmainen opetus kaikille alaikäisille merkitsi aikanaan suurta etua ja uutta oikeutta sellaisille lapsille, joiden vanhemmat eivät pystyneet tällaista kasvatusta lapsilleen kustantamaan. Nurinkurista kyllä asianomaista lakia laadittaessa kiinnitettiin jopa lain nimessä päähuomio siihen, että kyseessä oli pakko. Luotiin *oppivelvollisuuslaki*. Vasta vähitellen on alettu ymmärtää, että kyseessä on

ollut lapsen oikeuksien laajeneminen ja etu, jonka jokainen lapsi on oikeutettu vaatimaan.

Samaa kehitystä näimme suojelukasvatuksen lakien ja laitosten nimistössä. Ennen puhuttiin 'pakkokasvatuksesta', nyt käsitteenä on 'suojelukasvatus'. Aikaa myöten ehkä opitaan oivaltamaan, että jokainen lapsi on oikeutettu, ei vain riittävään hoitoon ja huolenpitoon, ei vain tarpeelliseen alkeisopetukseen, vaan myös asianmukaiseen *kasvatukseen* silloin, kun hän ei sitä omien vanhempiansa toimesta voi saada. Vasta sitten, kun yhteiskunnan asettamasta velvoituksesta on tullut alaikäisten oikeutettu vaatimus, voidaan katsoa suojelukasvatuksen saavuttaneen oikean asemansa yhteiskunnassa.

KIRJALLISUUTTA

- Abla, Mervi—Tarvainen, Lauri*, Henkilökohtainen huolto. Porvoo. 1959.
- Aichborn, August*, Verwahrloste Jugend. Wien 1931.
- Annell, Anna-Lisa*, Elementär barnpsykiatri. Stockholm 1958.
- Anttila, Inkeri*, Nuori lainrikkokja. Helsinki 1952. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja, n:o 53.
- Barnes, Harry E. and Teeters, Negley K.*, New Horizons in Criminology. New York 1951.
- Bonsdorff, Adolf von*, Lastenhoitoa ja nuorisonsuojelua tarkoittavista toimenpiteistä. Helsinki 1911.
- Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys. Helsinki 1923.
- Bovet, Lucien*, Psychiatric Aspects of Juvenile Delinquency. World Health Organization. Geneva. 1951.
- Burmeister, Eva*, The professional Houseparent. Columbia University Press. New York 1960.
- Gittins, John*, Approved school boys. — Her Majesty's Stationery Office 1952.
- Glueck, Sheldon and Eleanor*, Unraveling juvenile delinquency. Harvard University Press 1951.
- Grinbut, Max*, Penal reform. Oxford 1948.
- Hamilton, Gordon*, Theory and practice of social case work. Columbia University Press 1954.
- Jonsson, Gustaf*, Personal på anstalt. — Barnavård och ungdomsskydd 4/1950.
- Joubrel, Henri et Fernand*, L'Enfance dite »coupable». Réalités du travail social. 10. 1946. Paris.
- Mannheim, Hermann and Spencer, John C.*, Problems of classification. Institute for Scientific Treatment of Delinquency.
- Moreno, J. L.*, Gruppenpsychotherapie und Psychodrama. Stuttgart 1959.
- Perlman, Helen Harris*, Social casework. The University of Chicago Press, Chicago, Illinois 1957.
- Rehm, Max*, Das Kind in der Gesellschaft. München 1925.
- Reid, Joseph H.—Hagan, Helen R.*, Residential treatment of emotionally disturbed children. Child Welfare League of America. New York 1952.
- Saari, Erkki*, Karkailun ongelma. Kasvatus ja Koulu 6/1952.
- Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena. Jyväskylä 1951.
- Skolhemmens möjligheter i fråga om skyddsuppfostran, Nordiska barnavårdskongressen i Helsinki. Särtryck av föredrag. 1959.

- Salo, Reino*, Alaikäisten antisosiaalisen kehityksen syyt ja varhaiset oireet. Vaasa 1959.
- Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana. Vaasa 1956.
- Slavson, S. R.*, An Introduction to Group Therapy. International Universities Press, Inc. New York, 1954.
- Teeters, Negley K. and Reinemann, John O.*, The Challenge of Delinquency. New York 1950.
- Vartiainen, I.*, Kyllälän kasvatuslaitos 1829—1939. — Entistä Viipurin maalaiskuntaa sanoin ja kuvin. Helsinki 1947.
- Betänkande och förslag afgifna af den Kongl. Maj:t den 16 Oktober 1896 tillsatta komitén. Betänkande och förslag angående minderåriga förbrytares behandling. Stockholm 1898.
- Effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m.m. — Statens offentliga utredningar 1945: 10.
- Ehdoitus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. I—II. Komiteanmietintö 1905.
- Järvilinnan vastaanottokodin vuosikertomukset vv. 1957—1958.
- Making citizens. His Majesty's Stationery Office. London 1946.
- Studie betreffende de bouw van kindertehuizen. Geschriften van de Nationale Federatie de Nederlandse Bond tot Kinderbescherming. 1953.
- Tentative standards for training schools. U.S. Department of Health, Education, and Welfare. Children's Bureau 1954.
- Vården vid ungdomsvårdsskolorna. Statens offentliga utredningar 1954: 5.
- Yhteiskunnan lasten- ja nuorisonsuojelu. Komiteanmietintö 1921.

